

د افغانستان اسلامي امارت

ستره محکمه

قضاء

شرعي - قضائي - حقوقي

د افغانستان اسلامي امارت د قضايه قوې درې مياشتنۍ مجله

دويم کال ، دويمه گڼه (محرم الحرام ، صفر المظفر او ربيع الاول) ۱۴۴۵ هـ ق ۱۴۰۲۱ هـ ش

د تاسيس کال ۱۳۰۹ هـ ش

قضاء

شرعي - قضائي - حقوقي
د افغانستان اسلامي امارت د قضائيه قوې درې مياشتنۍ مجله

دويم كال، دويمه گڼه (محرم الحرام، صفر المظفر او ربيع الاول) ۱۴۴۵ هـ ق ۱۴۰۲۱ هـ ش

د تاسيس كال ۱۳۰۹ هـ ش

د امتياز څښتن: ستره محكمه خپروونكې: د بهرنيو، عامه اړيكو او مطبوعاتو رياست

كتنپلاوي

شيخ محمد قاسم «راسخ»

مفتي عبدالرشيد «سعيد»

مفتي محمد حسين «كوثري»

مسؤول مدير: مولوي عبدالرحيم «راشد»

پته: د عامې روغتيا څلور لارې، زهمه ناحيه، ستره محكمه، كابل - افغانستان

د اړيكې شمېرې: ۲۳۰۲۲۶۳_۲۳۰۰۳۶۱

برېښنالیک: publications.sc1443@gmail.com

ويب سايت: www.supreme court.gov.af

د مطالبو لړليک:

۱.....	اداره	سرمقاله
۲.....	مولوي عبدالرحيم «راشد»	د قضاء تاريخ له نبوي دورې څخه تر اسلامي امارته
۵.....	ژباړه مفتي محمد/پذيراحمد	د رجم سزا د قرآن او سنتو په رڼا کې
۱۱.....	مولوي نظام الدين «اوليا»	د قضاء او محکمه يعنې څه؟!
۱۳.....	مفتي سمیع الله ابن المحب	د قضاء تاريخ
۲۴.....	عبدالرحمن «محمود»	د قضاء ماهيت او اهميت
۲۶.....	مفتي عبدالرازق «راشد»	په قضائي چارو کې د تلوار او ځنډ لاملونه او تاوانونه
۳۰.....	محمد داود «اسحاقزی»	قضاوت در عهد نبوت!
۳۳.....	مولوي ثناء الله «صفر»	طبقات فقهاء
۳۵.....	مولوي عبدالهادي «حماد»	څوک کولای شي چې د ژوند تېرولو لپاره غوره قانون جوړ کړي؟
۳۷.....	اداره	محترم شيخ خيرجان (خيرخواه) سره د نظامي محاکمو په اړه ځانگړې مرکه
۳۹.....	اداره	گزارش مختصر اجراءات قضائی و ادارى قوه قضائيه طى ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ ش

سرمقاله:

د لوی او مهربان څښتن تعالی په ستر نامه

همدې موخه د نورو فعالیتونو ترڅنګ هرو درېیو میاشتو کې یو ځل قضاء مجله، چې په بېلا بېلو قضائي علمي لیکنو او د قضائیه قوې د لاسته راوړنو په خلاصه راپور مشتمله وي چاپوي.

د قضاء مجلې په دویمه ګڼه کې چې اوس ستاسو لاس کې ده، هم هڅه شوې چې د قضائي موضوعاتو اړوند د علم او قلم د مینه والو علمي لیکنې تر تاسو ګرانو لوستونکو در ورسوو.

د قضاء مجلې د دې ګڼې تر لوستلو وروسته به تاسو محترم لوستونکي د سترې محکمې د نظامي محاکمو اړوند، د قضاء د تاریخچې، د قرآن او سنتو په رڼا کې د رجم د سزا، د فقهاوو طبقې، د قضاء د ماهیت او اهمیت، په قضائي چارو کې د تلوار او ځنډ لاملونونو، تاوانونو او نورو موضوعاتو اړوند کامل معلومات ترلاسه کړئ.

په دې سربېره د قضاء مجلې په دې ګڼه کې د سترې محکمې د مرکزي ریاستونو په ګډون د ابتدایه، مرافعه او تمیز محاکمو د ۱۴۰۲ هـ ش کال د دویمې ربعې (سرطان، اسد او سنبلې میاشتو) د قضائي او اداري اجرائتو د راپور خلاصه موجوده ده؛ د افغانستان اسلامي امارت محاکمو د ۱۴۰۲ هـ ش کال د دویمې ربعې په جریان کې د ښځو د حقونو اړوند (۷۴۱۹) قضیو په ګډون ټولې (۴۰۴۹۶) بېلا، بېلې دوسیې حل او فصل کړې دي، دغه راز درې ګونو محاکمو په همدې موده کې (۴۴۵۶۲) وثیقې چې (۱۹۷۳۱) یې نکاح خطونه دي هم اجرا کړې دي.

په درنښت

د اسلام د مبارک دین یوه مهمه ځانګړتیا داده، چې د اسلامي قلمرو په محدوده کې د ټولو ژوندیو موجوداتو په ځانګړې توګه انسانانو ژوند خوندي او ترمنځ یې عدالت او مساوات موجود وي، اسلام هېچاته اجازه نه ورکوي چې د نورو په حقونو تیری وکړي یا ورباندې ظلم وکړي؛ که فرضاً د اسلامي قلمرو په داخل کې کوم کس دا جرئت وکړي، چې د نورو په حق سترګې پټې کړي یا یې د حق خوړولو هڅه وکړي، نو د دغه ناروا عمل د مخنیوي او حق حقدار ته د سپارلو په موخه اسلامي نظام کې قضائیه قوه جوړه او فعالیت کوي چې اهمیت او ارزښت یې ټولو ته معلوم او واضح دی.

د افغانستان اسلامي امارت نظام، چې ټول اساس او سرچینه یې اسلامي شریعت دی هم په ګران هیواد افغانستان کې د خلکو د هوسا ژوند او عدالت د تأمین لپاره په خپل جوړښت کې قضائیه قوه، چې کاملاً خپلواکه ده او هېڅ نظامي او ملکي مسؤول یې په چارو کې په مستقیم یا غیر مستقیم ډول مداخله نشي کولای رامنځته کړې ده، چې الحمدلله د همدې قضائیه قوې له برکته په هیواد کې عدالت تأمین دی او د اړتیا په صورت کې هیوادوال په ډېره خوښۍ او کامل اطمینان د خپل حق ترلاسه کولو په موخه قضائیه قوې ته مراجعه کوي.

د افغانستان اسلامي امارت د سترې محکمې د بهرنیو، عامه اړیکو او مطبوعاتو ریاست، چې اصلي مسؤولیت یې هیوادوالو ته د قضاء او په افغانستان کې د قضائیه قوې د فعالیتونو په اړه معلومات او اطلاعات رسول دي، په

د قضاء تاريخ له نبوي دورې څخه تر اسلامي امارته

ليکوال: قاضي القضاة شيخ عبدالحكيم (حقاني)^۱

ژباړن: مولوي عبدالرحيم «راشد» حقاني^۲

الله تعالى فرمايلي دي: ﴿أَيُّسَبُّ الْإِنْسَانَ أَنْ يُتْرَكَ

سُدَى﴾ (۳)

ژباړه: آيا انسان دا انگېرلې ده چې په همداسې حال به پرېښودل شي؟

او الله تعالى انسانان پر هغه څه نه امر کوي، چې د هغوی د وس څخه وتلي (لور) وي.

الله تعالى فرمايي: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ (۳)

ژباړه: الله تعالى هېڅ نفس ته د هغه له وس څخه پورته مسؤوليت نه متوجه کوي.

نو د قانون او قضاء لپاره اصلي مأخذ او سرچينه هغه د الله تعالى احکامات دي. او څرنگه چې پيغمبران د

حکمونو د رسونې په خاطر د څښتن او بنده گانو ترمنځ واسطه دي، نو د دوی خبره هم دين کې حجت او دليل

دي.

هغه احکام چې مور ته د پيغمبر ﷺ په واسطه را رسېدلي

دي، دا به يا د الله تعالى کلام وي چې مور ته په تواتر

سره د قرآنکريم په شکل کې را رسېدلي او يا به د رسول

دوهمه برخه:

د اسلامي قضاء مأخذونه:

دا خبره ياد لره، چې الله تعالى د قانون وضع کوونکی، حاکم او د ټولو مخلوقاتو پالونکی دی، الله تعالى د دې

ټولو موجوداتو پيدا کوونکی او مالک دی، نو ځکه د پرېکړې ټول واک ور سره دی. الله تعالى فرمايي: ﴿الَّاهُ

الْخَلْقِ وَالْأَمْرِ﴾ (۱)

ژباړه: خبردار اوسئ! د هماغه ذات هستونه ده او د هماغه حکومت دی.

او همدارنگه بې له الله تعالى څخه بل چاته پرېکړې کول نه ښايي.

الله تعالى فرمايي: ﴿إِنَّ الْحُكْمَ لِلَّهِ﴾ (۲)

ژباړه: د حکم او پرېکړې اختيار يوازې الله تعالى لره دی. پر ټولو خلکو دا لازمه ده چې د الله تعالى د حکمونو پيروي

به کوي او امرونه به يې مني، ځکه الله تعالى د خپلو بنده

گانو په مصلحتونو، د هغوی دکمزوريو په ځايونو خبر دی

او دوی به هېڅکله بې لاسنيوي پرېښودل شي.

۱- د افغانستان اسلامي امارت د سترې محکمې رئيس

۲- د سترې محکمې د بهرنيو، عامه اړيکو او مطبوعاتو رئيس

اللہ ﷺ وینا، عمل او یا هم تقریر وي (تقریر هغه عمل ته ویل کیږي چې د رسول الله ﷺ په وجود کې یو عمل تر سره شوی وي خو بیا یې منعه نه وي کړې) چې دا ټول زموږ سره د حدیث تر عنوان لاندې ساتل شوي دي او دا خپله د الهي وحیې یوه برخه ده، خو دومره توپیر شته چې قرآن وحیې متلو او حدیث وحیې غیر متلو ده، چې دا دواړه په دین کې حجت دي او همدارنگه اجماع او قیاس هم په قرآن او حدیث سره ثابت دي چې دا موضوع په علم الاصول کې څېړل شوې ده.

د شریعت مأخذونه څلور دي:

لومړی: کتاب الله (قرآن کریم):

کتاب الله د اسلامي شریعت د مهمو مأخذونو څخه دی او د اسلامي احکامو لومړۍ سرچینه ده.

دوهم: د رسول الله ﷺ وسلم سنت:

د رسول الله ﷺ سنت حجت گرځول د دین د ضروریاتو څخه دي، ځکه هر لفظ چې د رسول الله ﷺ د خولې څخه راوتلی وي، هغه په الهي وحیې ولاړ دی، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۱) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ (۴)

ژباړه: دغه (محمد ﷺ) له خپل نفسي خواهش څخه خبرې نه کوي او دا (قرآن) خو یوه وحیې ده چې پر هغه نازلېږي.

د رسول الله ﷺ د احکامو پیروي کول واجب دی، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلْغُ الْمُبِينُ﴾ (۵)

ژباړه: د الله (جل جلاله) او د هغه د پیغمبر (ﷺ) خبره ومنئ او د نافرمانۍ څخه یې را منعه شی. خو که تاسې حکم ته شاه کړه، نو وپوهېږئ چې زموږ پر پیغمبر د څرگند حکم رسولو مسؤولیت و.

او الله سبحانه و تعالی د پیغمبر ﷺ پیروي خپله پیروي

بللې ده، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا﴾ (۶)

ژباړه: چا چې د پیغمبر (ﷺ) اطاعت وکړ هغه په اصل کې د خدای (جل جلاله) اطاعت وکړ، او چا چې مخ واړوه، نو په هر صورت موږ ته په دې خلکو باندې د څارونکي او ساتونکي په توګه نه یې لېږلی.

او الله تعالی مسلمانانو ته د پیغمبر ﷺ پر پیروي امر کړی دی، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (۷)

ژباړه: (ای پیغمبره ﷺ!) خلکو ته ووايه: «که تاسې په رښتیا له الله (جل جلاله) سره مينه لرئ، نو زما د پیروي لاره غوره کړئ؛ الله (جل جلاله) به له تاسې سره مينه وکړي او ستاسې خطاوې به در وبخښي. هغه ډېر ښه بخښونکی او د رحمت څښتن دی.

او الله تعالی د پیغمبر ﷺ ژوند د پیروي لپاره وړ گرځولی دی، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (۸)

ژباړه: په يقيني توګه ستاسې لپاره د الله په پیغمبر کې د نېکۍ یوه خورا غوره نمونه ده، د هر هغه چا لپاره ده چې د الله او د اخرت د ورځې هیله من وي او الله ډېر ډېر یاد کړي.

او الله تعالی مسلمانانو ته امر کړی دی، چې هغه څه ټینګ کړئ چې رسول الله ﷺ وسلم راتګ پرې کړی وي او له هغه څه څخه ځانونه وساتئ چې ور څخه یې منعه کړي یاست، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ (۹)

ژباړه: څه چې پیغمبر (ﷺ) تاسې ته درکوي، هغه واخلي؛ او له څه شي څخه چې تاسې منعه کوي، له هغه څخه

نو د ټولو سنتو پیروي هغه که د رسول الله ﷺ د اقوالو، افعالو او یا تقریراتو څخه وي لازمه ده، له دې امله چې دا سنت خپله د قرآنکریم تفسیر او بیان دی او د دین په باب کې شرعي دلیل دی؛ ځکه د سنتو منکر د قرآن منکر گڼل شوی دی او دا سنت داسې حجت او دلیل دی چې د ټولو علماوو پرې اتفاق دی.

درېیم: اجماع:

اجماع د ټولو علماوو له خوا دلیل گرځول شوی دی. د اجماع د ډولونو او د هغه مسائلو چې تعلق ور سره لري د اصول الفقهي په کتابونو کې ذکر شوي دي.

څلورم: قیاس:

جمهورو علماء کرامو په دې اجماع کې ده، چې قیاس شرعي دلیل دی. د قیاس اصول، شرایط او قاعدې د اصول الفقهي په کتابونو کې په تفصیل سره ذکر شوي دي.

اخذ لیکونه:

- ۱- [سُورَةُ الْأَعْرَافِ : ۵۴]
- ۲- [سُورَةُ يُوسُفَ : ۴۰]
- ۳- [سُورَةُ الْفِيَامَةِ : ۳۶]
- ۴- [سُورَةُ النَّجْمِ : ۳-۴]
- ۵- [سُورَةُ الْمَائِدَةِ : ۹۲]
- ۶- [سُورَةُ النَّسَاءِ : ۸۰]
- ۷- [سُورَةُ آلِ عِمْرَانَ : ۳۱]
- ۸- [سُورَةُ الْأَحْزَابِ : ۲۱]
- ۹- [سُورَةُ الْحَشْرِ : ۷]
- ۱۰- [سُورَةُ النَّسَاءِ : ۶۴]
- ۱۱- [سُورَةُ النَّحْلِ : ۴۴]
- ۱۲- [سُورَةُ الْجُمُعَةِ : ۲]

منه شئ.

بېشکه چې د رسول الله ﷺ د بعثت څخه هدف دا دی، چې خلک د ده ﷺ پیروي او تابعداري وکړي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمائي: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ (۱۰)

ژباړه: (هغوی ته څرگنده کړه چې) موږ هر پیغمبر یوازې ددې لپاره لېږلی دی چې د خدای په حکم د هغه اطاعت وکړای شي.

د رسول الله ﷺ د مبعوث کېدو اړین هدفونه:

د رسول ﷺ د مبعوث کېدو یو لوی هدف دا دی چې د قرآنکریم آیتونه د الله بنده گانو ته بیان او د معناگانو تفسیر یې ورته وکړي او هغه څه ور وښايي چې د الله تعالی مراد وي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمائي: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ يُبَيِّنُ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾ (۱۱)

(ژباړه: اوس مو دغه ذکر (قرآن) پر تا نازل کړی دی چې ته خلکو ته هغه ښوونه، تشریح او توضیح کړې چې د هغو لپاره نازل کړل شوي ده).

او همدارنگه د الله تعالی د رسول ﷺ د مبعوث کېدو څخه بل هدف دا دی چې مؤمنانو ته د الله تعالی کتاب (قرآنکریم) ور زده کړي، یعنې داسې زده کړه چې د الله مراد په کې واضح شوی وي او د خلکو لپاره د الله تعالی د احکامو په عملي کولو او ځان کې راوستلو په موخه یوه غوره نمونه وړاندې کړي، لکه څرنگه چې الله تعالی فرمائي: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ (۱۲)

ژباړه: همغه ذات دی چې په اُمیانو (ناپوهانو) کې یې پیغمبر په خپله له هغوی څخه را وپاڅوه، چې هغو ته د دغه (قرآن) آیاتونه لولي، د هغوی ژوند سپېڅلی کوي او هغو ته د کتاب او حکمت ښوونه کوي. په داسې حال کې چې له دې څخه مخکې هغوی په څرگنده گمراهی کې غورځېدلي وو.

د رجم سزا د قرآن او سنتو په رڼا کې

لیکنه: مفتي محمد شفيع رحمہ اللہ

ژباړه: مفتي محمد / پذير احمد

له امله سنگسار کړی و (يشوع ۷: ۱۶-۲۶).
 د رسول الله ﷺ په شریعت کې د رجم سزا یوازې د هغه زناکار لپاره ځانگړې شوې، چې محصن (واده یې کړی) وي او د احصان شرایط په کې پوره وي، چې تفصیل یې وروسته را روان دی.
 د دې سزا اصل ثبوت د هغه حدیثونو په مټ شوی، چې د معنی په لحاظ متواتر دی. (الکوسى روح البیان ۱۸/ ۷۹ دارالطباعه المنیریة مصر)
 په قرآنکریم کې صراحتاً د رجم د سزا یادونه نه ده شوې، البته د سورة المائده په دې آیت (یاایهاالرسول لایحزنک الذین یسارعون فی الکفر --- ومن لم یحکم بماانزل الله فأولئک هم الکفرون) (مائده سورت ۴۱- ۴۴ آیت) کې همدې ته اشاره شوې، ځکه

له موجوده بایبل څخه معلومیږي چې د موسی علیه السلام په شریعت کې د رجم سزا یعنې سنگسارول د یو شمېر جرمونو لپاره وو: لکه:-
 • د زنا لپاره (احبار ۱۰: ۲۰ استثناء ۲۲: ۲۱- ۲۷)
 • د شرک او بت پرستی د دعوت گرو لپاره (استثناء ۱۳: ۱۰ و ۱۷: ۶)
 • د بتانو په نوم نذر کوونکو لپاره (احبار ۲۰: ۲)
 • د مور او پلار د نافرمانۍ کوونکو لپاره (استثناء ۲۱: ۲۱)
 • د خدای په نامه لعنت ویونکو لپاره (احبار ۲۴: ۱۶ سلاطین باب ۲۱).
 د حضرت یوشع علیه السلام، چې د حضرت موسی علیه السلام نائب و په باره کې راغلي، چې هغوی یو سړی د غنیمت په مال کې د خیانت کولو

په قرآنکریم کې د رجم لفظ د مختلفو معناگانو لپاره استعمال شوی لکه: په ډبره ویشتلو سره، ولولا رهطک لرجمناک، (۱۹: ۱۱) لأرجمناک (۱۹: ۴۶) یرجموکم (۱۸: ۲۰) همداسې د لعنت ویلو، تهمت لگولو، لعنت کولو، تخمیناً اندازه لگولو په معنی سره راغلی.
 په فقهې اصطلاح کې رجم هغه حد (شرعی سزا) ته ویل کېږي، چې د محصن (واده کړی شوی) زاني لپاره مقرر شوی، چې په هغه کې مجرم په ډبرو ویشتلو سره مړ کېږي.
 دلته به د همدې سزا په مختلفو اړخونو باندې بحث وکړو.
 د شرعی سزا په توگه د رجم یادونه تر ټولو لومړی د حضرت موسی علیه السلام په شریعت کې موندلی شو،

۱- د سترې محکمې د قضائي تعلیماتو ریاست مسلکي استاد

جابر بن عبدالله رضی الله تعالی عنه، ابوهريرة رضی الله تعالی عنه، عائشه رضی الله تعالی عنها، عبدالله بن عمر رضی الله تعالی عنهما، عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنهما، زيد بن خالد رضی الله تعالی عنه، (د دوی ټولو روایات په صحیح البخاری کې له ۱۰۰۶ څخه تر ۱۰۱۱ پورې موجود دي).

عبادة بن صامت رضی الله تعالی عنه، سلمه بن المحبق رضی الله تعالی عنه، ابو برزة رضی الله تعالی عنه، هزال رضی الله تعالی عنه، جابر بن سمرة رضی الله تعالی عنه، لبجج رضی الله تعالی عنه، ابوبکر الصديق رضی الله تعالی عنه، بریده رضی الله تعالی عنه، ابوذرعفاري رضی الله تعالی عنه، نصر بن دهر اسلمي رضی الله تعالی عنه، عمران بن حصین رضی الله تعالی عنه، ابوبکره رضی الله تعالی عنه، ابوسعید خدری رضی الله تعالی عنه، نعمان بن بشیر رضی الله تعالی عنه، براء بن عازب رضی الله تعالی عنه، (چې د دوی روایات په مسند احمد کې روایت شوي الفتح الرباني ۱۶/ ۸۱ څخه بیا تر ۱۰۵ پورې).

ابی بن کعب رضی الله تعالی عنه، زيد بن ثابت رضی الله تعالی عنه، عبدالله بن مسعود رضی الله تعالی عنه، (السنن الکبری للبيهقي ۲۱۱/۸-۲۱۳ و دائرة المعارف دکن ۱۳۵۴ هـ ق) قبیصة بن حریت

د معنی په لحاظ متواتر دي او په قرآنکريم کې صراحت د دې حکم نه ذکر کېدل د عدم ثبوت دليل نه شي کېدای.

همداراز د رجم ثبوت په متواترو حديثونو او اجماعي تعامل سره شوی، چې هېڅوک يې انکار نه شي کولی. حضرت عمر رضي الله عنه فرمایلي: زه وپريږم، چې په خلکو به ډېره زمانه تېره شي نو يو څوک به وايي: د رجم حکم په کتاب الله کې نشته، بيا داسې نه وي، چې خلک دغه فريضه، چې الله نازله کړې پرېږدي او گمراه شي، په ښه غور سره واورئ! د رجم حکم د هغه چا لپاره دی، چې د محصن کېدو په صورت کې زنا وکړي او گواهان ورباندې قائم شي، يا حمل ثابت شي يا مجرم په خپله د زنا په جرم اعتراف وکړي. (صحیح البخاری)

له حضرت علي رضي الله عنه څخه هم يو روايت راغلی، چې هغوی د يوې ښځې له رجم کولو وروسته وفرمايل: ما دا ښځه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د سنت مطابق رجم کړه. (صحیح البخاری باب رجم المحصن)

هغه صحابه کرامو چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه يې د محصن زاني د رجم کولو د حکم يا عمل روایت کړی نومونه يې په لاندي توگه دي:

حضرت عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه، حضرت علي بن ابي طالب رضی الله تعالی عنه، عبدالله بن ابي اوفی رضی الله تعالی عنه،

د مستند شان نزول له مخې په دې آیاتونو کې د حکم الله او ما انزل الله څخه مراد زاني ته د رجم ورکولو حکم دی.

په صحیح حديثونو دا ثابت شوی، چې دا آیاتونه د يو داسې يهودي په باره کې نازل شوي، چې هغه زنا کړې وه او يهوديان په دې فکر کې وو، چې که محمد صلى الله عليه وسلم له رجم پرته کومه بله فيصله وکړي، نو وبه يې مني او که يې د رجم فيصله وکړه، نو انکار به ترې وکړي، له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړي، په دې آيت کې: ان اوتيتم هذا فخذوه وان لم تؤتوه فاحذروا (۴۱ آيت مائده سورت) څخه همدا مراد دی.

خو رسول الله صلى الله عليه وسلم د رجم فيصله وکړه او د دوی په وړاندې يې ثابتته کړه، چې خپله د دوی په کتاب تورات کې هم د رجم حکم ذکر شوی، چې په همدې موقع يهودي علماوو هم دا اعتراف وکړ، چې په تورات کې د زنا اصل سزا رجم وو، خو چې کله د يهودانو په اشرافو کې زنا عامه شوه، نو مور هغوی له دې سزا څخه مستثنی کړل، وروسته مو د دې تفريق ختمولو لپاره د رجم سزا بلکلیه موقوف کړه او په ځای مو مخ تورول او درو باندې وهلو سزا مقررته کړه. (مسلم کتاب الحدود ۲/ ۷۰ مطبوعه کراچي، تفسير ابن کثير ۲/ ۵۷- ۶۰ مکتبه مصطفی محمد مصر)

نو ښکاره خبره ده، چې د رجم ثبوت په هغه حديثونو سره شوی، چې

الاعتراف بالزنا ۱۰۰۸/۲ اصح المطابع
دهلي ۱۳۵۷هـ) حال دا چې حضرت
ابو هريرة ؓ د خيبر په موقع باندي
په ۷ هجري کې مسلمان شوی و.
همدا راز البزار او الطبراني د روايت
مطابق حضرت عبدالله بن الحارث بن
جزء د يهوديانو په رجم کې شريك و او
فرمايلي يې دي: فكننت في من رجمهما
(الهيثمي: مجمع الزوائد ۶/۲۷۱
دارالكتاب بيروت ۱۹۶۷ء)

او نوموړی له خپل پلار سره د مکې
له فتحې (۸ هجري) وروسته مسلمان
شوی و (فتح الباري ۱۲/۱۴۴ باب
احکام اهل الذمة واحصانهم اذا زنوا،
المطبعة البهية مصر ۱۳۴۸هـ ق)
همدا راز په مسند احمد او معجم
الطبراني کې له حضرت عبدالله بن
عباس رضي الله عنهما څخه د يهوديانو
د رجم واقعه نقل شوې او فرمايلي يې
دي: فكان مما صنع الله لرسوله صلي
الله عليه وآله وسلم في تحقيق الزنا
منهما) مجمع الزوائد ۶/۲۷۱)

يعني الله تعالى خپل رسول ته د
زنا د حکم تحقيق د دې يهوديانو
په توسط وکړ، له دې څخه معلومه
شوه، چې د يهوديانو واقعه تر ټولو
لومړنۍ واقعه وه، پاتې نور واقعات
له هغه څخه وروسته رامنځ ته شوي
دي، له دې داهم څرگنده شوه، چې
د رجم ټول واقعات د مکې له فتحې
وروسته رامنځته شوي، يعنې د سورة
النور له نزول څخه کم تر کمه دوه
کاله وروسته، نو ځکه که د سورة

ابوداؤد ۲۵/۷۶۱۲ اصح المطابع کراچي).
د قرآنکريم د الزانية والزاني فاجلدوا
كل واحد منهما مائة جلدة (النور ۲)
يعني زناکونکې ښځه او زناکونکی
نارینه هر يو سل، سل درې ووهئ! په
آيت کې، چې کوم حکم ذکر شوی دا
د متواترو احاديثو په بناء په اجماع
سره يوازې د غير محصن(ناواده شويو)
حکم دی او دا فکر صحيح نه دی، چې
د رجم واقعات ټول د دې آيت له
نزول څخه وړاندې راغلي او دې آيت
د رجم حکم منسوخ کړی، چې اوس د
هر ډول زنا لپاره حد د درو وهل دي؛
ځکه چې په قوي دلائلو دا ثابت ده،
چې د همدې آيت له نزول وروسته
رسول الله ﷺ د رجم سزا باندي عمل
کړی؛ ځکه دا آيت د سورة النور دی،
چې د افک واقعه (۴ يا ۵ يا ۶ هجري
قمري) کې نازل شوی و، نو د همدې
آيت نزول زيات تر زيات په ۶ هجري
کال کې شوی (فتح الباري ۱۲/۱۰۰ طبع
مصر ۱۳۴۸هـ) او د رجم تقريباً ټول
واقعات له ۶ هجري څخه وروسته
شوي؛ ځکه گڼ شمېر هغه صحابه
کرامو دا واقعات ليدلي، چې له ۶
هجري وروسته يې اسلام راوړی و،
مثلا حضرت ابو هريرة رضي الله
عنه .

د صحيح بخاري په روايت کې
صراحتاً راغلي، چې د عسيف په
واقعه کې هغه خپله موجود و، هغه
خپله د دې واقعي بيان داسې کړی:
كنا عند النبي ﷺ (البخاري. باب

رضي الله تعالى عنه، انس بن مالك
رضي الله تعالى عنه، عجماء رضي
الله تعالى عنه، سهل بن سعد
رضي الله عنه، عبدالله بن الحارث
بن الجزء رضي الله تعالى عنه،
(الهيثمي مجمع الزوائد ۶/۲۶۴، ۲۶۵،
۲۶۸، ۲۷۱ دارالكتاب بيروت ۱۹۶۷ء)
وائل بن حجر ؓ (محمد بن محمد:
جمع الفوائد ۱/۷۵۲ المدينة المنورة
۱۳۸۱هـ ق)، عثمان بن عفان رضي
الله تعالى عنه، ابوامامة بن سهل بن
حنيف (مشكوة المصابيح ص ۳۰۱ اصح
المطابع کراچي).

د رسول الله ﷺ په زمانه کې په واده
کړی شوي (محصن) انسان باندي د
رجم سزا جاري کولو يو شمېر واقعات
مخې ته راغلي، چې څلور يې زيات
مشهور دي:

۱. د حضرت ماعز الاسلمي ؓ واقعه.
۲. د بنو غامد قبيلې د يوې ښځې.
۳. د يو اعرابي د ښځې د رجم واقعه،
چې رسول الله ﷺ حضرت انيس ؓ د
رجم کولو لپاره ور ليرلی و.
۴. د هغه دوه تنو يهوديانو، چې
وړاندې يې کيسه ذکر شوه، چې دا
ټول واقعات په صحيح البخاري کې
ذکر شوي.

په لومړيو درېيو واقعاتو کې مجرمانو
په خپله خوښه د زنا واضح اعتراف
کړی و، د رسول الله ﷺ په زمانه کې
د رجم سزا د شاهدانو په توسط هيڅ
نه ده پېښه شوې، البته د يهوديانو
رجم د گواهانو په توسط شوی و)

د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد د رجم په حکم کې محصن هغه چاته ويل کيږي، چې مسلمان، ازاد، عاقل او بالغ وي او له يوې مسلماني، عاقلې، بالغې، ښځې سره يې د صحيح نکاح په توسط جنسي تعلقات قائم کړي وي، که په دې کې يو شرط هم پيدا نه شي، نو هغه ته محصن نه ويل کيږي، که داسې څوک زنا وکړي، چې له دې پورتنې شرائطو په کې يو شرط نه وي نو د رجم په ځای به په درو سره وهل کيږي (ابن نجيم البحر الرائق ۱۱/۵ المطبعة العلمية مصر).

د امام مالک رحمه الله په نزد هم د احسان لپاره همدا شرائط دي، البته د هغه په نزد يو بل شرط هم شته هغه دا چې نوموړي به له خپلې منکوحې سره صحيح خلوت هم کړی وي؛ ځکه نو د حيض يا روژې په حالت کې په خلوت باندې احسان نه ثابتيږي (ابن رشد: بداية المجتهد ۴۷/۲ المطبعة الازهرية مصر ۱۳۸۹ هـ ق).

د امام شافعي رحمه الله په نزد د احسان لپاره نه د مجرم مسلمان کېدل شرط دي او نه يې د منکوحې مسلمان يا ازاد کېدل شرط دي. (کتاب الأم ۱۵۴/۶ المطبعة الازهرية مصر ۱۳۸۱ هـ ق).

د امام احمد رحمه الله په نزد که څه هم مسلمان کېدل شرط نه دي، ليکن د هغه د منکوحې ازاد (حر) کېدل ضروري دي، (ابن قدامة

د حضرت علي شجاعت او حاتم طائي سخاوت.

پاتې شو اخبار احاد هغه يوازې د رجم کيفيت، صورتونو او خصوصياتو تر تفصيل پورې تړاو لري، ترکومه ځايه چې د رجم اصلي حکم تعلق دی د هغه په ثبوت کې هېڅ شک نشته او خوارج هم د عامو مسلمانانو په څېر په متواتر عملي باندې عمل ضروري بولي، مگر څرنگه چې هغه د صحابه کرامو او عامو مسلمانانو څخه جلا دي او له مسلمانو علماوو او راويانو سره يې تعلق قطعه کړی له همدې امله په ډېرو جهالتونو کې مبتلاء شوي، همدا وجه ده، چې کله دوی د حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله په وړاندې د رجم په سزا باندې اعتراض وکړ چې د دې يادونه خو په کتاب الله کې نشته، نو حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله تعالی ورته وويل: د لمانځه د رکعتونو تعداد او د زکات مقدار له کوم ځای څخه ثابت دي؟ دوی ورته وويل هغه د رسول الله او مسلمانانو په عمل سره، حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله ورته وويل: رجم هم همداسې ثابت دی. (ابن الهمام: فتح القدير ۱۲۱/۴ و ۱۲۲، بولاق ۱۳۱۶ هـ ق)

بيا په دې خبره خو د ټولو فقهاوو اتفاق دی، چې د رجم سزا يوازې د هغه زاني لپاره ده، چې په هغه کې د احسان شرائط پوره وي، ليکن په دې شرائطو کې لږ اختلاف شته.

النور حکم د هر ډول زاني (که يې په صحيح نکاح دخول کړی وي او کنه) لپاره وای نو رسول الله ﷺ به د دې آيت له نزول وروسته څوک نه رجم کولای او د دې آيت له نزول وروسته د رسول الله ﷺ له لورې د رجم حکم کول د دې خبرې ښکاره دليل دی، چې د سورة النور حکم يوازې د غير محصن (نا واده شوي) سزا ده او د رجم حکم د مسلمانانو ترمنځ متفق عليه حکم دی چې په اړه يې علامه آلوسي رحمه الله ليکي: د صحابه کرامو، اسلافو او د امت د علماوو او مسلمانانو په دې اجماع راغلي، چې محصن زاني بايد سنگسار شي او د خوارجو له رجم څخه انکار کول باطل دي. (روح المعاني ۷۸/۱۸، ۷۹ اداره الطباعة المنيرية مصر)

علامه کمال الدين ابن الهمام رحمه الله ليکي: په رجم کولو باندې د صحابه کرامو او د اسلام د پخواني علماء کرامو اجماع ده او د خوارجو له رجم څخه انکار باطل دی، ځکه که هغه د صحابه کرامو له اجماع څخه انکار کوي نو دا جهل مرکب دی او که هغه د خبر واحد له حجيت څخه انکار کوي او وايي، چې رجم له رسول الله ﷺ څخه نه دی ثابت، نو علاوه پر دې، چې د خبر واحد له حجيت څخه د انکار د دلائلو له رويه باطل دی دا مسئله د خبر واحد اړوند نه ده. ځکه د رجم ثبوت په داسې احاديثو شوی چې د معنی په لحاظ متواتر دی لکه:

المقنع ۴۵۲/۳، ۴۵۳ المطبعة السلفية، الروضة ۱۳۸۲هـ).

دا هم يوه اجماعي فيصله ده، چې د محصن شخص يوازې هغه زنا د رجم مستوجب ده، چې په هغه کې د حلال کېدو هېڅ شبه نه وي، نو په کوم ځای کې، چې د نکاح شبه وي هلته هم د رجم سزا نه شي ورکول کېدلای (ابن رشد: بداية المجتهد ۴۶۷/۲).

په دې هم اتفاق دی، چې د زنا ثبوت په دوو طريقو سره کېدای شي، يو د مجرم په خپلې خوښې اعتراف او اقرار باندې او دوهم په څلور تنه گواهانو باندې، تر کومه ځايه پورې، چې د اعتراف تعلق دی، نو د امام ابوحنيفه رحمه الله په مسلک کې دا هم ضروري ده، چې دا اقرار به څلور ځله وي او اقرار کوونکی به هر ځل خپل ځای بدلوي.

د امام احمد بن حنبل رحمه الله په نزد څلور ځله اقرار ضروري دی، خو د ځای بدلول ضروري نه دي. (ابن الهمام: فتح القدير ۱۱۷/۴)

د امام مالک او امام شافعي رحمهما الله په نزد يوازې يو ځل اعتراف او اقرار کول هم کفايت کوي. (بداية المجتهد ۴۷۳/۲) د گواهانو په باره کې په دې اتفاق دی، چې کم تر کمه څلور تنه به وي، چې په خپلو سترگو به يې مجرم د زنا کولو په حالت کې ليدلی وي او په صريحو الفاظو به پرته له کومې کنايې د هغه گواهي

ورکوي (پورتني حواله)

له دې وروسته ضروري ده، چې قاضي به متهم ته په شاهدانو باندې د جرح موقع ورکوي او د هغوی د عدالت او صداقت له بشپړ تحقيق وروسته دې د رجم حکم وکړي. (فتح القدير ۱۱۵/۴، ۱۱۶)

د رجم طريقه داده، چې مجرم به يو پراخ او خلاص ميدان ته يوړل شي، چې هلته عام خلک هم موجود وي، که مجرم ښځينه وي، نو د هغه لپاره دې يو غار (کډی) وکېندل شي او په هغه کې يې درول مناسب دي، بيا که د زنا ثبوت د گواهانو په مټ شوی وي نو لومړی به په ويشتلو باندې گواهان پيل کوي او که په اعتراف باندې يې زنا ثابته شوي وي، بيا دې قاضي د رجم سزا پيل کړي او له هغه وروسته دې عام مسلمانان په رجم کې حصه واخلي تر دې پورې چې مجرم مړ کړل شي. (فتح القدير ۱۲۳/۴، ۱۲۴)

داسې ښکاري چې د اسلام اصل منشاء د رجم سزا کم تر کمه جاري کول دي، ليکن که کله جاري شي، نو د کلونو، کلونو لپاره د خلکو د عبرت لامل کېږي او وېره يې د دې جرم پر لذت غالبه کېږي، لومړی خو په اسلامي ټولنه کې د عفت او عصمت عامولو لپاره داسې احکام وضع کړل شوي، چې په شتون کې يې د زنا رامنځته کېدل ډېر ستونزمن دي، بيا د رجم د ثبوت لپاره شرائط انتهايي

سخت ښودل شوي، د څلورو باوري او دينداره خلکو په صريحو الفاظو د سترگو ليدلي گواهي ورکول به هغه مهال ممکن وي چې مجرم د جرم کول په بيخي ښکاره توگه ترسره کوي بيا که سزا جاري کېږي او تر سزا جاري کولو وړاندې يو شاهد رجوع وکړي يا يې په شاهدي اداء کولو کې معمولي اختلاف راشي، يا د اقرار په صورت کې مجرم آن د سزا جاري کولو پر مهال له خپل اقرار څخه قولا يا فعلاً رجوع وکړي، نو سزا يې ساقطېږي. (د فتح القدير پورتني حواله.)

له دې پرته د نورو وړو وړو شهباتو له امله د رجم سزا ساقطېږي، چې د فقه په کتابونو کې په تفصيل سره راغلي. بل طرف که په چا باندې د زنا الزام لگول کېږي او بيا د هغه زنا په قانوني شرائطو ثابته نه کړای شي، نو د هغه الزام لگوونکي لپاره د اتيا درو وهلو سخته سزا ټاکل شوې، نو له دې سختو شرائطو سره سره که بيا هم په يو شخص د رجم سزا جاري کېږي، نو مطلب به يې دا وي چې په ټولنه کې دا غړی له کاره لوېدلای، چې له ليرې کولو پرته يې اصلاح ممکن نه ده، بيانو په داسې غړي باندې رحم کول د ظلم مرادف دي.

شيخ عبدالقادر عوده رحمه الله ليکلي: نن سبا ځينې خلک د رجم سزا ډېره سنگينه گڼي، ليکن دا هسې

یوه بې اعتباره (بابېخه) خبره ده، چې خپله یې د دوی زړونه هم نه مني (که په دوی کې د یو چا نږدې خپلوانو کې دا واقعه پېښه شي، نو شاید رد عمل یې تر دې هم سخت وي) اسلامي شریعت په دې مسئله کې هم د نورو احکامو په شان له ډېرې باریک بینی او انصاف ډک چلند غوره کړی... کوم خلک، چې د زاني د مرکولو له امله په ډار کې دي، نو که هغوی د واقعاتو نړۍ ته وگوري، نو دا حقیقت به ورته څرگند او واضح شي، چې اسلام د محصن زاني د سنگسارولو لپاره د کوم داسې سزا پرېکړه نه ده کړې، چې انساني طبیعت دې ورسره نا اشنا وي.

په ډېری هیوادونو کې تاسو د زنا د جرم لپاره قوانین وگورئ که د زنا په جرم کې کوم طرف واده کړی شوی وي، نو ددې قوانینو له مخې یې سزا یوازې قید دی او که واده کړی شوی نه وي، نو بیا چې ترڅو پورې جبر او زور نه وي، نو د هغه لپاره هېڅ سزا نشته، دا د اوسنۍ نړۍ د قوانینو فیصله ده، لیکن ایا خلک د قانون په دې فیصله خوښ دي؟ حقیقت دادی، چې نه خو سالم العقل خلک په دې خوښ دي او نه هم کله ورباندې راضي کېدای شي، ځکه خو خلک دا قانون تر پښو لاندې کوي او زاني حتماً قتل کوي او کله

خو دا انتقامي قتل د رجم تر سزا هم په سختو طریقو اخیستل کېږي لکه: په اوبو کې غرقول، ژوندی سوځول، د اندامونو قطع کول (کله کله خو د انتقام دغه سلسله تر نسلونو نسلونو پورې روانه وي) چې دا ډول واقعات هر وخت رامنځته کېږي.

کله چې حقیقت همداسې دی، نو بیا ولې خلک د رجم له سزا څخه دومره په ډار او وېره کې دي؟ ددې سزا غوره کول د یوه حقیقت د منلو په معنی ده او حقیقت منل د شجاعت او فضیلت خبره ده، (التشريع الجنائي الاسلامي ۶۴۱/۱-۶۴۲ مکتبه دارالعروبة قاهره ۱۳۷۸هـ ق).

مأخذونه:

القرآن المجید: سورة النساء، سورة المائدة، سورة النور، او د دې آیتونو لاندې ټول تفسیرونه په ځانگړې توگه: ابن کثیر، روح المعاني، الجامع لاحکام القرآن للقرطبي، تفسیر مظهری، همدا راز تفسیر مواهب الرحمن.

په قرآن مجید کې د رجم د نه ذکر کېدلو لطیف او دقیق بحث لپاره د علامه انور شاه کشمیري (مشکلات القرآن صفحه: ۲۱۳)، د رجم اړوند د حدیثونو ستره ذخیره له صحاح سته څخه علاوه (الفتح الرباني «تبویب مسند احمد» ۱۶ جلد مطبوعه مصر

۱۳۷۱هـ ق) البیهقي سنن الکبری ۸ جلد دائرة المعارف دکن ۱۳۵۴هـ ق) مجمع الزوائد للهيثمی ۶ جلد دارالکتاب بیروت ۱۹۶۷ء) د رجم د حدیثونو د تفصیل لپاره فتح الباري ۱۲/ مطبوعه المطبعة البهية مصر هم ډېر بهترين دی، الاتقان للسيوطي ۲/ ۲۶ المطبعة الازهرية مصر ۱۳۸۱هـ ق، التقرير والتعبير لابن اميرحاج ۲/ ۶۶ بولاق ۱۳۱۷هـ ق، همدا راز د رجم د فقهي تفصیلاتو لپاره د اصول فقه او علوم القرآن په کتابونو کې دي د نسخ بحث دې وکتل شي.

د زنا د مختلفو صورتونو او د هغوی د احکامو او د هغوی د عقلي حکمتونو لپاره دې بدياۃ المجتهد لابن رشد ۲ جلد. المطبعة الازهرية مصر ۱۳۸۹هـ ق، البحر الرائق لابن النجيم ۵ جلد المطبعة العلمية مصر، فتح القدير لابن الهمام ۳ جلد بولاق ۱۳۱۶هـ ق کتل هم ډېر ضروري دي.

التشريع الجنائي الاسلامي لعبدالقادر عوده المجلد الأول مکتبه دارالعروبة قاهره ۱۳۷۸هـ ق، التعزير في الشريعة الاسلامية لعبدالعزیز عامر مطبعة مصطفى البابی الحلبي مصر ۱۳۷۷هـ ق، الجرائم في الفقه الاسلامي لاحمدفتح بهنسي مطبوعه الشركة العربية للطباعة والنشر قاهره ۱۹۵

قيام مقصد په کې مفقود بلل کيږي، ځکه په قضاء پورې د الله تعالی او عبادالله دواړو حقوق تړلي وي، حق حقدار ته رسول کيږي، د ظالم له ظلم څخه لاسونه را لنډيږي، د مظلوم لاسنیوی کيږي او د الله پر ځمکه د الله تعالی حدود قائميږي، چې په دې سره دولت او حکومت د عدالت ملاتړی بلل کيږي.

د قضاء دروازه د خلکو او عوامو پر مخ د همدې لپاره خلاصه وي او دولت قضاء په دې موخه فعاله کړې وي، چې دلته مظلوم په آسانی سره د خپل حق مطالبه کولای شي او ظالم د حاکم منگولو ته را کش کولای شي تر څو ترېنه حق حقدار ته ورکړل شي او ظالم ملامت کړل شي، همدا ډول که پر چا بل کس تیری کړی وي، خوږ کړی یې وي او یا مورث یې ور وژلی وي، نو د شریعت او د عدالت پلي کوونکی مصدر- قضاء- د شریعت د احکامو مطابق پر جنایت کوونکي حکم صادروي او د قصاص یا دیت پرېکړه پرې اوروي.

په همدې شان مختلف ارگانونه د نظام، امنیت، معاشرې، بیت المال، دین او ولس پر خلاف کارکوونکي او مجرم کسان محکمې ته را کشوي او قضاء کې پرې د حقوق العامه او حقوق الله د ساتنې او حفاظت په موخه دعوی اقامه کوي او له محکمې څخه غواړي چې په تورن کس د شریعت موافق د سزا جاري کولو حکم وکړي، نو محکمه د تورن شخص په اړه قضائي څېړنه کوي او د شریعت موافق سزا اوروي.

په قضاء کې که حاکم د حق طرفدار و، د باطلو یې ملا ماتوله، له ظالم یې پر مظلوم د ظلم پوښتنه کوله، مجرم ته یې سزا اوروله، د حق داعیه یې خپله کړې وه، باطل یې تر پښو لاندې کول، د حقوق الله د پایمال کېدو مخنیوی یې کاوه، حقوق العباد کې یې ښه څېړنه کوله، د معاشرې د اصلاح فکر یې درلود، د حدودو پلي کولو

الله رب العزت د خپلو بندگانو لپاره د نورو ادیانو له باطلولو سره سم د اسلام دین ځمکې ته را نازل او پرې یې مسلمانان مشرف وگرځول، چې دغه دین یو کامل او بې ساری دین دی او د حضرت محمد ﷺ په نبوت سره یې په دنیا کې له نن څخه ۱۴۰۰ کاله د مخه نشر کړ. د اسلام دین له نزول سره جوخت د انسانیت لپاره د قرآنکریم او احادیث مبارکه په توسط یو له افراط او تفریط څخه پاک قانون هم نازل شو، چې د شریعت احکام دي، مسلمانانو او د نبی علیه السلام امتیانو ته قانون د شریعت په چوکاټ کې وضع کړل شو، چې لومړنی قاضي او حاکم یې نبی کریم ﷺ و او وروسته ورپسې خلفاء راشدین او د هغوی د وخت مقرر شوي قاضیان وو، چې د اسلام د دین تر چوکاټ لاندې یې د الله تعالی د بندگانو تر منځ د عدل فیصلې کولې او د خلکو مشکلات یې د شریعت محمدی په رڼا کې حل او فصل کول.

په شریعت او اسلامي دولت کې قضاء لوی رول لري او قضاء یې د ملا تیر په حیث بلل کيږي، کله چې اسلامي دولت قائم شي او قضاء ونه لري، نو د اسلامي نظام د

۱- د پکتیکا د مټاخان ولسوالۍ د ابتدائیه محکمې رئیس

که عدل وکړي، نو الله تعالی به یې په سترو نعمتونو ونازوي.

البته که په قضاء کې حاکم او قاضي باطلو ته مخه کړه، حق باندې یې سترگې پټې کړې، د خلاف طرفدار و، د شریعت لمن یې پرېښې وه، نان نفقه یې له رشوت او حرامو وو، د عدل کاسه یې نسکوره وه، د شرافت لمن یې داغداره وه، د گناهونو مرتکب و، د مظلوم په آه باندې کوڼ و، د میراث حقوق یې پایمال کړي وو، پر حق یې سترگې پټې وې، د باطل طرفدار و، د قضاء له اصولو یې سر غرونه کوله، د فقه او شریعت لار یې پرېښې وه او د الله تعالی او بندگانو حقوق یې ضایع کړي وو، هغه قاضي تباہ دی، اخیرت یې خراب دی، د جهنم لمبې یې انتظار کوي، د قبر تاریکی ته یې مخه ده، د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ دښمن دی.

عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْقُضَاةُ ثَلَاثَةٌ: اثْنَانِ فِي النَّارِ، وَوَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ: رَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ، فَهُوَ فِي الْجَنَّةِ، وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَلَمْ يَفْضِ بِهِ، وَجَارَ فِي الْحُكْمِ، فَهُوَ فِي النَّارِ، وَرَجُلٌ لَمْ يَعْرِفِ الْحَقَّ، فَقَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ، فَهُوَ فِي النَّارِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ، وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ.

له بریده رضی الله عنه څخه روایت دی، چې رسول الله ﷺ وفرمایل: درې قاضیان دي، چې دوه یې په دوزخ کې او یو یې په جنت کې دی: هغه سړی چې په حق پوهېږي او د هغه پر اساس فیصله کوي، نو هغه به په جنت کې وي او هغه سړی چې په حق پوه شو او په هغه باندې یې قضاوت ونه کړ او په حکم کې یې ناانصافي وکړه هغه (قاضي) به په جهنم کې وي او هغه سړی، چې په حقیقت نه پوهېده، قضاوت چې وکړ د ناپوهۍ له امله، نو هغه به په دوزخ کې وي.

بناءً په دغه حدیث شریف کې نا انصافه او جاهل قاضي د جهنم مستحق دی او له جنت څخه به محروم پاتې کیږي.

هوډ ورسره مل وو، د گناهونو له شېهاتو لیرې پاته کېده، رشوت څخه یې ځان ژغورلی و، خصوصي دعوتونه یې رد کول، د قضاء په اصولو یې مزل کاوه، شریعت یې تگلاره وه او د انصاف تله یې په لاس کې وه، نو هغه قاضي کامیابه او د الله تعالی دوست دی.

په بخاري شریف کې امام بخاري روایت را نقلوي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: « سَبْعَةٌ يُظَاهِمُ اللَّهُ تَعَالَى فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: إِمَامٌ عَدْلٌ، وَشَابُّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ، فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ.»

ژباړه: له ابو هريرة ﷺ څخه روایت دی، چې رسول الله ﷺ وفرمایل: اووه کسان دي، چې الله تعالی به په هغه ورځ، چې د الله تعالی د عرش له سیوري ماسیوا بل هېڅ سیوری نه وي په خپل سیوري کې ځای پر ځای کړي: یو امام چې عادل وي، یو ځوان چې د خدای په عبادت کې لوی شوی وي، یو هغه سړی چې زړه یې له جوماتونو سره تړلی وي، او دوه سړي، چې د خدای لپاره یو له بل سره مینه لري، د هغه لپاره یو ځای شوي وي او د خدای (جل جلاله) لپاره جلا شي او یو هغه سړی، چې ورته یوې د منصب او ښایست خاوندې ښځې بلنه (د زنا) ورکړه، خو سړي وویل: زه له خدایه وپره لرم، او یو هغه سړی چې صدقه ورکړي او پټه یې کړي، تر دې پورې چې چپ لاس یې هم ترېنه خبر نه شي، چې څه شی یې صدقه کړ او یو هغه سړی، چې په پټه کې یې خدای یاد کړ او سترگې یې له اوبسکو ډکې شوې.

پورتنی حدیث کې یو کس امام (قاضي) عادل یاد شو، چې الله به د قیامت په ورځ تر خپل سیوري لاندې ځای ورکړي، یعنې په قضاء کې عدل پروت وي او حاکم

د قضاء تاريخ

ليکوال: مفتي سمیع الله ابن المحب

سليمان عليهما السلام ته د فيصلې کولو صلاحيت ورکړې او علم مو ورکړې.

ابن القيم رحمه الله تعالى په اعلام الموقعين کې ليکي، چې په پورتنې آيت کریمه کې د هغې دعوی بيان شوی دی، چې د يو قوم څاروي د بل چا په باغ کې د شپې له خوا څرېدلي وو، حضرت داؤد عليه السلام يې فيصله داسې وکړه، چې د څارويو خاوند به د باغ مالک ته د خراب شوي باغ تاوان ورکوي، تر اندازې کولو وروسته دا معلومه شوه، چې د هغه تاوان قيمت د څارويو له قيمت سره برابر دی، نو داؤد عليه السلام دا فيصله وکړه، چې د څارويو مالک به دغه څاروي د باغ مالک ته په تاوان کې ورکوي.

خو سليمان عليه السلام بيا فيصله داسې وکړه، چې د څارويو مالک به تر هغه وخته د باغ ساتنه کوي، تر څو چې باغ خپل پخواني حالت ته وگرځي او په دغه موده

د قضاء اوږد تاريخ له دې څخه معلومېږي، چې له آدم عليه السلام څخه تر نبي کریم ﷺ پورې هر نبي او پيغمبر په خپل قوم او علاقه کې د قاضي په حيث و او هر نبي به د الهي شريعت په رڼا کې د خلکو فيصلې کولې، همدا لامل دی، چې د قضاء منصب پر نورو منصبونو لوړ او مبارک بلل کېږي، چې انبياء کرام عليهم السلام پر دغه منصب د الله تعالى له طرفه ټاکل شوي دي، په قرآنکریم کې الله تعالى د داؤد او سليمان عليهما الصلاة والسلام د قضاء متعلق داسې فرمايي ﴿و داؤد وسليمان اذ يمحسان في الحرت اذ نفث فيه غنم القوم وكننا حكمهم شهدين ففهمناها سليمان وكلا آتيناها حكما وعلما﴾ (۱) ژباړه: داؤد او سليمان عليهما السلام چې كله د هغه كښت په اړه فيصله كوله، چې په هغه کې څاروي څرېدلي وو، موږ د دوی د فيصلې ننداره كوله او موږ سليمان عليه السلام ته فيصله ور وښودله او موږ داؤد او

دې امله هم جلا او بدل و، چې نبي عليه السلام د نبوت ترڅنگ حکومت، د فتوی سره قضاء او د خلکو اصلاح کولو سره، سره د ټولو احکامو نافذولو اختیار درلود، چې بیا وروسته دغو ټولو شعبو مستقل مستقل حیثیت پیدا کړ.

په «الفقه الاسلامي و ادلته کتاب القضاء» کې علامه زحيلي رحمه الله تعالى داسې ليکي:
(وكان الرسول ﷺ في دولة المدينة يتولى بنفسه القضاء بين الناس فلم يكن للمسلمين قاض سواه، يصدر عنه التشريع ثم يشرف على تنفيذه، فكان يجمع بين التشريع والتنفيذ والقضاء)

ژباړه: په مدينه منوره کې به نبي عليه السلام په خپله د خلکو ترمنځ فيصلې کولې او له نبي عليه السلام څخه پرته بل قاضي نه و، نبي کریم ﷺ به خلکو ته شريعت بيانولو او بيا به يې نافذوی، نو نبي کریم ﷺ به په يوه وخت کې شريعت بيانولو، بيا به يې هغه پر امت نافذولو او د هغه مطابق به يې د خلکو ترمنځ فيصلې کولې، دا ټول کارونه يې ترسره کول.

د نبي عليه السلام قضاء له دې وجې هم له نن څخه جلا وه، چې د نبي کریم ﷺ په موجودیت کې به مسلمانانو د نبي عليه السلام او د هغه چا څخه پرته چې نبي عليه السلام به قضاء ورته وسپارله، د بل چا په قضاء به هېڅکله نه راضي کېدل، که به چا په خپله قضاء او فيصلې پيل کړې او يا هم د نبي عليه السلام په فيصله به راضي نه شول د قرآنکریم د آیاتونو په اساس دا خلک مؤمنان نه پاته کېدل، الله تعالى فرمايي: ﴿فلا وربك لا يؤمنون حتى يحكموك فيما شجر بينهم ثم لا يجدوا في انفسهم حرجاً مما قضيت ويسلموا تسليماً﴾ (۳)

ژباړه: هيڅکله نه، او ستا په رب دې قسم وي دوی نشي مؤمنان کېدلای ترڅو چې په خپل منځني اختلافاتو کې

کې چې باغ سميرې د باغ مالک به د څارويو له شيدو او وړيو څخه استفاده کوي، له اندازې لگولو وروسته دا هم معلومه شوه، چې باغ ته رسېدلی زيان په دغه استفاده کولو سره ټول ادا کېږي.

د داؤد او سليمان عليهما السلام د فيصلو نورې کيسې هم په روايتونو کې راغلې دي او دا خبره هم ثابته ده، چې الله تعالى دوی دواړو ته د قضاء ځانگړی علم ورکړی و، الله تعالى فرمايي: ﴿وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ (۲)
ژباړه: او موږ داؤد او سليمان عليهما السلام ته د فيصلې کولو صلاحيت او علم ورکړی و.

دغه راز کله، چې مدينه منوره د اسلام مرکز وگرځېد، يو آزاد او خپلواک اسلامي نظام جوړ شو او چارې يې د نبي عليه السلام په لاس کې شوې، نو نبي عليه السلام د قضاء اساس پر داسې قرآني او اجتهادي قواعدو او کلياتو باندې کېښود، چې له هغو قواعدو څخه په هر وخت کې خلک استفاده کولای شي او هغه داسې کليات وو، چې له هرې زمانې سره يې سمون خوږ، لکه: {البينة على المدعي واليمين على من أنكر} دا يو داسې اصل دی، چې د قضاء په هره قضيه کې خپل رول لري او د حق په ظاهرولو او بيانولو کې تر هر څه زيات معين دی دغه راز {ادعوا الحدود عن المسلمين ما استطعتم او المسلمون عند شروطهم}.

په الفقه الاسلامي کتاب القضاء کې علامه زحيلي رحمه الله تعالى فرمايي: چې د انبياء کرامو عليهم السلام قضائي بڼه او نظام داسې نه و څرنگه چې يې وروسته وجود پیدا کړ يعنې د هغوی قضاء به اجتهادي وه او له متعددو احاديثو څخه دا خبره په واضحه معلومېږي، چې نبي عليه السلام به عموماً د خصمينو د بيان تر اورېدو وروسته فيصله کوله.

په خپله د نبي کریم ﷺ قضائي نظام له نن څخه له

السلطان اذا قلد قضاء ناحية الى رجلين فقضى أحدهما لا يجوز كالوكيلين.

او همدارنگه په مجله الأحكام العدليه په ۱۸۰۲ ماده کې راځي:

ليس لأحد القاضيين المنصوبين لاستماع الدعوى أن يستمع تلك الدعوى وحده ويحكم بها، و اذا فعل فلا ينفذ حكمه.

او کله کله به نبي کریم ﷺ په خپل حضور کې بعضې هغو صحابه کرامو ته هم قضاء ورسپارله، چې نبي کریم ﷺ به پرې د صحي فيصلې کولو اعتماد درلود او هغوی به په فيصله کولو کې احتیاط کاوه، د بېلگې په ډول معقل بن یسار او عقبه بن عامر او حذیفه رضی الله تعالی عنهم دا هغه صحابه کرام دي، چې د نبي کریم ﷺ په حضور کې یې فيصلې کړي دي، امام احمد رحمه الله تعالی او همداسې په المعجم الأوسط للطبراني ج ۱ ص ۴۳۲ کې له عقبه بن عامر رضی الله تعالی عنه څخه روایت دی:

قال: جئت الى رسول الله ﷺ و عنده خصمان يختصمان، فقال: اقض بينهما، فقلت بأبي وأمي أنت أولى بذلك فقال: اقض بينهما، فقلت: على ماذا؟ فقال: اجتهد فان أصبت فلك عشر حسنات، و اذا أخطأت فلك حسنة.

ژباړه: عقبه بن عامر رضی الله عنه وایي: زه رسول الله ﷺ ته راغلم، چې گورم دوه کسان، چې په خپل منځ کې یې دعوه وه او نبي کریم ﷺ ته راغلي وو او دعوه یې بیان کړې وه، نبي علیه السلام عقبه ته وفرمایل: ولاړ شه او د دوی ترمنځ فيصله وکړه.

عقبه ورته وویل: زما مور او پلار دې ترتا قربان شي ته تر ما ډېر غوره یې چې فيصله وکړې، نبي علیه السلام ورته وفرمایل: که څه هم زه غوره یم، خو فيصله ته وکړه، عقبه ورته وویل: چې په کوم بنیاد باندې فيصله وکړم؟ نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل: له اجتهاد څخه کار واخله

په تا فيصله ونه کړي او د فيصلې کولو وروسته یې د فيصلې په اړه په زړو کې څه ورته پر هم نشي او پر هغه فيصله باندې ښه راضي هم شي.

داسې مفسدین چې د نبي کریم ﷺ په فيصله به راضي نشول انجام به یې کله نا کله مرگ هم شو، د پورتني آیت: ﴿فلا وربك لا يؤمنون﴾ (۴)

په شان نزول کې ابن کثیر رحمه الله تعالی علیه د عمر ﷺ متعلق یوه کیسه را نقلوي چې: نبي کریم ﷺ د دوو کسانو فيصله وکړه، هغه کس چې فيصله د هغه خلاف وه نبي علیه السلام ته وویل، چې: موږ عمر ته ورولبېره ترڅو هغه زموږ ترمنځ فيصله وکړي، نبي علیه السلام دوی عمر ته ولېږل، هغه کس چې نبي کریم ﷺ یې په حق کې فيصله کړې وه عمر ﷺ ټوله کیسه بیان کړه او د نبي علیه السلام د فيصلې متعلق یې هم خبر ورکړ، عمر ﷺ د جریان په اورېدو سره سم کور ته ننوت او له تورې سره را ووت او د هغه کس سر یې ور پرې کړ، چې د نبي کریم ﷺ په فيصله راضي شوی نه و.

که څه هم ابن کثیر رحمه الله تعالی د روایت په پای کې داسې وایي: وهو أثر غریب وهو مرسل وابن لهیعة ضعیف. خو د عمر ﷺ شان همدومره سخت او اوچت و چې د نبي علیه السلام په شان کې یې معمولي بې ادبي هم نه شوای زغملاي، د داسې کړنې برداشت خو یې بیخي نشوای کولای، چې یو کس دې د نبي کریم ﷺ فيصله و نه مني.

برعکس د نبي علیه السلام له زمانې وروسته په شریعت کې دا جواز پیدا شو، چې په یوه ښار او علاقه کې د حکومت له طرفه دوه قاضیان ټاکل کېدلای شي، آن تر دې چې په یوه قضیه او یوه دعوه کې هم دوه قاضیان کار کولای شي، د هنديې په باب خامس في التقليد والعزل کې داسې راځي:

د انبياء کرامو عليهم السلام د قضاء يو مهم اړخ دا هم و، چې د قضاء اساس يې له الهي فرامينو سره، سره اجتهاد هم و، په صحيح البخاري باب موعظة الامام للخصوم کې له أم سلمة رضی الله تعالى عنها څخه روايت دی: أن رسول الله ﷺ قال: [انما أنا بشر و انکم تختصمون الي ولعل بعضکم أن يكون ألحن بحجته من بعض فمن قضيت له بحق أخيه شيئاً فلا يأخذه، فانما أقطع له قطعة من النار].

د انبياء کرامو قضاء که څه هم د قضاء لپاره بنياد و؛ خو د هغوی عليهم السلام قضائي نظام چې شريعت بيانولو سره، سره حکومت کول او ورسره د خلکو قضیې حلول و تر ډېره حده ونه چلېده؛ ځکه چې د خلکو ترمنځ قضیې دومره ډېرې شوې، چې يووالي او حاکم ته په يوه وخت کې حکومت کول او ورسره د خلکو ترمنځ قضیې حل کول له مشقت څخه خالي نه و، همدا وجه وه، چې حضرت ابوبکر صديق ﷺ په خپل خلافت کې د قضاء کولو او فيصلې حل کولو په چارو کې له عمر ﷺ څخه مرسته غوښتې وه.

امام بیهقي رحمة الله تعالى عليه په السنن الکبری باب فضل من ابتلي بشيئ من الأعمال کې روايت کړی: عن محارب بن دثار قال: لما ولي أبو بكر ولي عمر رضي الله عنهما القضاء وولى أبا عبيدة رضي الله تعالى عنه المال فقال أعينوني، فمكث عمر سنة لا يأتيه اثنان أو لا يقضي بين اثنين.

همدا وجه وه، چې حضرت عمر ﷺ په خپل خلافت کې قضاء او حکومت سره جلا کړل او په هر ښار کې يې له والي سره، سره يو قاضي هم وټاکه.

په الأحكام السلطانية كتاب القضاء کې علامه ماوردي رحمة الله تعالى عليه داسې ليکي:

فكان عمر هو أول من وضع أساس السلطة القضائية

که دې صحي اجتهاد وکړ، نو لس اجر ونه به درکړل شي، که په اجتهاد کې خطا شوې، نو يو اجر به درکړل شي. دغه راز د اسلامي سلطنت په پراخېدو سره په ځينو سيمو لکه مکه مکرمه، يمن او شاوخوا کې د قضاء ضرورت محسوس شو، د دغې اړتيا پوره کولو لپاره نبي کریم ﷺ بعضې صحابه کرام رضوان الله تعالى عليهم اجمعين هغو ځايو ته د مسؤولينو او قاضيانو په حيث ولېږل، په صحيح البخاري کې له حضرت ابو برده ﷺ څخه روايت دی: بعث رسول الله ﷺ أبا موسى الأشعري ومعاذ بن جبل الى اليمن، و بعث كل واحد منهما على مخالف، قال: واليمن مخالفان، ثم قال: يسرا ولا تعسرا و بشرا ولا تنفرا.

ژباړه: نبي کریم ﷺ ابو موسی اشعري او معاذ بن جبل دواړه يمن ته ولېږل او هر يو يې د يمن له دوو ناحيو څخه پر يوه ناحیه وټاک، ځکه، چې يمن پر دوو ناحيو وپشل شوی دی او نبي عليه السلام ورته وفرمايل: د آسانی معامله وکړئ، سختي مه جوړوئ او خلکو ته د خوښۍ خبر ورکړئ او ترمنځ يې نفرتونه مه ور اچوئ. د مکې مکرمې له فتحې سره سم نبي کریم ﷺ د مکې ولايت او قضاء عتاب بن أسيد ته وسپارل، ابن الأثير رحمه الله تعالى په اسد الغابه کې د عتاب بن اسيد رضي الله عنه په ژوند ليک کې داسې روايت کړی: وقال له رسول الله ﷺ: يا عتاب، تدري على من استعملتك؟ استعملتك على أهل الله عزوجل، ولو أعلم لهم خيرا منك استعملته عليهم. (۵)

ژباړه: نبي کریم ﷺ عتاب ته وويل: اې عتابه! تاته معلومه ده، چې پر چا باندې مې امير وټاکلې؟ پر هغه چا باندې، چې هغوی ايمان راوړی، که چېرې ماته تر تا غوره کس معلوم وای، نو ما به هغه پر دوی باندې امير ټاکلی وای.

اليك مما ورد اليك مما ليس في قرآن ولا سنة، ثم قايس الأمور عند ذلك و أعرف الأمثال، ثم أعمد فيما ترى الي أحبها الي الله و أشبهها بالحق، و اياك والغضب والقلق والضجر والأذي بالناس والتنكر عند الخصومة، أو الخصوم - شك أبو عبيد - فان القضاء في مواطن الحق مما يوجب الله به الأجر، و يحسن به الذكر، فمن خلصت نيته في الحق ولو على نفسه كفاه الله ما بينه وبين الناس، و من تزين بما ليس في نفسه شأنه الله، فان الله تعالى لا يقبل من العباد الا ما كان خالصا، فما ظنك بثواب عندالله في عاجل رزقه و خزائن رحمته، والسلام عليك ورحمة الله. ابن القيم رحمه الله تعالى په خپل كتاب اعلام الموقعين كې د مذكوره خط ډېره اوږده او هر اړخيزه تشرېح كړې ده خو موږ كوښښ دا كوو چې ژباړه يې د هغه د شرحې مطابق وكړو.

ژباړه: أما بعد، د قضاء احكام له كتاب الله تعالى او د رسول الله ﷺ له سنتو څخه را اخیستل شوي دي، چې د كتاب الله احكام هېڅ ډول نسخ او تبديلي نه قبلوي او د نبي عليه السلام د سنتو اتباع كول واجب دي، نو چې كله يوه قضيه درته راشي له فهم او سر خلاصي څخه كار اخله، د حق خبره كوه، ځكه چې نافذولی يې شې او چې معزوله شوې بيا د حق خبره كول فائده نه لري؛ ځكه چې د نافذولو اختيار يې نه لري، په خپل مجلس كې له خلكو سره يو رنگه معامله كوه؛ ځكه بيا منصبداره كس له تا څخه د ظلم تمه نه شي كولاى او نه هم كمزورى سړى ستا له عدل څخه مايوسه كيږي، هر كس چې دعوه كوله دليل به هم هغه راوړي او چا چې انكار وكړ قسم به هغه ته وركول كيږي، مسلمانان د قضاء پر ځاى د صلحي كولو هم اختيار لري، خو كه چېرې داسې سوله كوي، چې په هغې كې يو حلال شى حرامېږي او يا حرام شى حلالېږي، نو داسې سوله كول روا نه دي، كه

المتيمزة، كما كان أول من وضع الدواوين كما عرفنا، و أول من وضع دستور القضاء في رسالته المشهورة الي أبي موسى الأشعري رضي الله عنه.

ژباړه: عمر رضي الله عنه اول هغه څوك دى، چې د قضاء لپاره يې د مستقل او منفرد نظام بنسټ كېښود، لكه څنگه، چې د فوځ او عسكرو لپاره د ډېوان اېښودو ترتيب هم عمر رضي الله عنه اول ځل جوړ كړ، دغه راز د قضاء لپاره لايحه عمل هم عمر رضي الله عنه د لومړي ځل لپاره وړاندې كړه، حضرت أبو موسى أشعري رضي الله عنه ته يې په خپل مشهور خط كې ليكلي و: د حضرت عمر رضي الله تعالى عنه هغه خط، چې د قضاء لپاره يې نه ختمېدونكي اصول په كې بيان كړي و، په اعلام الموقعين كې ابن القيم الجوزية داسې را نقل كړي دي:

عن أبي العوام، قال: كتب عمر الى أبي موسى

(أما بعد، فان القضاء فريضة محكمة، و سنة متبعة، فافهم اذا أدلي اليك؛ فانه لا ينفع تكلم لا نفاذ له، أس الناس في مجلسك وفي وجهك و قضائك، حتى لا يطمع شريف في حيفك، ولا ييأس ضعيف من عدلك، البينة على المدعي، واليمين على من أنكر، والصلح جائز بين المسلمين، الا صلحا أحل حراما أو حرم حلالا، ومن ادعى حقا غائبا أو بينة فاضرب له أمدا ينتهي اليه؛ فان بينه أعطيته بحقه، و ان أعجزه ذلك استحلتت عليه القضية، فان ذلك هو أبلغ في العذر و أجلى للعلماء، و لا يمنعنك قضاء قضيت فيه اليوم فراجعته فيه رأيك فهديت فيه لرشدك أن تراجع فيه الحق، فان الحق قديم لا يبطله شىء، و مراجعة الحق خير من التماذي في الباطل، والمسلمون عدول بعضهم على بعض، الا مجربا عليه شهادة زور، أو مجلودا في حد أو ظنينا في ولاء أو قرابة؛ فان الله تعالى يولى من العباد السرائر، و ستر عليهم الحدود الا بالبينات والأيمان، ثم الفهم الفهم فيما أدلي

پر هغه باندې اجر ورکوي، په اخلاص باندې ادا شوي عمل باندې الله تعالیٰ په دنیا او آخرت کې اجر ورکوي. د دې خط په پای کې ابن القیم رحمه الله تعالیٰ داسې لیکي: (۶)

وهذا کتاب جلیل تلقاه العلماء بالقبول، وبنوا علیه أصول الحكم والشهادة، والحاكم والمفتي أحوج شيء اليه و الي تأمله والتفقه فيه.

ژباړه: دا یو ډېر عظیم الشانه خط دی، چې د امت ټولو علماء کرامو عمل پرې کړی او پر همدغه خط باندې د قضاء او شهادت ټول احکام بناء شوي، یو حاکم او مفتي ته د مسؤؤل په حیث د دغه کتاب لوستل او په هغه ځان پوهول ډېر ضروري دي.

دا ټول هغه څه وو، چې د قاضي او د والي جلا کېدل او د قضاء استقلالیت ور څخه معلوم شو او دا چې د فیصلې کولو او اجراء کولو لپاره خپل قانون جوړ شو؛ خو بیا هم څه داسې شيان وو چې قضاء یې نیمگړې کوله.

له هغو جملې څخه دا نیمگړتیا هم وه، چې هغه قضیې چې حد او یا هم قصاص په کې لازمېده په هغو قضیو کې قاضي فیصله نه شوای کولای؛ بلکې والي او یا هم خلیفه به په خپله څارلې، علامه ماوردي رحمه الله تعالیٰ علیه په الأحكام السلطانية کې داسې فرمایي: أما الجنايات الموجبة للقصاص أو الحدود فبقیت في يد الخلیفة و ولاية الأقالیم ذوي الولاية العامة.

ژباړه: هغه قضیې چې فیصله به یې په حد او یا هم په قصاص کېدلې څارنه به یې والیانو او خلفاوو کوله او هغوی به تر نظر ایستلې.

او دوهمه نیمگړتیا دا هم وه، چې د فیصله شویو قضیو په دېوانونو او ثبت کتابونو کې د لیکلو هېڅ ترتیب او نظام نه و؛ تر دې چې په اموي خلافت کې سلیم بن عتر اولین هغه قاضي و، چې د فیصله شویو قضیو لپاره یې د

چېرې یو چا د غائب شي دعوه کوله او یا یې گواهان په بل ځای کې وو، نو دومره وخت ورکړه چې په هغه وخت کې دغه کس را حاضرولای شي، چې کله یې حاضر کړل، نو خپل حق یې ورکړه، او که یې نه کړل حاضر، نو خپله فیصله وکړه؛ ځکه چې د مودې په ټاکلو سره حق ظاهره کیږي او د مدعي ټول عذرونه ختموي.

د هېچا حق په هېڅ صورت کې نه باطلیږي، نو که دې چېرته فیصله د حق خلاف کړې وي بیا د حق جانب درته معلوم شي، نو د حق خوا ته رجوع وکړه؛ ځکه چې حق ته رجوع کول دا تر دې ډېر غوره ده، چې ته پر باطل باندې ټینګ پاته شي، د ټولو مسلمانانو گواهي قبلېږي، خو هغه کس چې په تکراري ډول د درواغو گواهي ورکړي او یا هم حد پرې جاري شوی وي او یا هم د قرابت او ولاء په تهمت باندې نیول شوی وي د هغو گواهي نه قبلېږي، یو ځل بیا درته وایم، چې هغه فیصلې چې په قرآن او سنت کې نه وي په هغو کې له پوهې څخه کار واخله او د یو رنگه مسائلو ترمنځ قیاس وکړه او هغه مسائل و پېژنه، بیا که قیاس هم نه شوای کېدلای، نو داسې اجتهاد وکړه، چې له حق سره سمون خوري او الله تعالیٰ ته خوښ وي، پام کوه، چې د خواشینۍ او غم پر مهال فیصله ونه کړې او همدا رنگه د خلکو پر ازار باندې له صبر څخه کار اخله او د خصمینو سره د نه شناخت مظاهره مه کړه، ځکه چې مذکوره ټول کارونه و حق ته د رسېدو څخه مانع دي او څوک چې په حق باندې فیصله کوي الله تعالیٰ اجر وونه ورکوي او ورسره یې خلک په ښه نامه یادوي، هر څوک چې په ښه کارو کې نېکې ارادې ولري او بیا اول ځل خپله عمل پرې وکړي الله تعالیٰ به یې هر مشکل حل کړي، د چا چې ظاهر یو رنگه او باطن یې بل رنگه وي الله تعالیٰ به یې ذلیل او خوار کړي، الله تعالیٰ یوازې هغه عمل قبلوي، چې په اخلاص باندې ادا شي او

امام أبو يوسف رحمه الله تعالى:

امام ابو يوسف رحمه الله تعالى په كال ۱۱۳ هجري كې دې دنيا ته سترگې وغړولې. مناقب الامام أبي حنيفة للذهي .

او په سير أعلام النبلاء كې يې نسب مبارك داسې ذكر شوى:

هو الامام المجتهد العلامة المحدث قاضي القضاة أبو يوسف يعقوب بن ابراهيم بن حبيب بن حبيش بن سعد بن جبير بن معاوية الأنصاري الكوفي.

امام ذهبي رحمه الله تعالى په مناقب الامام أبي حنيفة و صاحبيه كې امام ابو يوسف رحمه الله تعالى د علمي سلسلې او د هغه د استادانو متعلق داسې ليكلي:

چې امام أبو يوسف رحمه الله تعالى خپل ټول علم له تابعينو څخه حاصل كړى و، د استادانو په كتار كې يې هشام بن عروة، يحيى بن سعيد، اعمش، زيد بن ابي زياد، عطاء بن السائب، حجاج بن ارطاة او د دوى د طبقي نور تابعين امامان دي، چې امام ابويوسف رحمه الله تعالى علم ترې حاصل كړى دى او له امام ابوحنيفه رحمه الله تعالى سره يې اوولس كاله تېر كړل، چې په دې موده كې يې له هغه څخه علم فقه حاصل كړ او مهارت يې په كې پيدا كړ، تر دې چې د امام صاحب رحمه الله تعالى په نږدې او د هغه له غټو او ممتازو شاگردانو څخه شمار شو .

په خپله ذهبي رحمه الله په سير الاعلام كې له امام ابو يوسف رحمه الله تعالى څخه روايت كوي: صحبت أبا حنيفة سبع عشرة سنة.

ژباړه: زه د امام ابو حنيفة اوولس كاله شاگرد پاتې شوم.

امام ابو يوسف رحمه الله تعالى لكه څنگه چې يې استادان امامان وو، همدارنگه يې شاگردان هم امامان و، چې له هغو څخه امام محمد بن الحسن، مصطفى

ثابت كتاب او دېوان رواج كړ، په سير اعلام النبلاء كې د سليم بن عتر متعلق علامه ذهبي رحمه الله تعالى عليه داسې روايت را نقل كړى دى:

عن ابن حجر قال: اختصم الى سليم بن عتر في ميراث فقضى بين الورثة، ثم تناكروا فعادوا اليه، فقضى بينهم، وكتب كتابا بقضائه، وأشهد شيوخ الجند، فكان أول من سجل بقضائه.

ژباړه: قاضي سليم بن عتر د ميراث په يوه قضيه كې فيصله وكړه، چې بيا هغو وارثانو له هغې فيصلې څخه انكار وكړ او بيا ورته راغلل، قاضي سليم چې دا ځل كومه فيصله وكړه پر هغې فيصلې باندي يې د لښكر سپين ريري شاهدان وگرځول او بيا يې هغه فيصله په يو كتاب كې هم وليكله، نو سليم بن عتر اول هغه قاضي و، چې خپلو فيصلو ته يې كتاب كېښود.

پورته ذكر شوي هغه بدلونونه وو، چې د عمر رضي الله عنه په خلافت كې وشو بيا دې اموي خلافت كې تر پايه د پام وړ بدلون نه دى راغلى، خو چې كله د خلافت چارې د عباسيانو لاس ته ولوېدې خصوصاً كله چې هارون الرشيد خليفه شو، نو د قضاء ميدان نور هم پراخ شو او قاضي ته د ډېرو هغو څه اختيار وركړل شو، چې مخكې د قاضي په واک كې نه وو، هارون الرشيد دا غټه كارنامه هم وكړه، چې د قاضي القضاة منصب يې تاسيس كړ او امام ابو يوسف رحمه الله تعالى يې د قاضي القضاة په حيث ورته معرفي كړ، له همدې منصب څخه په استفاده امام ابو يوسف رحمه الله تعالى عليه د قضاء لپاره ډېر د قدر وړ خدمتونه وكړل، د امام ابو يوسف رحمه الله خدمتونه د قضاء لپاره تر هرې زمانې ډېر او د قدر وړ دي او دا چې دى اول قاضي القضاة و دې ته په كتلو دا ضروري بولو، چې د امام ابو يوسف رحمه الله تعالى د ژوند مختصر حالات ذكر كړو.

وكان أول من ولاه القضاء الهادي.

د خليفه هادي له مړينې وروسته امام ابو يوسف رحمه الله تعالى د هارون الرشيد په خلافت کې هم د قضاء په منصب پاته شو.

خو څنگه چې د وخت په تېرېدو د خلافت او حکومت په چارو کې ورځ تر بلې زياتوالی راتله او ورسره هارون الرشيد د دې خبرې احساس هم وکړ، چې د خلکو خپل منځي مسائل حل کول او ورسره يې مکمله څارنه کول انتهايي مهم دي.

خو دغه مسائلو ته مکمله توجو له دې وجې هم نه شوای کېدلای، چې د حکومت نورې چارې هم زياتې وي، د همدې فکر په نتيجه کې هارون الرشيد د قاضي القضاة منصب تاسيس کړ، چې هغه عبارت له دې و چې: پر دغه منصب ټاکل شوی کس به د خليفه په نيابت په ټوله اسلامي نړۍ کې د مسلمانانو مهمې قضیې او فيصلې کوي او د قاضيانو ټاکل او له منصب څخه گوښه کول به يې په اختيار کې وي، ورسره به يې داسې څارنه کوي، چې هر کس ته خپل حق ورسپري او هر ظالم ته خپله شرعي سزا ورکړل شي، هارون الرشيد ته د دغه عظيم منصب لپاره تر امام ابو يوسف رحمه الله تعالى بل کس موزون معلوم نه شو او امام ابويوسف صاحب يې ورته معرفي کړ او د قاضي القضاة لقب يې ورکړ.

په البداية والنهاية کې ابن کثير رحمه الله تعالى ليکي:

وهو أول من لقب قاضي القضاة، وكان يقال له قاضي قضاة الدنيا، لأنه كان يستناب في سائر الأقاليم التي يحكم فيها الخليفة.

ژباړه: امام ابو يوسف رحمه الله تعالى اول هغه کس دی، چې د قاضي القضاة لقب ورکړل شو او د دنيا تر ټولو غټ قاضي هم ورته ويل کېدل؛ ځکه ده به په ټوله اسلامي نړۍ کې د خليفه په نيابت باندې کار کاوه.

علامه عصام الدين په خپل کتاب قاضي القضاة في

بن منصور هلال الراي، ابن سماعه، او احمد بن حنبل رحمهم الله تعالى دي. (۷)

امام ابو يوسف رحمه الله تعالى، لکه څنگه چې په فقه کې امام و، همدارنگه الله تعالى په علم حديث کې هم ډېره برخه ورکړې وه، امام احمد بن حنبل رحمه الله تعالى څخه په سير الأعلام کې روايت دی:

أول ما كتبت الحديث اختلفت الي أبي يوسف.

ژباړه: علم حديث مې اول ځل له ابو يوسف څخه شروع کړ.

امام ابو يوسف رحمه الله تعالى که څه هم د امام ابوحنيفة رحمه الله تعالى شاگرد و، خو په علم او فقه کې هم امام ابوحنيفة صاحب ته هم منلی و، او د ډېر علم له وجې يې لوړ مقام ورکوی، امام ذهبي رحمه الله تعالى په سير الأعلام کې له امام محمد رحمه الله تعالى څخه يوه کيسه را نقلوي چې: امام ابو يوسف رحمه الله تعالى يو ځل مريض شو او امام صاحب يې د مرض پوښتنې او عيادت ته ورغلی او چې کله د امام ابويوسف له کوټې څخه را ووتی، نو وفرمايل: ان يموت هذا الفتى فهو أعلم من عليها.

ژباړه: د دغه ځوان مرگ به د علم غټ ضايعه وي؛ ځکه دی د مخکې پر سر تر ټولو زيات علم لرونکی دی.

د قضاء په برخه کې د امام ابويوسف رحمه الله تعالى **خدمتونه:**

ابن کثير رحمه الله تعالى په البداية والنهاية کې له امام ابو يوسف رحمه الله تعالى څخه روايت کوي، چې امام ابو يوسف صاحب شپاړس کاله د قضاء په منصب پاته شوی دی.

امام ابويوسف رحمه الله تعالى اول ځل د هادي په خلافت کې د قاضي په حيث وټاکل شو، ابن کثير رحمه الله تعالى داسې ليکي:

الاسلام کې ليکې:

و أنه أول من اختار الزي الخاص للقضاة.

ژباړه: او امام ابو يوسف اول هغه څوک دی، چې د ټولو قاضيانو لپاره يې يو مخصوص لباس او يونيفورم اعلان کړ.

امام ابو يوسف رحمه الله تعالى د قاضي القضاة منصب سمبالولو سره يو غټ قدم دا هم واخيست، چې فقه حنفي چې د هر وخت د حکومتونو او د هرې زمانې د خلکو د مسائلو حل پکې پروت دی د قضاء په ميدان کې يې را پورته کړه او عملي جامه يې ور واغوستله، د دې غټ اقدام نتيجه دا شوه، چې د امام ابو حنيفه رحمه الله تعالى مذهب تقريبا په اکثره اسلامي نړۍ کې عملي او پلې شو، خصوصاً په هغو هيوادو کې، چې بيا وروسته د عثماني خلافت تر تسلط لاندې وو لکه: افغانستان، پاکستان، هندوستان، بنگله ديش، ترکيه، عراق او د ماوراء النهر ټول هيوادونه او همدارنگه د آسيا نور هيوادونه، دا ټول هغه هيوادونه دي، چې فقه حنفي په کې په مکمله توگه عملي شوه.

شيخ الاسلام علامه مفتي محمد تقى عثماني حفظه الله تعالى ورعاه په خپل کتاب اصول الافتاء و آدابه کې داسې ليکي:

فانتشر المذهب الحنفي في العراق، حتى أصبح المذهب السائد في القضاء زمن العباسيين، لكون الامام أبي يوسف قاضي القضاة أيام هارون الرشيد، وانتشر منها الى معظم البلاد الاسلامية، و خاصة في بلاد ما وراء النهر و تركيه والهند، والسند، و أصبح هذا المذهب قانونا رسميا في الخلافة العثمانية وما تحتها من البلاد.

او خاتمة المحققين علامه شامي رحمه الله تعالى په مقدمه شامي کې داسې فرمايي:

فالدولة العباسية و ان كان مذهبهم مذهب جدهم، فأكثر قضاةها و مشايخ اسلامها حنفيه، يظهر ذلك لمن تصفح كتب التواريخ وكان مدة ملكهم خمساً سنة

تقريباً.

و أما الملوك السلجوقيون وبعدهم الخوارزميون فكلهم حنفيون وقضاة ممالكهم غالبها حنفيه.

ژباړه: عباسي خلفاء که څه هم د خپل نيکه ابن عباس رضي الله عنه په مذهب وو، خو دا خبره له تاريخ څخه واضحه معلوميږي، چې د دوی په پنځه سوه کاله تاريخ کې اکثره قاضيان د امام صاحب د مذهب پلويان وو.

او همدارنگه سلجوقي او خوارزمي پاچاهان او سلاطين وو، چې په خپله يې هم د امام ابو حنيفه رحمه الله تعالى تقليد کاوه او قاضيان يې هم حنفيان ټاکل.

د امام ابو يوسف رحمه الله تعالى په زمانه کې د قضاء په شعبه کې نوي او زاړه منصبونه ټول لس ته ورسېدل، چې علامه عصام الدين په قاضي القضاة في الاسلام کې ذکر کړي او مور يې د اختصار له کبله خالص د نومونو په ذکر کولو اکتفاء کوو.

۱: قاضي القضاة ۲: قضاة الأقاليم ۳: نائب القاضي ۴: كاتب القاضي ۵: كاتب المحكمة ۶: المنادي ۷: الحاجب ۸: صاحب المسائل ۹: الأمناء ۱۰: المترجمان.

د امام ابو يوسف رحمه الله تعالى د علم او د قضاء لپاره نور هم ډېر خدمتونه دي، چې تر شمېر وتلي دي او پورته ذکر شوي يې د قضاء په ميدان کې هغه خدمتونه دي، چې تل پاتې او امت به همپس استفاده ترې کوي ان شاء الله تعالى.

علامه ذهبي رحمه الله تعالى ليکې چې: امام ابويوسف رحمه الله تعالى په کال ۱۸۲ هجري د ربيع الأول په پنځمه د پنجشنبې په ورځ وفات شو.

د امام ابو يوسف رحمه الله تعالى په زړه پورې خبرو کې يو خبره سبط ابن الجوزي علامه شمس الدين يوسف بن حسام په مرآة الزمان کې دا را نقل کړېده، چې امام

تعالی مذهب په ټولو هېوادو کې د رسمي قانون په حيث و پېژندل شو.

او همدارنگه یو مهم پرمختګ دا هم وشو، چې مخکې به د فتوی او قضاء دواړه کارونه قاضي کول، په عثماني خلافت کې د فتوی ورکولو لپاره ځان ته جلا مفتیان وټاکل شول، علامه عصام الدین په القاضي في الاسلام کې داسې لیکلي:

وقد شهد العهد العثماني تغييرا مهما في هذا الجهاز ألا وهو فصل الافتاء عن القضاء و أسندت مهمة اصدار الفتاوى الى المفتي.

او ورسره د قاضیانو ټاکنې به عموماً او اکثره د حنفي مسلک علماء کرامو کولې، علامه شامي رحمه الله تعالی د رد المختار په مقدمه کې لیکي:

و أما ملوک زماننا سلاطين آل عثمان، أيد الله تعالی دولتهم ما کر الجديدان، فمن تاريخ تسعمائة الى يومنا هذا لا يولون القضاء وسائر مناصبهم الا للحنفية. ژباړه: الله تعالی دې د عثماني پاچاهانو همېشه مل او ناصر وي؛ ځکه دوی له نهه سوه (۹۰۰) هجري کال څخه تر اوسه د قضاء منصب او نورو منصبونو لپاره بې له احنافو د بل چا انتخاب نه کاوه.

خو سره له دې چې مذهب حنفي له ډېرې زمانې څخه د خلافت او حکومت له طرفه رسمي او قانوني مذهب و، ځينې داسې سيمې هم وې، چې هلته به بل مذهب لکه مالکي، شافعي او حنبلي مذهبو څخه يو مذهب غالب او اکثر و، هلته به د هغه ځای د خلکو په مناسبت د هغه مذهب له مقلدينو څخه د قاضي انتخاب کېدی، علامه شامي رحمه الله تعالی په مقدمه شامي کې داسې لیکي: وليس في كلام الشارح ادعاء التخصيص في جميع الأماكن والأزمان حتى يرد أن القضاء كان مختصا بمذهب الامام

ابويوسف رحمه الله تعالی به همېشه دا ويل:

اللهم انک تعلم أني لم أجز في حکم حکمت به بين عبادک متعمدا، ولقد اجتهدت في الأحکام بما يوافق کتابک و سنة نبیک ﷺ، وما أشکل جعلت أبا حنيفة بيني و بينک، وکان أبو حنيفة يعرف أمرک ولا يخرج عن حکمک.

ژباړه: خدایه پاکه! ما يوه فيصله هم قصداً له ځان څخه نه ده کړې؛ بلکې په هره فيصله کې به مې دا کوښښ و، چې ستا او ستا د نبی د احکامو موافق فيصله وکړم او په پېچليو مسائلو کې مې د امام ابوحنيفه صاحب لمنه نيوله او د هغه پر مذهب به مې فيصله کوله ځکه چې امام ابوحنيفه ته ستا دین سم و معلوم و او ستا له دین څخه به نه وتی.

د امام ابويوسف رحمه الله تعالی وروسته بيا د عباسي خلافت چې پنځه سوه (۵۰۰) کاله و د قضاء په شعبه کې کوم ښکاره بدلون نه دی راغلی او نه هم دا ضروري ده، چې په هره شعبه کې دې په هره زمانه کې بدلون راشي. خو په خلافت عثماني کې يو څو مهم بدلونونه راغلل، چې له هغو څخه يو دا هم و چې: په عباسي خلافت کې که څه هم په قضاء کې غالب مذهب حنفي مذهب و او اکثره فيصلې به هم د حنفي فقهې مطابق کېدلې، خو د حکومت او خلافت له طرفه د قضاء لپاره د کوم رسمي مذهب په حيث نه و منل شوی، د عثماني خلافت په راتګ سره مذهب حنفي د قضاء او حکومت دواړو لپاره رسمي او قانوني مذهب وگرځېد.

په اصول الافتاء وادابه کې شيخ الاسلام مفتي تقي صاحب أدام الله تعالی فيوضه علينا داسې لیکي: وأصبح هذا المذهب قانونا رسميا في الخلافة العثمانية وما تحتها من البلاد.

ژباړه: په خلافت عثماني کې د امام ابو حنيفة رحمه الله

پرمختگ شوی بیا هم د پاچا او سلطان له تسلط څخه قضاء نه وزي؛ بلکې شریعت سلطان ته په قضاء کې د هر قسم رد و بدل کولو مکمل اختیار ورکړی دی، لکه څنگه چې د الأشباه والنظائر په کتاب القضاء کې راځي: القضاء يجوز تخصيصه و تقييده بالزمان والمكان واستثناء بعض الخصومات كما في الخلاصة. وعلى هذا لو أمر السلطان بعدم سماع الدعوى بعد خمس عشرة سنة لا تسمع و يجب عدم سماعها.

ژباړه: د قضاء له یوې زمانې او مکان سره مخصوصه کول او مقیده کول او له قضاء څخه بعضې قضیې مستثنی کول جائز دي، لکه په خلاصه کې چې راغلي دي، د مذکور خبرې پر بنیاد که چیرته سلطان امر وکړي، چې تر پنځلس کاله وروسته به دعوه نه اورېدل کېږي، نو نه اورېدل یې بیا واجب دي.

او همدارنگه د شامي په کتاب القضاء کې راځي: الولاية تقبل التقييد والتعليق بالشرط كقوله: اذا وصلت الى بلدة كذا فأنت قاضيهما، و اذا وصلت الى مكة فأنت أميرالموسم، والاضافة: كجعلتك قاضيا في رأس الشهر، والاستثناء منها: كجعلتك قاضيا القضية فلان ولا تنظر في قضية كذا.

اخذ ليكونه:

- ۱- سورة الانبياء الآية: ۷۸.
- ۲- د انبياء سورت ۷۹ آيت.
- ۳- سورة النساء الاية : ۶۵.
- ۴- سورة النساء الآية ۶۵.
- ۵- باب العين صفحه: ۵۴۹.
- ۶- ابن القيم صفحه: ۷۷.
- ۷- سير الأعلام، وفيات الأعيان.

الشافعي الى زمن الظاهر بيبرس البندقداري. فافهم. ژباړه: د شارح [علامه حصکفي رحمه الله تعالى] په خبرو کې دا دعوه نه ده کړې، چې قضاء په هره زمانه او هر ځای کې له احنافو سره خاص وه، ځکه چې په مصر کې قضاء د سلطان ظاهر بيبرس تر زمانې پورې له شافعيانو سره وه.

له عثماني خلافت څخه وروسته بیا په نفس قضاء کې د ذکر وړ بدلون او پر مختگ نه دی راغلی او که راغلی هم وي هغه د قضاء په متعلقاتو کې راغلی او ورسره موږ دا هم اضافه کولای شو چې: قضاء په خپل لرغوني تاريخ کې له څلورو مهمو پړاونو څخه تېره شوېده چې هغه دا دي:

لومړی پړاو: چې له آدم عليه السلام څخه بیا تر نبي کریم ﷺ پورې او د ابوبکر رضي الله عنه تر خلافت پورې و، قضاء په دغه پړاو کې ډېره آسانه هوسا او مختصره وه.

دوهم پړاو: له عمري خلافت څخه د عباسي خليفه هارون الرشيد تر خلافت پورې ده، دا پړاو د قضاء لپاره په دې حيث مهم دی، چې په کې قضاء مستقله شوه او خپل قانون يې جوړ شو.

درېيم پړاو: چې په کې قضاء خپل عروج ته ورسېدله او ډېرې نيمگړتياوې يې ختمې شوې هغه د هارون الرشيد زمانه وه، چې د قضاء ټول اختيارات د امام ابو يوسف رحمه الله تعالى په لاس کې وه.

څلورم پړاو: يې له عباسي خلافت څخه وروسته عثماني خلافت او له هغه وروسته زمانه ده، په دې پړاو کې د قضاء ونه مکمله زرغونه، ثمر يې پوخ او ريښې يې مضبوطې شوې.

خو په پای کې دا يوه خبره بايد واضح شي، چې د قضاء ميدان که هر څومره پراخ شوی او په دې برخه کې

لیکنه: مولوي عبدالرحمن محمود^۱

د قضاء ماهیت او اهمیت

کریمه کې **﴿وقضى ربك ألا تعبدوا إلا إياه...﴾** (۴) همدا وروستی معنی یې دلته زموږ مقصود دی له عنوانه څخه، د همدې معنی مطابق د قضاء شرعي مفهوم، علماوو د فن داسې بیان کړی: (فصل الخصومات و قطع المنازعات. الدرالمختار) بعضو نورو علماوو بیا داسې بیان کړی: (الزام على الغير ببينة أو إقرار) بل تعریف یې داسې کړی: (تبيين الحكم الشرعي والإلزام به و فصل الخصومة) دا ټول تعبیرونه متقاربة المفاهیم دي، د معنی په لحاظ ډېر فرق نه سره لري، جامع مشترك یې دادی، چې د خلکو خپل منځي جنجالونه او منازعات حل او فصل کولو ته قضاء ویل کیږي.

قضاء په اسلام کې یو لوی او ستر مسؤلیت دی، قاضي په حکم کولو کې د رب جل جلاله خلیفه دی، علامه ابن جریر رحمه الله د دې آیت کریمه چې (إني جاعل في الأرض خليفة) په تفسیر کې لیکي: (يخلفني في الحكم بين خلقي، وإن ذلك الخليفة هو آدم ومن قام مقامه في طاعة الله والحكم بالعدل بين خلقه) یعنې هر هغه څوک چې حاکم بالعدل وي، فیصله یې پر عدالت بناء وي، اساس د حکم یې انصاف وي، هغه په

قضاء عربي کلمه ده، مصدر سماعي دی، قضیٰ یقضیٰ یې فعلونه دي، قضاء د لغت په لحاظ متعددې معناوې لري، یو څو یې دلته را اخلو.

قضاء په معنی د ارادې راځي لکه: دا قول د رب تعالیٰ: **﴿فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾** (۱) مفسرینو یې تفسیر داسې کړی: (إذا أراد أمراً من أمور التكوين من إحياء أو إماتة أو غيرهما) چې کله رب تعالیٰ د یو امر اراده وکړي، هغه ته صرف امر د کولو وکړي، نو هغه وشي.

همدا ډول په معنی د اداء هم راځي لکه په دې آیت شریف کې: **﴿فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ...﴾** (۲) یعنې اديتم الصلاة.

او همدا راز په معنی د جوړولو او محکم کولو هم راځي، شاعر وايي: (و عليهما مسرودتان قضاهما- داؤد أو صنع السوايغ تبع) قضاهما أي صنعهما.

په معنی د فعل (کار) هم راځي، لکه په دې آیت کې **﴿فَأَقْضِي مَا أَنْتَ قَاضٍ الْآيَةَ...﴾** (۳) ابن کثیر رحمه الله یې تفسیر داسې کړی: (فافعل ما شئت وما وصلت إليه يدك) او په معنی د حکم او د الزام هم راځي لکه: په دې آیت

تر شرعي فيصلې وروسته بيا د مؤمنانو لپاره هېڅ اختيار نه پاته كيږي، ځكه خو په اسلام كې قضاء يو مهم او دروند مسؤوليت بلل كيږي، په كومو احاديثو كې، چې د قضاء د منصب په هكله وېره راغلې لكه: يو روايت كې چې رَاخِي (مَنْ وَلِيَ الْقَضَاءَ فَقَدْ ذُبِحَ بِغَيْرِ سَكِينٍ. (٦) چې كوم چاته منصب د قضاء وسپارل شو لكه بغير له چارې چې ذبح شي، او يا بل روايت كې رَاخِي (يُؤْتَى بِالْقَاضِي الْعَدْلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيُلْقَى مِنْ شِدَّةِ الْحَسَابِ مَا يَتَمَنَّى أَنْ لَمْ يَقْضُ بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي تَمْرَةٍ قَطٍ. (٧)

عادل قاضي به د قيامت په ورځ دا تمنا وكړي، چې كاش د دوو كسانو ترمنځ يې د يوې خورما په اړه قضاوت نه وای كړی، دا او دې ته ورته روايات، دا ټول د قضاء پر اهميت او عظمت دلالت كوي، چې د دې منصب لپاره ډېر احتياط، ډېره تقوى، ډېر تعلق له رب جل جلاله سره، ډېره استغناء د دنيا له متاع څخه ضروري دی.

ځكه خو عادل قضا عظيم عبادت دی، همدومره د هغه د عظمت په اندازه يې عظيم اجر دی، عادل قاضي ته د رب جل جلاله معيت حاصل دی، چې دا د خاصو عبادو مقام دی (إِنَّ اللَّهَ مَعَ الْقَاضِيِ مَا لَمْ يَجْرُ. (٨) رب جل جلاله د قاضي ملگري دی، نصرت او كومك يې كوي، تر څو چې قاضي په خپله قضاء كې جور او ظلم نه وي كړی.

اخذ ليكونه:

- ١- سورة غافر
- ٢- سورة النساء
- ٣- سورة طه
- ٤- سورة الإسراء
- ٥- سورة الأحزاب
- ٦- أبو داؤد
- ٧- ابن حبان
- ٨- الترمذي

دې حكم كې د رب جل جلاله خليفه او نائب دی. همدا ډول قضاء د انساني ټولني لپاره مهم او اړين ضرورت دی، ابن خلدون د خپل تاريخ په مقدمه كې ليكي.

انسان مدني الطبع دی، په خپل ژوند او معيشت كې و نورو ته اړتيا لري، په تنها ځان د ژوند چارې پر مخ نشي بېولای، مثلاً يوه د غنم دانه، چې تر دې وړتيا رسېږي، چې دی يې وخورې ډېرو مقدماتو ته ضرورت لري، يو څوك به ځمكه ورته برابر وي، چې د غنم د وړي د راشين كولو صلاحيت په كې پيداشي، بل څوك به يې لَو كوي، بل به يې اوږه كوي بل به يې خميره وي، خلاصه د ډېرو مراحلو له طي كولو وروسته بيا خوراك ته برابرېږي، كه چيرې يو انسان دا ټول كارونه خپله وكړي، د نورو معارفو او كمالاتو د حاصلولو څخه مصروف كيږي، ټول ژوند به يې د همدې يوه شي په حاصلولو كې تيرېږي، نو ځكه رب جل جلاله د هر كار لپاره كسان مسخر كړي دي (كل ميسر لما خلق له)

بيا دا چې د همدې كارونو پر سر، د منافعو په حاصلولو كې د انسانانو په حيواني طبيعت كې عدوان، يو پر بل تېرى او تجاوز او ظلم اېښودل شوی، يو را ولاړيږي د بل يوه سره پر يو كار مزاحمت كوي، يو قوي وي بل ضعيف وي، يو واک لري، بل بېواکه وي، يو ظالم وي بل مظلوم وي، نو داسې يوه قوي ځواک ته ضرورت شته، چې د دوی ترمنځ د منازعاتو قطع وكړي، ځكه خو رب جل جلاله انبياء را ليرلي دي، يو ستر حكمت د انبياوو په بعثت كې همدغه دی، چې قطع د منازعاتو او خصوماتو او جنجالونو وكړي او هر ذي حق ته خپل حق ورسوي. انبياء كرام د خپلو امتونو لپاره لومړني قضات دي، بيا يې دا ميراث خلفاوو ته او هر ذي سلطان ته پاتېږي، چې نفوذ او ځواک او حيثيت ولري، په يو اسلامي نظام كې شرعي قضاء پر ټولو حاكمه ده ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ...﴾ (٥)

په قضائي چارو کې د تلوار او ځنډ لاملونه او تاوانونه

ليکنه: مفتي عبدالرازق «راشد»^۱

«شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ آل عمران (۱)» وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُمِئِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا (۱)

او منازعاتو ريښه له بېخه كښل دي. قضاء قوي ايمان، راسخ علم، كلك هوډ، پوخ تكل، ستره تجربه، كامل عقل، رسانده فهم، ويس ضمير، خيړك دماغ، بشپړ بصيرت، د ټولني په خويونو، دودونو او ټولو چارو پوره خبرتيا غواړي.

قاضي او د ده مشاورينو ته ور سپارل كېږي، چې د ناوړه كړنو، فسادونو، ظلمونو او جنجالونو ريښه له بېخه وباسي او په راتلونكي كې يې د نه پېښېدو مخه ونيسي، عدل او انصاف پلي كړي، وگړو او ټولني ته گټه او اصلاح ورسوي، د هر متجاوز لاس ور لنډ كړي، هر حقدار ته خپل حق په كامل ډول سالم ورسوي، زياته اړينه ده، چې قاضي به په پرېكړه او نورو قضائي چارو كې د ځنډ او ځنډ څخه ځان وساتي، په قضائي چارو كې ځنډ او ځنډ د مستحق د حق د تلفېدو لامل گرځي، چې د قضاء د منصب او مقصد سره په ټكر كې دي، ځكه

او منازعاتو ريښه له بېخه كښل دي. قضاء قوي ايمان، راسخ علم، كلك هوډ، پوخ تكل، ستره تجربه، كامل عقل، رسانده فهم، ويس ضمير، خيړك دماغ، بشپړ بصيرت، د ټولني په خويونو، دودونو او ټولو چارو پوره خبرتيا غواړي.

د قاضي به ټولې اړتياوې او لومړني خواهشات پوره وي، په خپله ساحه كې به پوره ځواكمن، واكمن او خپلواك وي، تر هېڅ ډول ځاني او بهرني اغېز به نه وي لاندې، په حكم، فيصله، قرار او اورېدلو كې به خپلواك او مستقل وي.

د قضاء واك او ځواك د دې لپاره

وبعد! قضاء د محكمې پر كره د ځواكمن څښتن تعالى استازيتوب، د وگړو د حقوقو (ځان، مال، عزت) ساتنه، دنياو پلي كول، د اسلامي نظام بقا او تلپاتې كېدنه، د سپېڅلتيا خپرول، د پاك لمنۍ دودول، د ناوړه كړنو، فحشاوو، غلا، نشو، وژنو، ظلمونو او جگړو ختمول، د جنجالونو، خصوماتو

۱- د كندهار ولايت د مراغه محكمې د نظامي منسوبينو دېوان عضو مفتي

چې د حکم او فيصلې په ځنډ سره د وگړو گټې او مصالح معطل گرځي او يا له منځه ځي، خو قاضي به په حکم، فيصله او قرار کې له دومره تلوار څخه هم کار نه اخلي، چې په قضيه کې د پوره شنې، څېړنې، ژور فکر او دقيق غور په وړاندې د ځنډ لامل شي، ځکه داسې تلوار مذموم دی، چې پورتنی زيان ورڅخه رامنځته کېږي، لکه په جامع الترمذي کې چې له سَهْلِ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ څخه روايت دی: **«الْأَنَاءُ مِنَ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ»** (۲)

ژباړه: په چارو کې ځنډ د الله جَلَّ جَلَّالُهُ له لوري دی او تلوار د شيطان له لوري دی، په عربي کې متل دی وايي: [في التَّائِي السَّلَامَةِ وَفِي الْعَجَلَةِ النَّدَامَةُ] ژباړه: په ځنډ کې سلامتيا ده او په تلوار کې پېښمانتيا ده، عمرو بن العاص رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ وايي: **«لَا يَزَالُ الْمَرْءُ يَجْتَنِي مِنْ ثَمَرَةِ الْعَجَلَةِ النَّدَامَةَ»** (۳)

تل وگړي د تلوار له مېوې څخه د پېښمانۍ حاصلات اخلي، متفق عليه حديث له ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ څخه روايت دی وايي: رَسُوْلُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وويل: **«لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ، مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ أَوْ**

قَطِيعَةٍ رَحِمٍ، مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ» (۴) ژباړه: تل د بنده دعاء قبلېږي، چې د گناه، د صله رحمې د پرېکون غوښتنه يې نه وي کړې او چې په غوښتنه کې يې تلوار نه وي کړی.

چې کله د موضوع شننه او څېړنه په دقيق ډول پای ومومي، نو د حکم او فيصلې په کولو کې ځنډ نه دی په کار د ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا څخه روايت دی وايي: **«لَا يَتَمَّ الْمَعْرُوفُ إِلَّا بِثَلَاثَةٍ بِتَعْجِيلِهِ وَتَصْغِيرِهِ وَسْتَرِهِ، فَانَّهُ إِذَا عَجَلَهُ هُنَا، وَإِذَا صَغَّرَهُ عَظْمَهُ، وَإِذَا سْتَرَهُ تَمَّ»** (۵)

ژباړه: نېک کار يوازې په درېو شيانو بشپړتيا مومي: (۱) په تلوار، (۲) کوچني گڼلو، (۳) پټ ساتلو سره، کله چې پر نېک کار تلوار وشي اسانه شي، چې کوچنی يې وگڼي غټ به يې کړي او چې پټ يې وساتي پوره به يې کړي، متل دی، چې انتظار تر مرگ بدتر دی، د قرآني لارښوونو څخه هم داسې برېښي، چې په نېکو چارو، د خير په کارونو او ښو اعمالو کې تلوار صفت محموده ده، قرآن وايي: **«فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ»** (۶)

ژباړه: د خير په کارونو کې وړاندې شئ، بل ځای وايي: **«يَوْمُنُونَ بِأَلْفِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ**

يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ» (۷) ژباړه: پر الله جَلَّ جَلَّالُهُ او د آخرت پر ورځ يې ايمان وي، په نېکيو سره امر کوي، له بدو منعه کوي او په نېکو کارونو کې تلوار کوي همدغه وگړي چې دغه صفات لري د صالحينو له ډلې څخه دي.

«وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ» (۸)

ژباړه: تلوار وکړئ هغه بخښنې ته چې د الله جَلَّ جَلَّالُهُ له لوري ده او هغه جنت ته، چې سور يې د اسمانونو او ځمکې سره برابر دی، دا چې وړاندې د تلوار بدگڼه بيان شوه او اوس يې بيا ښېگڼه بيان شوه دواړه سره ټکر نه دي، ځکه محققين وايي: ځنډ هغه مهال ممدوح او تلوار مذموم دی، چې لاندې درې شرطونه شتون ولري:

لومړی شرط: داسې کار به وي، چې د هغه کول او تنفيذ به په ښکاره ډول د الله جَلَّ جَلَّالُهُ اطاعت نه وي، که داسې کار و، چې کول يې په ښکاره ډول د الله جَلَّ جَلَّالُهُ اطاعت و بيا غوره دی، چې د خير په کار کې بېره، چټکتيا او وړاندېوالی راشي لکه الله جَلَّ جَلَّالُهُ چې امر کړی دی، سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ د

جانب يې ښکاره شي، بيا نو د مخکني حکم غبرگون راځي يانې بيا يې تلوار ممدوح او ځنډ مذموم دی، د څېړنې، شننې، غور، استخارې او مشورې لپاره ځنډ ته اړتيا نه لري، دغه مهال يې د ځنډ فضيلت په رذالت اوږي، الله جَلَّ جَلَالُهُ وايي: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ (۱۲) ژباړه: او په چارو کې مشوره ورسره کوه، چې په يو کار کې دې کلک هوډ وکړ بيا نو پر الله جَلَّ جَلَالُهُ توکل کوه.

دا هم دلایې، پوهې او عقل په فساده راځي چې د پوره زيات (اثبات) او روښانتيا وروسته هم پر کار د اقدام کلک هوډ نه لري، په هره محکمه کې چې کله د قاضي او رئيس په وړاندې خبره روښانه شي، بيا نو په کار کې ځنډ او ځنډ نه دی په کار، په صورت الدعوى، دفع الدعوى، دفع الدفع، شاهدانو، تزکيې، تحليل، د اسنادو او وثيقو په غوښتنه او څېړنه کې تعطيل نه ښايي، چې اختتام المحاکمه اعلان شي، نور نو حکم او فيصله په کار ده بايد ونه ځنډول شي، ځينې محاکم بيا دومره بې ځايه تلوار کوي، چې وکالت ليک، حصر وراثت ليک، وصايت ليک او نور ښه په غور نه گوري اصلاح يې

تَعَالَى عَلَيْهِ خُخه نقل کوي چې له پنځو شيانو څخه پرته تلوار د شيطان له لوري دی: ځکه؛ دا پنځه شيان د رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له سنتو څخه دي: (۱) د خوراكي توکو ورکړه، (۲) د مړي تجهيز، (۳) د پيغلې په نکاح ورکول، (۴) د پور ورکړه او (۵) له گناه څخه توبه، هو! په هر کار کې چې د الله جَلَّ جَلَالُهُ رضا وي په هغه کې تلوار کول ممدوح کار دی لکه په قرآنکريم چې الله جَلَّ جَلَالُهُ موسى عليه السلام ته وايي: ﴿وَمَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَمُوسَى﴾ (۳) قَالَ لَهُمْ أُولَاءِ عَلَيَّ أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى﴾ (۱۱) ژباړه: اې موسى! کوم څه تر خپل قوم وړاندې تلواري کړې، ده وويل: هغوى دغه دي راپسې دي، اې ربه! ما د دې لپاره تاته تلوار وکړ، چې ته خوشاله شي.

دويم شرط: ځنډ هغه مهال ممدوح او تلوار مذموم دی، چې د کولو اړخ يې زيات (ثابت) شوی نه وي، ژور فکر او پوره غور نه وي پرې شوی، ټول اړخونه يې څېړل شوي نه وي، يو جانب يې ښکاره شوی نه وي، کله چې د يو کار د کولو اړخ زيات شي، ژور فکر او پوره غور پرې وشي، ټوله اړخونه يې وڅېړل شي، راجح

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُخه روايت کوي چې ﴿التَّوَدُّةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ خَيْرٌ إِلَّا فِي عَمَلِ الْآخِرَةِ﴾ (۹)

ژباړه: په هر کار کې ځنډ غوره دی، مگر د آخرت په چارو کې (تلوار غوره دی)، کيسه کا: چې يو نېک کس له بيت الخلاء څخه خپل چوپړوال (خادم) ته ور ښوې، چې پلانکي کس ته دومره مال په صدقه کې ور کړه، هغه چوپړوال دې بزرگ ته وويل: ايا دومره صبر دې نشوای کولای چې له بيت الخلاء څخه د باندې را وتلی وای؟ هغه صالح او نېک سړي ورته وويل: دا د خیر نیت په زړه کې را وگرځېده، نو مې يې تلوار په اړه خوښ وگاڼه، ځکه پر ځان ډاډه نه وم، چې په نیت کې مې دې بدلون را نشي، له علي رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ څخه روايت دی چې رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وويل: ﴿يَا عَلِيُّ، ثَلَاثٌ لَا تُؤَخَّرُهَا: الصَّلَاةُ إِذَا أَتَتْ، وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ، وَالْأَيْمُ إِذَا وَجَدَتْ لَهَا كُفْمًا﴾ (۱۰) اې علي درې شيان مه ځنډوه! (۱) لمونځ چې وخت يې راشي، (۲) جنازه چې کله پېښه شي، (۳) او پېغله چې کله يې سيال وموندل شي، امام غزالي رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ له حاتم اصم رَحِمَهُ اللَّهُ

نه کوي، همدا ډول د مکتوب، قرار، او فيصلې په لیکلو او صدور کې هم د زیات تلوار څخه کار اخلي، چې مراجعې او یا تمیز ته ورشي هغوی یې د نواقصو او نواقصو په لیکلو سترې شي، دا په کار کې چټکتیا نه بلکې ولس او لوړو محاکمو ته د ستونزو او خنډونو جوړول دي، د هر چا لپاره په ځانگړي ډول د قضائي هیئتونو لپاره اړینه ده چې د بې ځایه ځنډ او تلوار څخه کار وانه خلي، ځکه په ځنډ سره پر محکمه د کارونو ډم (هجوم) کوي چې پایله یې ولس او محاکمو دواړو ته د زیاتو رېږو (ستونزو) لامل گرځي.

د قضیې د بې ځایه ځنډ په لاملونو کې لومړی (۱) یو دا دی، چې قاضي دعوي ته په اصولي بڼه جریان ور نه کړي، چې بیا یې فیصله د لوړې محکمې له لوري ماتېږي، (۲) یا یې فیصله پر اداري او شرعي آرونو (شرایطو) نه وي برابره، (۳) یا یې په نص الحکم کې جزئیه د حکم سره سمون نه خوري، لکه مدعي چې د آر (د مخکې د مخ، سر، یا حریم) دعوه کړې وي شاهدان یې پر دې تېر کړل، په کار ده چې قاضي په نص الحکم کې آر په زیات ورسوي خو قاضي د شهادت داسې جزئې وړاندې کړي، چې مدعي شاهدان تېر کړي محکوم له گرځي، (۴) د ځنډ بل لامل دا دی چې فیصله د املاء، انشاء او ترقیم پر آرونو نه وي برابره، (۵) ځیني وخت د محکمې رئیس یا قاضي دومره انحصار وي چې هر څه یې پر ځان حصر کړي وي د مفتي څخه فتوی نه غواړي، محرر ته د تحریر حق نه ور کوي، (۶) تر تحریر وروسته په گډه فیصله او قرار نه اصلاح کوي، (۷) د ځنډ بل لامل دا هم دی چې قضائي هیئت یوازې د فیصلې اصلاح ته ځیر وي عریضې، وثیقو، اسنادو، صورت الدعوي او دفع الدعوي ته یې هېڅ توجه نه وي کړې، چې د لوړو محاکمو له لوري په ماتېدو سره د ځنډ سره مخ شي، (۸) د بې ځایه تلوار په لاملونو کې دا هم ده، چې په صدور کې د دومره بیړې څخه کار واخستل شي، چې د قاضي لاسلیک، یا د رئیس لاسلیک او یا د محکمې ټاپه په فیصله کې نه وي.

دریم شرط: ځنډ هغه مهال ممدوح او تلوار مذموم دی، چې د مطلوب او مقصود د فوت وېره نه وي، که داسې کار و، چې د محدود وخت سره تړلی و، بیا یې په کولو کې ځنډ نه دی په کار، په داسې کار کې د ځنډ پر ځای بېرته اړینه ده، په داسې ډول سره چې

په کار کې خلل را نشي ځکه، چې هغه ټاکلی مهال تېر نشي او فرصت له لاسه ور نه کړي، بیا به ارمان کوي د پښېمانۍ گوتې به چیچې، خو گټه به نه ورته کوي.

اخذ لیکونه:

- ۱- الاحزاب ۳۶
- ۲- سنن الترمذي (ج ۳/ص ۴۳۵) رقم: ۲۰۱۲
- ۳- تحفة الأحمدي (ج ۶/ص ۱۲۹)
- ۴- صحیح البخاري: (ج ۸/ص ۷۴) رقم: ۶۳۴۰، صحیح مسلم (ج ۴/ص ۲۰۶۹) رقم: ع: ۲۷۳۵، خ: ۹۲.
- ۵- عیون الأخبار: ج ۳/ص ۱۹۸.
- ۶- البقره.
- ۷- سوره آل عمران (۱۱۴)
- ۸- سوره آل عمران
- ۹- المستدرک (ج ۱/ص ۱۳۲) رقم: ۲۱۳، شعب الإیمان (ج ۱۱/ص ۶) رقم: ۸۰۵۴، سنن الترمذي: (ج ۲/ص ۳۷۸) رقم: ۱۰۷۵.
- ۱۱- سوره طه (۸۴).
- ۱۲- سوره آل عمران

قضاوت در عهد نبوت!

محمد داوود اسحاقزی «یوسفی»^۱

نقش قضا در جامعه بشری و تأثیر آن در برقراری عدالت فردی، اجتماعی بر کسی پوشیده نیست؛ زیرا حفظ جان، مال، حیثیت، ناموس، تجارت و معیشت مردم فقط در سایه قوه قضائیه عادل ممکن است.

بشر از قدیم تاکنون برای حل و فصل منازعات فردی، اجتماعی نیاز به مرجع داشته است، آخرین مرجع برای گرفتن حقوق شان قضاوت عادل بوده است، همه ادیان و عالم بر ضرورت وجود چنین نهادی تأکید داشته و دارند.

که بخشی از مسایل قضاء در سیره عملی و قسمت بزرگ مسایل و موضوعات قضائی در قول و گفتار آن حضرت (ﷺ) تبلور یافته است.

نمونه های قضاوت های پیامبر اسلام:

قضاوت های آن حضرت (ﷺ) در کتب سیره و حدیث موجود است که با مراجعه به آن ها پی خواهیم برد که ایشان یک سیستم کامل و جامعی را پی ریزی نموده است.

در اینجا چند مورد از قضاوت های آن حضرت (ﷺ) در مسایل حقوقی، کیفری و خانوادگی ذکر میشود:

۱- قضاوت رسول الله (صلی الله علیه وسلم) درباره مسایل حقوقی:

«عن عدي بن عدي عن أبيه قال: اختلف امرؤ القيس ورجل من حضرموت إلى رسول الله (ﷺ) في أرض، فقال: ألك بينة؟ قال: لا، قال: فيمينه، قال: إذن والله يذهب بأرضي، قال: إن ذهب بأرضك فيمينه كان ممن لا ينظره»

اسلام به عنوان کامل ترین و آخرین دستور آسمانی نیز بر ضرورت وجود قضا تأکید کرده است؛ اما دیدگاه اسلام به جایگاه قضا، ماهیت و منابع قضاوت و شرایط قاضی با مکاتب دیگر تفاوت اساسی دارد؛ چرا که در اسلام مبنای قضا، وحی الهی است.

پیامبر (ﷺ) همان گونه که رسالت هدایت جامعه بشری را به عهده داشت، قضاوت و داوری نیز جزء وظایف اش بود، به حل و فصل منازعات، اختلافات مردم در مسائل مختلف حقوقی، خانوادگی، کیفری و... نیز اهتمام می ورزید.

بنا بر این حضرت رسول الله (ﷺ) در مدینه منوره علاوه بر تبلیغ رسالت، به حل و فصل منازعات و اختلافات مردم نیز می پرداخت، با دقت و حوصله مندی تمام به دعاوی مردم رسیدگی می کرد.

در مدت کوتاه رسالت و حکومت خود در مدینه اساس و شالوده سیستم قضائی بی نظیری را در جهان تأسیس کرد

۱ - نویسنده و مدرس

رسانده شد و برای حضرت محمد (ﷺ) ثابت گردید که حکم آن، قطع دست راست وی می باشد.

سران قبیله بنی مخزوم دیدند که اجرای حکم، بزرگترین سرشکستگی و سرافکنندگی برای قبیله آنهاست. در فکر چاره افتادند و با هم مشورت کردند، چنین به نتیجه رسیدند که اسامه بن زید را نزد پیامبر (صلی الله علیه و سلم) بفرستند تا شفیع گردد، اسامه به محضر آن حضرت محمد (ﷺ) آمد و اظهار شفاعت نمود، پیامبر (ﷺ) خشمگین شده و با تندی به او فرمود: ای اسامه! تو می خواهی یکی از حدود الهی تعطیل شود و برای تعطیل شدن قانون خدا می خواهی شفاعت کنی؟! آنگاه حضرت محمد (ﷺ) در مسجد رفت و برای مسلمانان خطابه ای خواند از جمله فرمود: مردمی که پیش از شما زندگی می کردند از این رو به هلاکت رسیدند و شیرازه ملیت آنان از هم گسیخت و پاره شد که هرگاه در میان شان افراد صاحب نفوذ و دارای منزلت اجتماعی مرتکب خلاف می شدند، قانون در مورد او اجرا نمی شد، ولی اگر افراد ضعیف جامعه مرتکب عمل خلاف می شدند قانون در مورد آنها اجرا می شد، سوگند به خدا اگر دخترم فاطمه دزدی کند، دستش را قطع خواهم کرد».

تعیین قضاوت در امر قضاوت در مدینه:

حضرت محمد (ﷺ) به گونه ای به امر قضاوت اهتمام می ورزید که براساس روایات، تعدادی از اصحاب را مأمور رسیدگی به امور قضایی نمود که در محضر او به قضاوت بپردازند تا در این امر ورزیده و پخته شوند. عبدالله ابن عمر روایت می کند: حضرت پیامبر محمد (ﷺ) به عمر دستور داد که بین دو نفری که باهم اختلاف داشتند قضاوت نماید. عمر گفت: یا رسول الله! من بین این دو تا قضاوت نمایم درحالی که شما حاضر هستید؟ حضرت فرمودند: بلی اگر قضاوت کردی و قضاوت تو با واقعیت منطبق بود، ده اجر در پیشگاه خداوند داری، اگر برای یافتن حقیقت تلاش و کوشش کردید؛ ولی حکمی که صادر کردی خطا باشد، فقط یک اجر را مستحق هستید.

روایتی دیگری است از رسول الله (ﷺ) که به عقبه بن

الله علیه يوم القيامة ولا يزكيه وله عذاب أليم، قال: ففزع الرجل و ردها إليه».[۱]

عدی بن عدی از پدرش نقل می کند که امرؤ القیس با مردی از حضرموت بر سر زمینی اختلاف داشتند که برای حل اختلاف خدمت حضرت پیامبر (ﷺ) آمدند. حضرت محمد (ﷺ) از امرؤ القیس پرسید آیا شاهدی داری؟ جواب داد نه، حضرت محمد (ﷺ) فرمود: پس طرف تو باید قسم بخورد، گفت: بنابراین زمینم را میگیرد.

حضرت محمد (ﷺ) فرمود: اگر زمین تو به واسطه قسم او از دستت برود، طرف تو از کسانی خواهد بود که خداوند (جل جلاله) در روز قیامت به او نظر ننموده او را تزکیه نخواهد کرد و سخت عذاب خواهد چشید.

هنگامی که کلام حضرت محمد (ﷺ) به اینجا رسید، مرد حضرموتی فریادی کشید و زمین را به صاحبش برگرداند.

۲- قضاوت (رسول الله ﷺ) در حقوق خانواده:

مورد دیگر از قضاوت آن حضرت محمد (ﷺ) درباره حضانة است؛ زنی که شوهرش او را طلاق داده بود و شوهر میخواست پسر زن را از او بگیرد.

زن مطلقه خدمت حضرت محمد (ﷺ) رسید عرض کرد: یا رسول الله! شکم من جایگاه پرورش این بچه و پستان هایم محل نوشیدنی او و آغوشم بستر گرم اوست، پدرش مرا طلاق داده، الان می خواهد او را از من بگیرد؟ حضرت محمد (ﷺ) فرمود: تا شوهر اختیار نکرده ای تو سزاوارتر به نگهداری طفل و حضانة او هستی! [۲]

مورد دیگر از قضاوت آن حضرت متعلق به نفقه است:

فاطمه بنت قیس بعد از اینکه شوهرش او را سه بار طلاق داده بود، خدمت حضرت محمد (ﷺ) اقامه دعوا نمود که شوهرش او را طلاق داده و به او نفقه و مسکن نمی دهد. حضرت محمد (ﷺ) فرمود: حق نفقه و مسکن ندارد، زیرا نفقه و مسکن در طلاق رجعی است نه طلاق بائن. [۳]

۳- قضاوت رسول الله (ﷺ) در مسایل کیفری:

در امور کیفری حضرت احکام زیادی را صادر نموده و مجرمان را به مجازات رسانده است، به عنوان نمونه:

زنی به نام فاطمه از قبیله بنی مخزوم مرتکب سرقت شد و جریان به سمع مبارک پیامبر (صلی الله علیه و سلم)

فرجام کلام اینکه قضاوت در اسلام در پرتو ایمان، عدالت، اخلاق و معنویت رشد کرد، در سایه همین مفاهیم به یک سیستم قضایی نمونه و عدالت‌محور تبدیل شد.

قضات مسلمانان امروز نیز می‌توانند با تأسی از این الگوی کامل، برای برقراری عدالت و احقاق حق، دفع باطل، اجرای احکام، حدود الهی با قدرت و صلابت گام بردارند و از چیزی نهراسند. لذا اقتدا به سیره آن بزرگوار موفقیت و کامیابی دنیا، سعادت و پاداش اخروی را در پی خواهد داشت و خلاف آن ناکامی هر دو جهان را.

خلاف پیمبر کسی ره گزید

که هرگز به منزل نخواهد رسید

مپندار سعدی که راه صفا

توان رفت جز بر پی مصطفی

منابع:

۱. ابو داود، سنن، ج، ۵۰۸- سنن نسائی، ج ۶، ۱۳۸- سنن ابن ماجه، ج ۲، ص ۶۶۳.
۲. ابو داود، ج ۱، ۵۱۳- مسند حنبل، ج ۶، ص ۴۱۲، دار صادر، بیروت.
۳. بخاری، ج ۴، ص ۱۵۱- مسلم، ج ۵، ص ۱۱۴- ابن کثیر، البدایه والنهایه، ج ۲، ص ۱۷۲، دار احیاء تراث العربی، بیروت، ۱۴۰۸.
۴. طبقات الکبری، ج ۲، ص ۳۳۷- سنن ابی داود، ج ۲، ص ۲۷۰ و ۲۷۳- سنن ابن ماجه، ج ۲، ص ۷۷۴- مسند احمد، ج ۱، ص ۱۳۶.
۵. مسند احمد، ج ۵، ص ۲۶- الزحیلی، محمد، تاریخ القضاء فی الاسلام، ص ۴۴، دارالفکر بیروت، ۱۹۹۵- سبل السلام للصناعی، ج ۴، ص ۱۶۱.
۶. سیره ابن هشام، ج ۴، ص ۹۳۶.

عامر دستور می‌دهد که بین دو نفر که دعوا داشتند و خدمت حضرت محمد (ﷺ) رسیده بودند، قضاوت نماید. عقبه عرض کرد یا رسول‌الله! به چه قضاوت کنم؟ فرمود: اجتهاد کنید و اگر حکم تو با واقع اصابت کرد، ده تا حسنه در نامه اعمالت برایت نوشته می‌شود و اگر کوشش کردید؛ ولی حکم تو به خطا رفت یک حسنه در نامه اعمالت نوشته می‌شود. [۴]

تعیین قضاوت در خارج از شهر مدینه:

حضرت پیامبر (ﷺ) برخی از صحابه را برای حکومت و قضاوت در خارج از مدینه مقرر کردند؛ مانند معاذ ابن جبل، [۵] معقل بن سیار، [۶] ابوموسی اشعری.

ویژگی‌های قضا در سیره نبوی:

۱- مبتنی بر اعتقاد و ایمان به خدا بود. قاضی مسلمان بر مسند قضاوت در همه حال خدا را ناظر و شاهد بر اعمال خود دانسته، هر سخن و عمل خود را مستحق ثواب و عقاب میدانست.

۲- ملتزم به اخلاق؛ همان‌گونه که حکومت اسلامی بر پایه معنویت و اخلاق استوار بود، قضای اسلامی نیز مبتنی بر اخلاق اسلامی بود.

۳- مساوات در قضای اسلامی که همه انسان‌ها یکسان مورد حمایت قرار می‌گرفتند؛ بزرگ، کوچک، فقیر، غنی، زن، مرد، مسلمان و یهودی همه به یک دید نگاه می‌شدند.

۴- ساده و بدون تشریفات؛ مقررات امروزی که در بیشتر موارد مانع دستیابی صاحب حق به حقش می‌شود در سیره آن حضرت وجود نداشت.

۵- سرعت در قضاوت: زمان قضاوت و داوری در تمام مراحل تحقیق، رسیدگی، اجرای احکام و در عین حال با دقت و احتیاط همراه بود.

۶- رایگان بودن قضاء در سیره حضرت رسول‌الله (ﷺ):

قضاوت و اجرای آن رایگان بوده و هیچ یک از طرفین دعوا هزینه‌ای پرداخت نمی‌کردند.

طبقات فقهاء

مولوي ثناء الله صفدر^۱

د فقهاء کرامو د طبقاتو څخه مور ته دا خبره د لمر په څېر څرگندېږي چې د خپل وخت لوی لوی جبال العلم علماء کرامو هم د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله تقليد کول د ځان لپاره افتخار گانه. ځينو که په فروع کې اختلاف کړی وي خو په اصولو کې د امام صاحب مقلدين وو. لکه څرنگه چې مفتي سعيد احمد پالنپوري رحمه الله ليکي:

د فقه حنفي په اعتبار سره د فقهاء کرامو اووه (۷) طبقات دي.

مجتهد مطلق:

اوله طبقه د مجتهدين مطلق دی، دا هغه خلک دي چې قواعد او اصول خپله ټاکي او احکام فرعيه د اصول اربعو څخه مستنبط کوي، دوی په اصولو او فروع کې دهېچا تابع نه دي؛ مثلاً لکه ائمه اربعه او هغه مجتهدين چې د دوی پر طريقه تللي دي.

ادله اربعه څلور دي.

(۱) قرآن

(۲) حديث

(۳) اجماع

(۴) قياس

دغه امامانو به د ادله اربعو څخه د فروعې احکامو

۱ - د بولډک جامعه مدينه العلوم استاد

استنباط کاوه.

دوی ته مجتهدين فی الشرع هم ويل کيږي.
مجتهد فی المذهب:

دوهمه طبقه د مجتهدين فی المذهب ده، لکه امام ابو يوسف، امام محمد او د امام صاحب نور ځينې شاگردان چې د خپل استاد د ټاکل شوو اصولو او ضوابطو په رڼا کې د ادله اربعو څخه د احکامو پر استنباط باندې په اعلى درجه سره قادر وو.

دوی که څه هم په ځينو جزئياتو کې د خپل استاد مخالفت کړی دی اما په اصولو کې دوی د خپل استاد پيروي کوله.

مجتهد فی المسائل:

درېيمه طبقه د مجتهدين فی المسائل دی، په کومو جزئياتو کې چې د امام صاحب د تلامذو څخه يو روايت منقول نه وي نو بيا دوی د خپل اجتهاد په مټ د هغه احکام بيانوي؛ مثلاً لکه خصاف، طحاوي، کرخي، حلواني، سرخسي، بزدوي او قاضي خان وغيره.

دغه کسان نه په اصولو کې د امام صاحب مخالفت کوي او نه په فروع کې، البته دوی د امام صاحب د اصولو څخه د هغه جزئياتو احکام مستنبط کوي د کومو متعلق چې د امام صاحب څخه يو قول هم مروی نه وي.

په مینځ کې امتیاز کولای شي، همدارنگه د ظاهر روایت، ظاهر مذهب او روایات نادره په مینځ کې فرق کولو باندې دوی قادر دي.

مثلاً لکه متون معتبره کنز، مختار، وقایه او د مجمع مصنفین.

د دوی کار دا وي چې دوی به په خپلو کتابو کې مردود اقوال او ضعیف روایات نه رانقل کوي.

مقلد محض:

اوومه طبقه د هغه فقهاء کرامو ده چې مقلدین محض دي، دوی نه په مختلفو اقوالو کې تمیز کولای شي او نه په قوی او ضعیف کې پر امتیاز کولو باندې قادر دي؛ بلکې څه چې هم دوی ته رسیږي هغه په خپلو کتابو کې راوړي د دوی حال په شپه کې د لرگیو پیدا کولو والا په شان دی او د هغه کسانو لپاره لویه بربادي ده چې د دوی تقلید کوي.

دلا تفصیل لپاره تاسو لاندې کتابونو ته مراجعه کولای شئ. المرجع السابق: ص ۱۱، ۱۲/مقدمة المجموع: ص ۴۴/مجموعة رسائل ابن عابدین«الرسالة الثانية: شرح عقود المفتی» ج ۱، ص ۱۲/

رد المحتار «المقدمة، مطلب»: فی طبقات الفقهاء، ج ۱، ص ۱۸ (آپ فتویٰ کیسه دین، مؤلف: مفتی سعید احمد پالنپوری - ص ۲۳)

اوس فیصله تاسو وکړئ چې په لویو طبقاتو کې شامل علماء کرامو هم په اصولو کې د امام صاحب رحمه الله تقلید کړی دی اما د نن یوه بې علم چې کله په گوگل کې د سرچ (تلاش) کولو طریقه زده کړي نو بیا د مجتهد جوړېدو خوبونه ویني، په دوی کې که چېرې یو کس ته مقلد وویل شي نو داسې بده یې گڼي لکه ښکښل چې دې ورته کړې دي؛ ځکه چې دی خو ځان ته د زمانې مجتهد وایي... الله تعالی دې د داسې ناپوهانو څخه د امت مسلمه حفاظت وکړي.

اصحاب تخریج:

څلورمه طبقه د اصحاب تخریج دی، دوی مقلدین دي؛ مثلاً لکه جصاص رازي او د دوی هم رتبه.

په دوی کې د اجتهاد صلاحیت مطلق نشته اما دوی په اصولو ښه سر خلاص کړي دی او له ځان سره یې محفوظه کړي او د هغه د مآخذ سره هم واقف دي.

کله چې د صاحب مذهب یا د هغه د یوه مجتهد شاگرد څخه منقول یو قول مجمل او ذو وجهین وي یا یو داسې حکم وي چې دوه احتمالات لري؛ نو اصحاب د تخریج په خپل صلاحیت سره د خپل امام د اصولو په رڼا کې دغه مجمل او ذو وجهین قول را اخلي پر نظائرو او امثالو باندې یې قیاسوي بالاخره د هغه مجمل او ذو وجهین قول تفصیل او تعیین کوي.

په هدایه کې چې یو ځای راځي (کذا فی تخریج الکرخي او کذا فی تخریج الرازی) نو د دې هم دا مطلب دی چې امام کرخي او امام جصاص رازي رحمهما الله د دغه مسائلو تفصیل کړی دی.

اصحاب ترجیح:

پنځمه طبقه د اصحاب ترجیح ده، دوی هم مقلدین دي، په دوی کې هم د اجتهاد صلاحیت مطلق نشته، لکه ابوالحسن قدوري، صاحب هدایه او د دوی په شان نور کسان. د دغه فقهاء کرامو کار دا دی چې له مختلفو روایتو څخه یو روایت ته پر بل باندې ترجیح ورکول وي، چې د هغه لپاره عموماً دغه تعبیر کارول کېږي.

۱: هذا أولى (دا غوره دي)

۲: هذا اصح رواية (د دې روایات ډېر صحیح دی)

۳: هذا أوضح: (دا دلالتو په اعتبار سره ډېر واضح دي)

۴: هذا أوفق للقياس (دا د قیاس سره ډېر موافق دي)

۵: هذا أوفق للناس: (په دې کې د خلکو لپاره ډېر سهولت او آسانتیا ده)

اصحاب تمیز:

شپږمه طبقه د اصحاب تمیز دی، دوی ته ممیزین هم ویل کیږي، دوی هم مقلدین دي خو دوی قوی او ضعیف

خوک کولای شي چې د ژوند تېرولو لپاره غوره قانون جوړ کړي؟

مولوي عبدالهادي حماد^۱

درنو لوستونکو!

د اسلام معنی تسليم کول يعنې سرکښته کول او په پوره ډول خپل ځان سپارل دي، په همدې لحاظ کوم خوک چې اسلام قبول کړي په پوره ډول يې خپل ځان د مخلوقاتو پيدا کوونکي ته تسليم او حواله کړ؛ همدا وجه

ده چې الله (ﷺ) فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ نَعْمَ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾ (البقرة ،

آية: ۲۰۸)

ژباړه: اي ايمان والوو! په اسلام کې په پوره توگه داخل شئ .

په پورتنی الهي لارښوونه کې دې لوري ته اشاره ده چې اسلامي شريعت تش د څو عباداتو د رسم ، رواج او د الله (ﷺ) د بندگۍ نوم نه دی؛ بلکې په دې شريعت کې د درست ژوندانه نظام بيان شوی دی او دا دين د انسانيت د پوره ژوندانه د سمون لپاره رالېږل شوی دی چې د انسانانو لپاره خالص رحمت، خير او خلاصون په کې نغښتی دی.

د اسلام له نظره د قانون جوړونې همدا ډول د حلال او حرام ټاکلو حق يوازې له الله (ﷺ) سره دی، ځکه

الله (ﷺ) فرمايي:

﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ...﴾ (الانعام، آية: ۵۷)

ژباړه: باور وکړئ حکم الله (ﷺ) لره دی.

په بل ځای کې الله (ﷺ) فرمايي:

﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ...﴾ (الاعراف، آية: ۵۴).

۱- د جامعه حماديه مدرسې شيخ الحديث او د تعليم القرآن راډيو مؤسس

منځو کې د رنگ، ژبې، وطن او داسې نور توپيرونه لري، همدغه توپيرونه په فطري لحاظ د انسان په ذهن کې ترجیح او طرفداري پيدا کوي يعنې دا چې خپل رنگ، نسل، وطن او ژبه يې تر نورو زياته خوښه وي او دا کار د انسان په واک نه دی؛ بلکې فطري دی، کله چې په چا کې داسې فکر موجود وي نو هغه به کله د عدل او انصاف څخه کار واخلي حتمي ده چې د خپلې خوښې لوری به درنوي.

د پورتنۍ خبرې د ثبوت لپاره څرگند مثال د جغرافيايي وېش دی چې انسانانو په خپلو منځو کې کړی دی، که دوی په خپل منځ کې توپير نه کولای معلومه ده چې جغرافيايي وېش به يې هم په خپلو منځو کې نه وای حاصل، دا ټول واضح کوي چې د الله (ﷻ) قانون تر نورو ټولو قوانينو لوړ غوره او د عدل پر بنسټ ولاړ قانون دی. الله (ﷻ) چې له کومې ورځې دکائناتو په دې نړۍ کې انسانان پيدا کړي او ودان کړي دي له هغې ورځې څخه يې د دې انسانانو لپاره د ژوند تېرولو طريقه هم ښودلې ده؛ البته د انسانانو د تمدن او پرمختگ لپاره وخت په وخت نوي احکام او قوانين ورکړل شوي دي. کله چې د قانون مراجع کمزوري شوي دي، انسانانو له خپلو لوريو څخه په کې گډون کړی وي، نو الله د دغو تحريفاتو او تغيراتو د له منځه وړلو لپاره نوې هدايت نامې رالېږلې دي، د دې سلسلې وروستی سپېڅلی کتاب قرآنکریم دی چې د اسلام پر پيغمبر محمد رسول الله باندې نازل شوی. دا قانون څه نوی قانون نه دی او نه په پوره توگه نوی شريعت دی؛ بلکې د هغه قانون تسلسل دی چې په مختلفو زمانو کې د پيغمبرانو په واسطه انسانانو ته رسېدلی دی.

ژباړه: خبر اوسئ! الله (ﷻ) لره (ټول کائنات) مخلوق دی (د ټولو چارو) امر الله (ﷻ) لره دی.

د پورتنۍ خبرې د لا ښې روښانتيا لپاره ويلای شو چې د قانون جوړونې حق يوازې ځکه د الله (ﷻ) سره دی چې همدغه ذات د دې توانايي لري چې د ټول بشریت لپاره د ژوندانه نظام برابر کړي؛ ځکه له يوې خوا الله (ﷻ) د خپل مخلوق په اړه پوره معلومات لري او له بله اړخه د ټولو انسانانو د جذباتو، احساساتو، د هغوی د خواهشاتو او اړتياوو په اړه پوره علم لري، همدا ډول د انسانانو په گټو او تاوانونو باندې خبر دی، يعنې داچې کوم شيان د انسانانو لپاره گټور دي او کوم شيان ورته تاواني دي. دغه راز د ټولو شيانو په اثراتو باندې هم علم لري چې کوم شيان ښې پایلې لري او کوم شيان بدې پایلې لري؛ که داسې ونه شي يعنې دومره معلومات موجود نه وي نو بېخي ممکنه ده چې ډېر وخت به داسې وي چې دغه احکام به دانسانانو دگټې پرځای د دوی لپاره تاواني وي، په پایله کې به خلکو د خیر او برياليتوب پر ځای نقصان او ناکامي ته رسېدلي وي.

همدا ډول په پورتنۍ کچه ځکه معلومات اړين دي چې که داسې وي نو د ټولو خلکو پر وړاندې به د پوره عدل او انصاف څخه کار اخستل شوی وي، داسې به نه وي چې د تور، سپين، غريب، شتمن، نر، ښځې، رنگ، وطن او ژبې پر بنياد به د خلکو تر منځ توپير رامنځته شوی وي؛ بلکې هر حقدار ته به خپل حق ورکول شوی وي او داسې ذات يوازې الله (ﷻ) کېدای شي.

انسان هېڅ وخت داسې دعوه نشي کولای چې د انسانانو په جذباتو، احساساتو او اړتيا دې پوره پوهاوی ولري او بيا دې وکولای شي چې د دوی د اړتياوو مطابق چې ښه پایله لرونکي هم وي قانون دې ورته جوړ کړي؛ بلکې انسان د خپل ځان په اړه هم معلومات نه لري. دا خبره خو بېخي څرگنده ده چې انسانان په خپلو

د سترې محکمې له نظامي معاون محترم شیخ خیرجان (خیرخواه) سره د نظامي محاکمو په اړه ځانگړې مرکه

پوښتنه: په هیواد کې د نظامي محاکمو د ځانگو په اړه که زموږ له لوستونکو سره معلومات شریک کړئ. **ځواب:** د نظامي محاکمو د (۸) زونونو په بېلا بېلو ولایتونو لکه: بادغیس، فراه، نیمروز، هلمند، ارزگان، زابل، بامیان، پکتیکا، خوست، کنړ، لغمان، بدخشان، بغلان، جوزجان، فاریاب او پروان کې (۱۶) ځانگې دي او یوه فوق العاده څانگه د ریاست (۰۴۰) د کابل کې بندیانو لپاره ده.

۲. پوښتنه: دا چې محاکم د نظام او دولت مهمه قوه ده نو د سترې محکمې په تشکیل کې د نظامي محاکمو رول او ارزښت څومره اړین دی؟

ځواب: د نظامي محاکمو ارزښت د سترې محکمې په تشکیل کې خورا ډېر مهم دی؛ ځکه د نظام قیام تقریباً د دفاع وزارت، دکورنیو چارو وزارت او د استخباراتو ریاست پر ارگانونو موقوف دی او د دغه درې ارگانونو د منسوبینو اصلاح او کنټرول په نظامي محاکمو کېږي.

۳. پوښتنه: د نظامي محاکمو په موجودیت سره ترکومي اندازې د ظلم او فساد مخه نیول شوې ده؟ **ځواب:** الحمدلله د افغانستان اسلامي امارت محاکمو د قوي مدیریت او پر ټاکلي وخت د لازمو اجرائتو په نتیجه کې په ټول هیواد کې د ظلم او فساد مخه نیولې ده، په ځانگړې توگه په لویه کچه د ظلم او فساد مخنیوي د

❖ شیخ صاحب د سترې محکمې د اسلامي عدالت خپرونې ته درته هر کلی او ښه راغلاست وایو او ډېره زیاته مننه کوو چې له ډیرو مصروفیتونو سره سره مو مور ته د دې مرکې لپاره وخت راکړی دی.

❖ الحمد لله رب العالمین والصلاة والسلام علی خیر خلقه محمد وعلی آله وصحبه اجمعین و بعد: له تاسو هم مننه کوم چې د سترې محکمې د نظامي محاکمو په اړه هیوادوالو ته د معلوماتو ورکولو په موخه له مور سره مرکه کوی.

۱. پوښتنه: د سترې محکمې د نظامي محاکمو د تشکیل په اړه که لنډ معلومات راکړئ؟

ځواب:— اوس مهال د نظامي محاکمو (۸) ریاستونه دي، د کابل زون ریاست، د کندهار زون ریاست، د هرات زون ریاست، د پکتیا زون ریاست، د غزني زون ریاست، د ننگرهار زون ریاست، د کندوز زون ریاست، د بلخ زون ریاست او د یادو شوو نظامي محاکمو پنځه استیناف دي په پنځو زونونو کې: هرات، کندهار، کابل، ننگرهار، بلخ البته د غزني زون استیناف دکندهار په مرافعه کې د دېوان په شکل موجود دی، د پکتیا زون استیناف د کابل زون په مرافعه کې دی، د کندز زون استیناف د بلخ زون په مرافعه محکمه کې دی او دوه تمیزونه لري یو په کندهار او بل په کابل کې دي.

نظامي محاکمو په برکت شوی دی.

۴. پوښتنه: که د نظامیانو د اصلاحاتو برخه کې د نظامي محکمې پر رول او ارزښت راته معلومات راکړئ؟

ځواب: د نظامي منسوبینو د اصلاح په برخه کې د نظامي محاکمو رول او ارزښت ډېر روښانه او مهم دی؛ ځکه د نظامیانو اصلاح تقریباً د ټول نظام اصلاح ده، او اصلاح معمولاً هغه مهال شونې او ممکنه ده چې مجازات او مکافات موجود وي، دا چې نظامي منسوبینو ته مجازات یوازې د نظامي محاکمو له خوا ورکول کېدای شي په دې اساس ویلای شو چې نظامي محاکم د نظامیانو یا په ټوله کې د نظام د اصلاح لپاره ډېر مهم رول لري؛ دا ښکاره خبره ده که مجازات نه وي نو وظیفه او اسلحه ځینې وخت سبب د ظلم جوړېدای شي.

۵. پوښتنه: نظامي محاکمو ته کوم کسان مراجعه کوي یا راغوبستل کېږي؟

ځواب: که مدعي او مدعي علیه دواړه نظامیان وه او یا یوازې مدعي علیه نظامي کس وو او یا مدعي علیه متعدد اشخاص وو؛ خو په دوی کې یوکس نظامي وو بیا یې دوسیه د نظامي محکمې مربوط ده او یادشوي اشخاص به نظامي محکمې ته راجلب کېږي.

یادونه: نظامیان هغه څوک دي چې د درېیو ارگانو د یوه ارگان (دفاع وزارت، کورنیو چارو وزارت او د استخبارات لوی ریاست) څخه وي د خصومت په وقت کې.

۶. پوښتنه: ایا نظامي محاکم هم د ملکي محاکمو په شان درې مرحلې لري؛ که د دغه پروسې په اړه راته وضاحت راکړئ؟

ځواب: هو نظامي محاکم هم د نورو ملکي محاکمو په شان درې مرحلې یعنی ابتدایه، مرافعه او تمیز لري؛ البته د نظامي محاکمو حکم په تعزیراتي فیصلو کې قطعې دی مرافعه او تمیز نه لري.

۷. پوښتنه: دسترې محکمې د نظامي محاکمو د تفتیش بهیر په اړه که معلومات راکړئ؟

ځواب: نظامي محکمې د عامو محاکمو په شان د سترې محکمې قضایي تفتیش تر څارنې لاندې دي خو ځانگړې تفتیش نه لري.

۸. پوښتنه: ایا له فتحې وروسته د نظامي محاکمو د رهبري له خوا ولایتي ځانگو ته سفرونه ترسره شوي؟ که ځواب مو هو وي نو د دغه سفرونو د موخو او لاسته راوړنو په اړه خلاصه معلومات راسره شریک کړئ؟

ځواب: هو تر فتحې وروسته نظامي معاونیت دوه ځله ولایتونو ته سفرونه وکړل؛ په لومړي سفر کې یې هدف د هغو ولایاتو لیدنه وه په کومو کې چې نظامي ځانگړې جوړېدې، د هغو ولایتونو د استیناف له رئیسانو او د اتو (۸) زونونو د نظامي محاکمو د رئیسانو سره یې د علماوو په تعیین کې مشوره کوله.

په دوهم سفر کې هدف د هغه تعیین شوو علماء کرامو څخه د ازموینې اخیستل وو.

۹. پوښتنه: که په وروستیو کې عام ولس ته کوم پیغام لری نو د مهربانۍ له مخې یې راسره شریک کړئ؟

ځواب: دا چې الله تعالی پر افغانانو رحم وکړ، د اولس د بې ساري قربانیو او هڅو په برکت یې هیواد کې اشغال ختم او اسلامي نظام یې حاکم کړ او د دغه نظام د حاکمیت په برکت یې په افغانستان کې د ټولو بدبختیو، ظلم، فساد، زورواکۍ، غلا، ناامنی او نورو بدبختیو او مشکلاتو تېر ټول کړ؛ نو عام اولس ته مو پیغام دا دی چې په خپل اسلامي نظام دې مطمئن شي، د دغه نظام شکر دې اداء کړي ځکه د نعمت د ناشکری په صورت کې خدای مه کره الله تعالی له خپلو بندگانو ورکړی نعمت بېرته اخلي، د خپل اسلامي نظام هر اړخیز ملاتړ دې وکړي، د محاکمو عموماً او د نظامي محاکمو دې خصوصاً احترام وکړي او د بېخایه تهمتونو څخه دې په کلکه اجتناب وکړي.

قوه قضائیه منحیث رکن مستقل دولت متعهد است تمام دعاوی را مستقلانه با در نظر داشت اصل بیطرفی و عادلانه بودن به موقع رسیده گی نموده و گزارش اجراءات خویش را در روشنائی احکام شریعت وقوانین نافذہ کشور ارائه نماید.

بخش اول: شامل فعالیت های قضائی بوده که در آن گزارش اجراءات و فعالیت های دیوان های (۱۰) گانه ستره محکمه، دیوان های محاکم مرافعه، دیوان های محاکم ابتدائیه شهری و محاکم ابتدائیه ولسوالی ها، ریاست عمومی دارالانشاء شورایعالی، ریاست عمومی تفتیش قضائی زون مرکز، ریاست عمومی تدقیق ومطالعات و ریاست عمومی حقوق بازتاب یافته است.

بخش دوم: فعالیت های اداری بوده و در آن گزارش اجراءات و فعالیت ها در عرصه های عرایض و احکام، معارف قضائی، نشراتی و تحکیم روابط بین المللی، فتاوی شرعی، امور ذاتی، ارتقای ظرفیت وارزیابی اجراءات، تنظیم امور پالیسی و پلان، ارشاد و دعوت، امور مالی و اداری و تکنالوژی معلوماتی و فعالیت های ریاست امور امنیتی و اجرائیوی قوه قضائیه منعکس گردیده است.

بخش اول

فعالیت های قضائی

قسمت اول: گزارش از اجراءات قضائی طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ. ش دیوان های (۱۰) گانه تمیز ستره محکمه:

دیوان های (۱۰) گانه ستره محکمه در مرحله تمیز (۵) دیوان آن در مرکز تحت اثر ریاست عالی تمیز زون مرکز و (۵) دیوان دیگر آن در زون جنوب غرب (کندهار) تحت اثر معاونیت قضائی زون کندهار فعالیت می نمایند که طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ. ش جمعاً به تعداد (۵۹۱۶) قضیه تحت کار دیوان های متذکره بوده که از جمله (۲۰۳۳) قضیه جزائی، (۳۳۶۷) قضیه مدنی و (۵۱۶) قضیه تجارتي

گزارش مختصر اجراءات قضائی و اداری قوه قضائیه طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ ش - مطابق ۱۴۴۵ هـ ق

مقدمه :

قوه قضائیه امارت اسلامی افغانستان رکن مستقل دولت بوده و مرکب است از ستره محکمه، محاکم مرافعه و محاکم ابتدائیه که تشکیل و صلاحیت های آن مطابق قانون تنظیم میگردد.

صلاحیت قوه قضائیه شامل رسیده گی به تمام دعاوی است که از طرف اشخاص حقیقی یا حکمی به شمول دولت به حیث مدعی و مدعی علیه در پیشگاه محکمه مطابق به احکام شریعت و قانون اقامه می شود.

ستره محکمه امارت اسلامی افغانستان بحیث عالی ترین ارگان قضائی، در رأس قوه قضائیه ۱.۱.۱ قرار دارد که دارای (۱۴) بست عالی رتبه قضائی و (۱) بست عالی رتبه اداری تحت عنوان معاونیت اداری قوه قضائیه می باشد.

قوه قضائیه رکن مستقل دولت بوده و گزارش اجراءات قضائی و اداری خویش را وفق هدایت تنها به مقام مشرتابه عالیقدر امیر المؤمنین حفظه الله ارئیه میداردولی در پهلوی آن مصمم است تا با رعایت قانون دسترسی به اطلاعات در چهار چوب برنامه های مختلف گزارش از چگونگی وضعیت قوه قضائیه، فعالیت ها، دست آورد ها و چالش های فرا روی محاکم کشور را به ملت غیور افغانستان نیز ارائه نماید.

دیوان تجارتي تمیز زون مرکز طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۳۷۲) قضیه داشته که از جمله (۱۳) قضیه تأیید، (۴۷) قضیه نقض، (۵) قضیه قرار تعطیل، (۱۰۹) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده و (۱۹۸) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان مذکور قرار دارد.

ب - گزارش اجراءات قضایی دیوان های (۵) گانه معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار):

۱- گزارش اجراءات قضایی دیوان جزاء تمیز معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار):
در دیوان جزاء تمیز معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار) طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۳۳۲) قضیه موجود بوده که از جمله (۹) قضیه تأیید، (۳۴) قضیه نقض، (۲) قضیه فیصله، (۱۳۹) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده و (۱۴۸) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان مذکور قرار دارد.

۲- گزارش اجراءات قضایی دیوان امنیت عامه تمیز معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار):
دیوان امنیت عامه تمیز معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار) طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۱۷۱) قضیه داشته که از جمله (۴) قضیه تأیید، (۲۰) قضیه نقض، (۶۴) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده و (۸۳) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان مذکور قرار دارد.

۳- گزارش اجراءات قضایی دیوان جرایم منسوبین نظامی تمیز معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار):

دیوان منسوبین نظامی تمیز معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار) طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۵۹) قضیه داشته که از جمله (۲) قضیه تأیید، (۱۴) قضیه نقض، (۲) قضیه فیصله شده (۲۰) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده و (۲۱) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان مذکور قرار دارد.

۴- گزارش اجراءات قضایی دیوان مدنی تمیز معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار):

می باشد که جزئیات آن در ذیل ارائه میگردد:
الف - گزارش اجراءات قضایی دیوان های (۵) گانه ریاست عالی تمیز زون مرکز:

۱- گزارش اجراءات قضایی دیوان جزای تمیز زون مرکز:

دیوان جزای تمیز زون مرکز طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۱۳۳۴) قضیه داشته که از جمله (۴۲) قضیه تأیید، (۳۵) قضیه نقض، (۳۰) قضیه تعدیل، (۱۴) فیصله، (۵۴) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده و (۱۱۵۹) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان مذکور قرار دارد.

۲- گزارش اجراءات قضایی دیوان امنیت عامه تمیز زون مرکز:

در دیوان امنیت عامه تمیز زون مرکز طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۷۶) قضیه موجود بوده که از جمله (۹) قضیه تأیید، (۲۶) قضیه نقض، (۲) قضیه فیصله، (۲۰) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده و (۱۹) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان مذکور قرار دارد.

۳- گزارش اجراءات قضایی دیوان جرایم منسوبین نظامی تمیز زون مرکز:

دیوان منسوبین نظامی تمیز زون مرکز طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۶۱) قضیه داشته که از جمله (۹) قضیه تأیید، (۱۱) قضیه نقض، (۱) قضیه باطل، (۶) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده و (۳۴) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان مذکور قرار دارد.

۴- گزارش اجراءات قضایی دیوان مدنی تمیز زون مرکز:

دیوان مدنی تمیز زون مرکز طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۲۵۲۹) قضیه داشته که از جمله (۱۴) قضیه تأیید، (۸۰) قضیه نقض، (۱) قضیه فیصله، (۲۰) قضیه قرار تعطیل، (۱۱۴) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده و (۲۳۰۰) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان مذکور قرار دارد.

۵- گزارش اجراءات قضایی دیوان رسیدگی به قضایای تجارتي تمیز زون مرکز:

شده، (۴۴۵) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۱۹۶) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان های مذکور قرار دارد.

۳- گزارش اجراءات قضایی دیوان های منسوبین نظامی محاکم مرافعه (۶) ولایت درجه اول:

دیوان های منسوبین نظامی محاکم مرافعه طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۲۷۶) قضیه داشته که از جمله (۳۱) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده، (۹۶) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۱۴۹) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان های مذکور قرار دارد.

۴- گزارش اجراءات قضایی دیوان های مدنی محاکم مرافعه (۳۴) ولایت:

در دیوان های رسیدگی به قضایای مدنی محاکم مرافعه طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۷۷۶۷) قضیه موجود بوده که از جمله (۶۵۴) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده، (۲۵۵۲) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۴۵۶۱) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان های مذکور قرار دارد.

۵- گزارش اجراءات قضایی دیوان های تجارتي محاکم مرافعه (۶) ولایت درجه اول:

دیوان های رسیدگی به قضایای تجارتي محاکم مرافعه طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۸۰۴) قضیه داشته که از جمله (۱۱۰) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده، (۳۱۰) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۳۸۴) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان های مذکور قرار دارد.

۶- گزارش اجراءات ریاست تعلیمات قضائی و مستشارین (معاونیت قضائی زون جنوب غرب (کندهار):

طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش به تعداد (۱۴۶) دوسیه به مستشاران این ریاست در مرحله تمیز مواصلت ورزیده بود که از جمله (۱۷) قضیه نقض، (۱۶) قضیه تأیید، (۷۴) قضیه آن ذریعه مکتوب مسترد گردیده و (۳۹) قضیه دیگر

دیوان رسیدگی به قضایای مدنی تمیز معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار) طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۶۹۲) قضیه داشته که از جمله (۱۶) قضیه تأیید، (۳۱) قضیه نقض، (۳۹) قضیه فیصله، (۲۱۳) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده و (۳۹۳) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان مذکور قرار دارد.

۵- گزارش اجراءات قضایی دیوان تجارتي تمیز معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار):

دیوان رسیدگی به قضایای تجارتي تمیز معاونیت قضایی زون جنوب غرب (کندهار) طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۱۴۴) قضیه داشته که از جمله (۴) قضیه تأیید، (۲۶) قضیه نقض، (۲۴) قضیه فیصله، (۲۸) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده و (۶۲) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان مذکور قرار دارد.

قسمت دوم: گزارش اجراءات قضایی دیوان های محاکم مرافعه (۳۴) ولایت کشور:

به اساس راپورهای واصله دیوان های محاکم مرافعه (۳۴) ولایت کشور طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۱۱۹۲۰) قضیه داشته، از جمله (۳۳۴۹) قضیه جزائی، (۷۷۶۷) قضیه مدنی و (۸۰۴) قضیه تجارتي می باشد که جزئیات آن در ذیل ارائه میگردد:

۱- گزارش اجراءات قضایی دیوان های جزاء محاکم مرافعه (۳۴) ولایت:

دیوان های جزاء محاکم مرافعه (۳۴) ولایت طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۲۲۸۷) قضیه داشته که از جمله (۲۳۳) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده، (۱۰۹۸) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۹۵۶) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان های مذکور قرار دارد.

۲- گزارش اجراءات قضایی دیوان های امنیت عامه محاکم مرافعه (۳۴) ولایت:

دیوان های امنیت عامه محاکم مرافعه (۳۴) ولایت طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۷۸۶) قضیه داشته که از جمله (۱۴۵) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات

شده و (۵۶۵) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان های مذکور قرار دارد.

۴- گزارش اجراءات قضایی محاکم ابتدائیه منسوبین نظامی (۱۰) ولایات زون کشور:

محاکم ابتدائیه منسوبین نظامی (۱۰) ولایات زون کشور طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۲۲۴۸) قضیه داشته که از جمله (۸۲) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده، (۱۱۳۶) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۱۰۳۰) قضیه دیگر آن تحت کار محاکم مذکور قرار دارد.

۵- محکمه ابتدائیه اختصاصی مواد مخدر ولایت

کابل:

در محکمه ابتدائیه اختصاصی مواد مخدر ولایت کابل طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۷۱۰) قضیه موجود بوده که از جمله (۲۷۰) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۴۴۰) قضیه دیگر آن تحت کار محکمه مذکور قرار دارد.

۶- گزارش اجراءات قضایی دیوان های مدنی محاکم

ابتدائیه شهری و قضایای حقوقی محاکم ابتدائیه ولسوالی های (۳۴) ولایت:

در دیوان های مدنی محاکم ابتدائیه شهری و بخش حقوقی محاکم ابتدائیه ولسوالی های (۳۴) ولایت طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۵۰۲۹۳) قضیه موجود بوده که از جمله (۲۲۵۰) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده، (۱۵۹۲۲) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۳۲۱۲۱) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان های مذکور قرار دارد.

۷- گزارش اجراءات قضایی دیوان های ابتدائیه

تجارتی محاکم شهری (۶) ولایت درجه اول:

در دیوان های ابتدائیه تجارتي محاکم شهری (۶) ولایت درجه اول طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۱۲۳۹۳) قضیه موجود بوده که از جمله (۳۱۸) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده، (۹۸۹) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۱۱۰۸۶) قضیه دیگر آن تحت کار

آن تحت کار قرار دارد.

قسمت سوم: گزارش اجراءات قضایی دیوان های محاکم ابتدائیه شهری و محاکم ابتدائیه ولسوالی های (۳۴) ولایت:

به اساس راپورهای واصله دیوان های محاکم ابتدائیه شهری و محاکم ابتدائیه ولسوالی های (۳۴) ولایت کشور طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ جمعاً به تعداد (۸۷۳۰۸) قضیه در محاکم متذکره موجود بوده که از جمله (۲۴۶۲۲) قضیه جزائی، (۵۰۲۹۳) قضیه مدنی و (۱۲۳۹۳) قضیه تجارتي می باشد که جزئیات آن در ذیل ارائه میگردد:

۱- گزارش اجراءات قضایی دیوان های جزاء محاکم

ابتدائیه شهری و قضایای جزائی محاکم ابتدائیه

ولسوالی های (۳۴) ولایت:

دیوان های جزاء محاکم ابتدائیه شهری و بخش جزائی محاکم ابتدائیه ولسوالی های (۳۴) ولایت طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۱۴۸۷۶) قضیه داشته که از جمله (۵۳۸) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده، (۷۹۲۷) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۶۴۱۱) قضیه دیگر آن تحت کار محاکم مذکور قرار دارد.

۲- گزارش اجراءات قضایی دیوان های امنیت عامه

محاکم ابتدائیه شهری (۳۴) ولایت:

در دیوان های امنیت عامه محاکم ابتدائیه شهری (۳۴) ولایت طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۵۶۵۱) قضیه موجود بوده که از جمله (۸۶۰) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده، (۲۱۵۰) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی شده و (۲۱۸۶) قضیه دیگر آن تحت کار دیوان های مذکور قرار دارد.

۳- گزارش اجراءات قضایی دیوان های ترافیکی

محاکم ابتدائیه شهری (۳۱) ولایت:

دیوان های ترافیکی محاکم ابتدائیه شهری (۳۴) ولایت طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ.ش جمعاً به تعداد (۱۱۳۷) قضیه داشته که از جمله (۳۴) قضیه ذریعه مکتوب اجراءات شده، (۵۳۸) قضیه ذریعه قرار قضایی و فیصله رسیده گی

دیوان های مذکور قرار دارد.

قسمت چهارم: جدول تعداد و انواع وثایق اجراء شده در محاکم کشور طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ. ش: شماره نوع وثیقه تعداد وثایق ملاحظات

شماره	نوع وثیقه	تعداد وثایق	ملاحظات
۱	قباله قطعی	۳۴۹	
۲	قباله جایزی	۳	
۳	طلاق خط	۲۴۲	
۴	اصلاح خط	۵۰۳	
۵	خلع خط	۴۹	
۶	نکاح خط	۱۹۷۳۱	
۷	وکالت خط	۱۰۸۱۲	
۸	اقرار خط	۴۷۱۱	
۹	وصایت خط	۲۴۲۲	
۱۰	نفقه خط	۱۱	
۱۱	ابراء خط	۴۵۵	
۱۲	ضمانت خط	۵۲۸	
۱۳	ترکه خط	۱۹	
۱۴	مثنی خط	۲۵۲	
۱۵	حصر وراثت خط	۲۴۷۳	
۱۶	رسید خط	۵۹	
۱۷	قیم خط	۳۳	
۱۸	حجت خط	۷	
۱۹	رضایت خط	۲۰	
۲۰	تملیک خط	۱۸۰	
۲۱	تقسیم خط	۲۳	
۲۲	زوجیت خط	۸۹۸	
۲۳	اجاره خط	۷	
۲۴	محرم خط	۲۴	
۲۵	تضمین خط	۸۴	
۲۶	فیصله خط	۴۰	
۲۷	قرار داد خط	۲۵	
مجموع		۴۳۹۶۰	

قسمت پنجم: جدول توحیدی تعداد قضایای جزائی و حقوقی در مرحله ابتدائیه، مرافعه و وثایق اجراء شده با تفکیک هر ولایت طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ هـ. ش
شماره ولایات مجموع قضایا قضایای رسیده گی شده قضایای باقی مانده تعداد وثایق اجراء شده مسترد مکتوبی قرارقضائی فیصله شده

شماره	ولایات	مجموع قضایا مسترد مکتوبی	قضایای رسیده گی شده			تعداد وثایق اجراء شده
			فراقضائی	فیصله شده	قضایای باقی مانده	
۱	ولایت کابل	۲۱۶۵۶	۱۲۶۶	۲۰۷۲	۱۴۸۰	۸۸۵۸
۲	ولایت هرات	۸۵۲۰	۳۵۰	۱۱۵۵	۱۵۴۸	۳۵۶۰
۳	ولایت بلخ	۶۹۹۷	۴۴۵	۱۴۴۳	۷۵۶	۲۸۸۳
۴	ولایت کندز	۵۶۲۶	۱۴۲	۱۰۴۵	۶۲۵	۱۰۸۷
۵	ولایت ننگرهار	۵۵۴۴	۲۵۶	۹۳۵	۷۲۹	۱۶۰۷
۶	ولایت تخار	۴۴۰۶	۱۸۸	۸۷۶	۵۲۸	۱۵۹۴
۷	ولایت بغلان	۴۳۰۱	۱۵۶	۱۵۱۱	۴۰۸	۸۶۱
۸	ولایت کندهار	۳۳۷۴	۱۸۰	۷۳۱	۶۴۹	۱۱۸۳
۹	ولایت فاریاب	۳۲۱۹	۱۳۱	۱۲۸۱	۷۱۲	۲۲۱۴
۱۰	ولایت بدخشان	۳۰۲۵	۱۴۹	۷۵۴	۲۹۶	۱۷۰۲
۱۱	ولایت غزنی	۲۷۷۷	۱۲۹	۴۱۹	۴۷۲	۱۱۵۶
۱۲	ولایت پکتیا	۲۲۴۶	۲۰۲	۳۶۵	۲۸۱	۶۵۹
۱۳	ولایت خوست	۲۱۸۴	۱۱۰	۴۲۳	۳۹۶	۷۸۶
۱۴	ولایت غور	۲۰۳۹	۱۳۶	۲۷۱	۴۰۷	۹۲۷
۱۵	ولایت هلمند	۲۰۰۳	۷۶	۵۱۴	۴۵۰	۱۱۱۰
۱۶	ولایت بادغیس	۱۹۸۶	۱۲۹	۶۶۴	۴۵۲	۱۱۶۸
۱۷	ولایت جوزجان	۱۸۳۲	۸۵	۷۵۷	۳۵۰	۱۲۶۸
۱۸	ولایت پروان	۱۶۹۴	۱۷۷	۴۵۲	۲۷۱	۶۸۴
۱۹	ولایت لوگر	۱۶۰۳	۶۰	۲۴۹	۱۵۵	۸۶۶
۲۰	ولایت سمنگان	۱۴۲۹	۷۱	۴۴۱	۲۱۰	۵۷۰
۲۱	ولایت کنرھا	۱۳۶۲	۴۳	۳۱۶	۲۹۴	۵۷۶
۲۲	ولایت فراه	۱۳۲۹	۵۲	۴۴۴	۵۸۱	۱۵۴۵
۲۳	ولایت لغمان	۱۳۲۸	۱۱۶	۲۱۴	۱۶۵	۶۷۸
۲۴	ولایت بامیان	۱۲۳۵	۶۶	۱۹۴	۱۷۹	۱۲۶۲
۲۵	ولایت پکتیکا	۱۰۸۳	۹۸	۲۰۳	۱۷۰	۳۳۹
۲۶	ولایت کاپیسا	۱۰۷۸	۱۲۳	۲۵۱	۲۰۲	۴۹۰
۲۷	ولایت ارزگان	۱۰۳۴	۴۰	۳۱۹	۴۶۹	۱۰۴۶
۲۸	ولایت زابل	۹۷۶	۵۹	۲۱۲	۳۱۰	۴۷۸
۲۹	ولایت میدان وردک	۹۶۵	۴۹	۳۰۵	۱۳۰	۵۲۵
۳۰	ولایت سرپل	۸۷۵	۱۱۳	۲۷۸	۲۷۴	۷۵۰
۳۱	ولایت نیمروز	۴۹۸	۱۱	۲۲۲	۱۹۵	۷۶۹
۳۲	ولایت دایکندی	۳۶۳	۳۰	۱۰۰	۱۲۴	۸۲۹
۳۳	ولایت پنجشیر	۳۳۷	۱۰	۵۰	۷۰	۴۲۹
۳۴	ولایت نورستان	۲۲۲	۸	۳۷	۴۷	۱۰۳
مجموع	۹۹۲۲۸	۵۲۵۵	۱۹۵۰۳	۱۴۳۸۵	۶۰۰۸۵	۴۴۵۶۲

قسمت ششم: ریاست دارالانشاء شورای عالی ستره

محکمه در جریان ربع دوم سال ۱۴۰۲

۱- مدیریت تحریرات:

شورای عالی ستره محکمه در جریان ربع دوم سال ۱۴۰۲ با تدویر (۶) جلسه بر موضوعات مربوط غور و رسیده گی لازم به عمل آورد که با صدور (۷) تصاویر در مورد (۵۴) موضوعات تجاوزی لازم و مقتضی اتخاذ و محاکم و مراجع ذیربط را در روشنی اصول، رهنمایی لازم نموده است.

۲- مدیریت عمومی اداری:

مدیریت عمومی اداری ریاست عمومی دارالانشاء در قسمت ارسال مکاتیب تصاویر شورای عالی به مراجع مربوط با آمریت تحریرات همکاری نموده و مکاتیب آنرا به وقت و زمان آن به مراجع مربوطه ارسال نموده است.

۳- مدیریت استهداآت:

در جریان ربع دوم سال ۱۴۰۲ تعداد (۵۰) استهدااء مراجع مختلف واصل که بعد از اجراءات لازم به مراجع آن ارسال گردیده است.

۴- مدیریت تبدیلی محکمه:

در بخش تبدیلی محکمه به تعداد (۵۱۵) موضوعات تبدیلی محکمه مواصلت ورزیده که از جمله در مورد (۲۵۶) موضوع از محاکم مربوطه معلومات خواسته که به تعداد (۴۴) موضوع تبدیلی آن مطابق ماده (۹۸) اصولنامه اداری از طرف مقام محترم تمیز مرکزی ستره محکمه مورد تائید قرار گرفته و تعداد (۸) موضوع رد نموده است، به همین ترتیب ریاست عمومی دارالانشاء (۲۰) موضوعات را به مقام محترم عالی ستره محکمه پیشنهاد نمود که مقام محترم مطابق اصول (۱۵) موضوع تبدیلی محکمه را تائید نموده و (۵) موضوع دیگر را رد نموده است همچنان ریاست عمومی دارالانشاء مطابق اصول (۱۴) موضوع دیگر را مکتوبی به محاکم ذیصلاح ارسال نموده است، هکذا (۹۱) موضوع دیگر مطابق اصول تبدیلی آن صورت نگرفته توسط مکتوب به مراجع

مربوطه خبر داده شد.

همچنان ریاست عمومی دارالانشاء مطابق اصول (۱۷) موضوع تبدیلی محکمه را منحیث ارتباط به مقام محترم ریاست تمیز کندهار و معاونیت قضائی ستره محکمه، تعداد (۲) موضوع را به ریاست محترم تفتیش قضائی راجع نموده است و همچنان ریاست محترم عمومی دارالانشاء مطابق اصول (۶۳) موضوع تبدیلی محکمه را در ظهر عریضه رد نموده است.

۵- مدیریت متفرقه:

در جریان ربع دوم به تعداد (۸۶) موضوعات متفرقه وارد که بعد از اجراءات اصولی به مراجع مربوطه صادر گردیده است.

۶- در بخش متحدالمالها:

ریاست عمومی دارالانشاء ستره محکمه در جریان ربع دوم (۱۴) متحدالمال را به زبان دری و پشتو به محاکم مرکز و ولایات کشور صادر نموده است.

۷- مدیریت تجدید نظر:

(۱۳۰) موضوع بخاطر تجدید نظر وارد این مدیریت گردیده بود که بعد از اجراءات اصولی به مراجع مربوطه صادر گردیده است.

۸- مدیریت تخلفات قضات:

در قسمت تخلفات قضات ریاست عمومی دارالانشاء (۶) موضوع تخلفات را بعد از اجراءات اصولی به مراجع مربوطه ارسال نموده است.

۹- مدیریت تنازع صلاحیت:

همچنان (۱۷) موضوع بعد از اجراءات اصولی به مراجع مربوطه آن صادر گردیده است، خلاصه در جریان ربع دوم سال (۸۱۸) موضوع بعد از اجراءات به مراجع مربوطه آن صادر گردیده است.

علت تفاوت آن از مسؤول مربوط آن سوال گردید که بعد از معلوم شدن دلیل تفاوت، رهنمایی های لازم جهت راه حل آن از طرف هیئت مؤظف صورت گرفت.

۸- طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ از اثر تفتیش اجراءات عادی و اقتضائی، تخلف آنعده قضات و یا منسوبین اداری که جسیم به نظر رسید، پیشنهاد حاوی مجازات آنها طی یک گزارش مفصل به مقام عالی ستره محکمه ارسال گردیده است.

۹- ضمن بررسی و تفتیش اجراءات عادی به همه منسوبین قضائی و اداری و خدماتی محاکم توصیه و رهنمایی گردید تا به منظور بهبود بخشیدن در اجراءات به موقع رسیدگی به شکایات و مطالبات شرعی و اصولی اصحاب دعوی و جلب بیشتر اعتماد مردم و امارت مبنی بر بی طرفی کار آگاهی و تامین عدالت در قوه قضائیه و رویه نیک با مراجعین و سایر ادارات توجه جدی داشته باشند و از مراجعین که در محاکم حضور داشتند از چگونگی برخورد مسوولین محاکم نیز معلومات اخذ گردید.

۱۰- هیئات این ریاست در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ طی چندین گروپ به یک تعداد ولایات اعزام گردیدند، اجراءات عادی محاکم را مورد بررسی قرار دادند در جریان تفتیش به مشکلات منسوبین قضائی و اداری گوش داده و پیشنهادات آنها را غرض راه حل درج گزارش به مقام عالی ستره محکمه ارسال گردیده است.

۱۱- در آغاز سال ۱۴۰۲ هیئت مستقل این ریاست به ولایت های مختلف غرض بررسی وضعیت فیزیکی تعمیرات محاکم و تعمیرات رهایشی محاکم سفر نمودند و بشکل تحریری در گزارشات خویش با مقام عالی ستره محکمه شریک ساخته شد.

۱۲- طی ربع دوم سال جاری آنعده محاکم ولایات که

قسمت هفتم: گزارش اجراءات ریاست عمومی تفتیش قضائی زون مرکز:

۱- بررسی عرایض اقتضائی شکایات طرفین دعاوی طی شش ماه اول سال ۱۴۰۲ به تعداد (۱۶۲) قضایا در این ریاست ثبت گردیده است که از جمله اکثر قضایا بررسی و گزارش آنها به مقام عالی ستره محکمه تقدیم گردیده است و تعداد کمتر قضایا تحت بررسی مفتشین قضائی قرار دارد.

۲- نظارت از چگونگی تطبیق درست و به موقع احکام اصول

۳- بازدید و نظارت از محابس ولایات، تشخیص تعداد محبوسین و شنیدن شکایات آنها و تقدیم شکایات آنها به مراجع مربوطه.

۴- اخذ امتحان ظرفیتی از منسوبین قضائی برحال بمنظور شناسایی قضات کار فهم، مخلص و پاک نفس. ۵- اشتراک مفتشین قضائی این ریاست در کمیته رهایی زندانیان مرکز و ولایات به اساس فرامین عالیقدر امیر المؤمنین حفظه الله.

۶- طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ اجراءات منسوبین قضائی و اداری آنعده محاکم که مورد تفتیش قرار گرفته اند از طرف هیئت مؤظف مشاهده گردید، خلاها و نواقصات که جزئی به نظر رسید از طرف مفتشین برای منسوبین مربوطه وفق مقررات توصیه و رهنمایی گردید تا در آینده از تکرار همچو خلاها و نواقصات خودداری نمایند. و آنعده نواقصات که بزرگ به نظر میرسد طی گزارش به مقام عالی ستره محکمه ارسال گردیده است.

۷- راپور های ربعوار و سال تمام محاکم ولایات که به مرکز ارسال گردیده بود، ضمن بررسی اجراءات عادی محاکم از طرف مفتشین قضائی نظارت شده است، بعضی تفاوت که بین راپور های متذکره مشاهده شد

گردیده است و به اساس هدایت شفاهی قاضی القضاة غرض غور بیشتر به معاونیت های اداری، قضائی، ریاست های دیوان جزاء دارالانشاء، تفتیش قضائی، تعلیمات قضائی ارسال گردیده است.

• مقررہ لایحه محاکم ابتدائیه شهری، ابتدائیه ولسوالی ها و مرافعه در (۵) فصل و (۲۵) ماده ترتیب گردیده و غرض تصویب بریاست عمومی دارالانشاء ارسال گردیده است.

• بازنگری مقررہ اجراءات و فعالیت ریاست دارالانشاء شورای عالی.

• بازنگری مقررہ فعالیت ریاست نشرات. ارتباط خارجه و عامه

• بازنگری مقررہ اجراءات و فعالیت ریاست تفتیش قضائی یک

• بازنگری مقررہ آمریت عمومی اداری قوه قضائیه یک مقررہ

• بازنگری مقررہ سلوک قضائی برای قضاة ج.ا.ا یک مقررہ

• بازنگری مقررہ سلوک منسویین اداری قوه قضائیه یک مقررہ

• بازنگری مقررہ تنظیم امور معارف قضائی یک مقررہ

• بازنگری رهنمود استفاده از مراکز فرهنگی قوه قضائیه یک مقررہ

• بازنگری مجموعه متحدالمال های قضائی و اداری محاکم سال ۱۳۰۹ الی ۱۳۳۹

• بازنگری مجموعه متحدالمال های قضائی و اداری محاکم سال ۱۳۴۰ الی ۱۳۴۲

• بازنگری مجموعه متحدالمال های قضائی و اداری محاکم سال ۱۳۴۲ الی ۱۳۴۷

اجراءات شان مورد بررسی و تفتیش عادی قرار گرفته است، فعالیت های متذکره انجام و گزارش آن به مقام عالی ستره محکمه تقدیم گردیده است.

۱۳- نظارت از چگونگی تطبیق درست و به موقع احکام، اصول، مقررات، طرز العمل ها و مصوبات شورای عالی یکی از وظایف مهم ریاست عمومی تفتیش میباشد که همه ساله از طرف مفتشین قضائی بصورت دوامدار صورت میگیرد.

۱۴- در آنعده محاکم ولایات، جدول که تحت عنوان مدیریت ثبت سیستم قضایا ترتیب و در دوسیه های مربوطه جابجا گردیده بود از طرف مفتشین قضائی مشاهده و نظارت گردیده است.

قسمت هشتم: گزارش اجراءات ریاست عمومی تدقیق و مطالعات:

• ترتیب و تنظیم (۲۴) نوع وثایق به شکل رهنمود به شمول قباله شرعی و نکاح خط، نمونه جدول وثایق، ورق فیصله، پارچه جلب، پارچه ابلاغ و ورق عرض طبق اصول امارت اسلامی ترتیب و غرض اجراءات بعدی به محاکم کشور ارسال گردیده است.

• اصولنامه تفریق زوجین ترتیب گردیده است.

• قانون امر بالمعروف بعد از ترتیب به ریاست دفتر مقام ستره محکمه محول گردیده است.

• قانون تشکیل و صلاحیت قوه قضائیه ترتیب و جهت طی مراحل قانونی به وزارت عدلیه ارسال گردیده است.

• اوراق و فورمه جات ریاست عمومی حقوق ترتیب و تکمیل گردیده است و غرض طبع بریاست عمومی مالی و اداری ارسال گردیده است.

• کتاب رهنمود فیصله های قطعی و نهائی محاکم مشتمل بر (۴۱) فیصله های قطعی و نهائی و دو قرار ترتیب

بخش دوم

فعالیت های اداری

قسمت اول: گزارش اجراءات معاونیت قضائی زون مرکز:

طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ به تعداد (۳۷۱۲) قطعه عرایض به معاونیت قضائی مواصلت ورزیده که به تعداد (۲۷۴۱) قطعه عریضه اجراءات لازم صورت گرفت و به تعداد (۹۷۱) قطعه عرایض مسترد گردیده است.

قسمت دوم: گزارش اجراءات ریاست عمومی دفتر مقام:

طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ ریاست عمومی دفتر مقام قرار ذیل اجراءات نموده است:

- ملاقات حضوری با تمام رؤسای محاکم ولایت کشور.
- ثبت و تحریر (۷۷۴) قطعه مکتوب مختلف و (۱۰۲) قطعه مکتوب خاص.

- ترتیب و تحریر (۱۹۰) قطعه پیشنهاد.

- ارسال و دریافت (۹۴۵) دوسیه های مدنی، جزائی، تجارتي و حقوقی.

- ارسال تعداد (۶۱) عریضه اصحاب دعوی به مراجع مربوطه.

- مواصلت تعدادی مکاتیب ریاست الوزراء و اخذ هدایت و ارسال آنها به مراجع مربوطه.

- ارسال هدايات، احکام مقام عالیقدر امیرالمؤمنین حفظه الله و ریاست الوزراء به مراجع مربوطه غرض تطبیق.

- ارسال هدايات و احکام که از جانب فضیلمتآب قاضی القضاة صاحب به رؤسای جدید محاکم مرافعه ولایات هدايات و احکام که از جانب فضیلمتآب قاضی القضاة صاحب به رؤسای جدید محاکم مرافعه ولایات.

- پیشنهادات مقام عالی ستره محکمه غرض اعطا منظوری به مقام عالی ریاست الوزراء ا.ا.ا. اصدار و تقدیم گردیده است.

- به تعداد (۶۲۷) قطعه مکاتیب که به ستره محکمه از

طریق وزارت مخابرات تعیین شعبه گردیده است.

قسمت سوم: در عرصه عرایض و احکام ها (ریاست تحریرات مقام)

طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ ریاست تحریرات مقام قرار ذیل اجراءات داشته:

- به تعداد (۳۷۱۲) قطعه عرایض به معاونیت قضائی مواصلت ورزیده که به تعداد (۲۷۴۱) قطعه آن اجراءات لازم صورت گرفت و به تعداد (۹۷۱) قطعه عرایض مسترد گردیده است.

- ثبت و تحریر (۷۷۴) قطعه مکتوب مختلف و (۱۰۲) قطعه مکتوب خاص.

- ارسال و دریافت (۹۴۵) دوسیه های مدنی، جزائی، تجارتي و حقوقی.

- به تعداد (۹۸۷) قطعه مکاتیب که به از طریق وزارت مخابرات و مراجع ذیربط مواصلت گردیده بود تعیین شعبه گردیده است.

- به تعداد (۱۰۴۵) قطعه مکاتیب و دوسیه ها بخش استهداء، تجدید نظر، تفویض صلاحیت، تبدیل

- محکمه و هدایت طلب از تمامی محاکم کشور، ریاست الوزراء، وزارت خانه ها، سازمان ها، شرکت ها، بانک

- های دولتی و غیر دولتی و ریاست های مرکزی ستره محکمه عنوانی مقام عالی مواصلت ورزیده که بعد از

- اخذ هدایت به مراجع مربوطه آن اصدار گردیده است.

- تسلیمی و ارسال، تشخیص و جدا سازی، تفکیک، ثبت و راجیستر مکاتیب و پارسل ها از نماینده گی

- افغان پست، ریاست های مرکزی ستره محکمه، محاکم استیناف و ادارات مختلف ا.ا.ا.

- مدیریت عمومی مخزن صادره و وارده گرفتن، ارائه معلومات وثایق، تسلیمی راپور های سال تمام محاکم

- کشور و جابجای آنها در جای مناسب آن و درج آن در فهرست اجراءات یومیه در کمپیوتر انجام داده است.

- مدیریت حفظیه سوابق قابل نگهداشت را از ریاست های داخلی تسلیم و پس از اجراءات لازم در جای مناسب

- حفظ نموده است.
- به تعداد (۱۶۰۷) عریضه مراجعین بعد از کسب هدایت مقام عالی به صاحبان عریضه سپرده است.
- در حصه ای (۳۶۰) قطعه مکاتیب و مراسلات رسمی و اصله ادارات مطابق هدایت مقام عالی ستره محکمه اجراءات لازم بعمل آمده و غرض تعمیل هدایت مقام به مراجع اش گسیل شده است.
- **قسمت چهارم: در بخش امور ذاتی قضات، منسوبین اداری، ارتقاء ظرفیت و ارزیابی اجراءات (ریاست عمومی منابع بشری):**
- طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ اجراءات ریاست عمومی منابع بشری قرار ذیل میباشد.
- توظیف خدمتی قضات و مامورین از یک محاکم به محاکم دیگر مطابق هدایت مقام عالی ستره محکمه.
- استخدام کارکنان متعهد، واجد شرایط که به اساس پیشنهاد محاکم مراغه ولایات و اخذ امتحان از طریق کمیته امتحانات اداری و منظوری مقام عالی ستره محکمه و معفی آنها ذریعه فورمه پ ۲ به مراجع مربوطه.
- حذف کارکنان غیر متعهد و غیر مسلکی که بعد از توظیف به وظایف شان به وظایف محوله خویش پایبند و متعهد به اصول و مقررات امارت اسلامی نبوده اند از وظایف شان سبک دوش گردیدند.
- ارزیابی کارکنان رقابتی به تعداد (۴۶) تن در مرکز و (۴۴) تن در ولایات.
- اشتراک در کمیته اخذ امتحانات از علماء کرام جهت استخدام در بست های قضائی مرکز و ولایات.
- اخذ امتحانات اداری اعم از مرکز و ولایات به تعداد (۱۵۹) تن از جمله (۱۵۹) تن به تعداد (۷۰) تن نیز استخدام گردیده اند.
- جمع آوری اسناد، پیشنهادات و عرایض مرکزی و ولایتی غرض اخذ امتحان ترتیب اجندا و تاریخ امتحانات اداری و آگاهی از متقاضیان از تاریخ امتحان.
- برنامه های آموزشی مهارتهای کمپیوتر برای کارمندان ریاست های مرکزی ستره محکمه در مرکز آموزشهای ستره محکمه آغاز گردیده بود موفقانه پایان یافت.
- جهت برگزاری و تطبیق پلان آموزشی رهنمود سیمینارهای آموزشی برای ارتقاء ظرفیت سطح دانش مسلکی و مدیریتی کارمندان قوه قضائیه ترتیب بعد از نهائی مسوده فوق برنامه های آموزشی بنابر امکانات مالی و تخنیکی به سطح مرکز و ولایات در جریان سال برگزار میگردد.
- راه اندازی برنامه های سواد حیاتی برای کارکنان خدماتی بیسواد و کم سواد بنابر هدایت مقام عالی الی امر ثانی معطل قرار گرفته است.
- استخدام قضات متعهد، واجد شرایط بعد از سپری نمودن پروسه امتحان و طی مراحل اصولی با در نظر داشت لزوم دید مقام عالی ستره محکمه در بست ها بحیث قاضی، عضو مفتی و عضو محرر مقرر گردیده اند.
- حذف قضات غیر متعهد و غیر مسلکی که بعد از توظیف شان به وظیفه حاضر نمیشوند از بست های ستره محکمه منفک و انفصال میگرددند.
- به اساس هدایت شفاهی کمیته تعیینات، پروسه بازنگری اسناد و فورم های اداری جهت اصلاح و یکسان سازی روند اجراءات اداری مرکب از نماینده گان ریاست های مختلف همه روزه جریان دارد.
- **قسمت پنجم: در عرصه امر بالمعروف و نهی از منکر (ریاست ارشاد و دعوت):**
- طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ ریاست ارشاد و دعوی موارد ذیل را تطبیق نموده است:
- تفسیر و ترجمه قرآن مجید روزانه بعد از ادای نماز صبح برای مجاهدین و مامورین ستره محکمه.
- ادای نماز پنجگانه روزانه در جماعت.
- بیان عمومی بعد از ادای نماز ظهر روز های دوشنبه و پنج شنبه.

یوزر بخاطر اجرای معاشات و برای حفظ سوانح شان صورت گرفته است..

• به تعداد (۱۹۶) تن مجاهدین بعد از طی مراحل اسناد به جز و تام های مربوطه معرفی گردیده است.

• برای (۱۲۶۹) تن مجاهدین و منسوبین خدماتی و اداری کارت هویت چاپ گردیده است.

• به تعداد (۷۹) پایه کمپیوتر، پرنتر، و مخابره توزیع و اكمال گردیده است.

• ترتیب و ارسال جدول معاشات (۱۷۶) تن منسوبین نظامی، اداری و خدماتی و ثبت آن در سیستم معاشات وزارت مالیه و ستره محکمه.

• ترتیب و ارسال راپور های قوت های احضارات، نوکریوالی، پلان و پیش بینی وضعیت امنیتی محاکم به مراجع مربوطه.

• به اساس حکم محکمه نظامی به تعداد (۸۰۸) تن محبوسین به اداره استخبارات (۰۸۹)، محبس ولایت کابل، پلچرخی، ننگرهار، پکتیا، هرات، بلخ انتقال گردیده است و همچنان به تعداد (۲۹۲) تن محبوسین به اساس حکم محکمه نظامی از بند آزاد گردیده اند.

قسمت هفتم: در عرصه تنظیم امور پالیسی و پلان (ریاست پالیسی و پلان):

طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ اجراءات ریاست پالیسی و پلان قرار ذیل اند:

• پلان ستراتیژیک سه ساله (۱۴۰۱الی۱۴۰۳) قوه قضائیه از جانب کمیته تدوین و ترتیب پلان ستراتیژیک قوه قضائیه ترتیب و از جانب شورای عالی ستره محکمه تأیید گردیده است.

• پلان تطبیقی سال (۱۴۰۲) ستراتیژیک قوه قضائیه و تکثیر آن به تمام ریاست های تطبیق کننده غرض تطبیق فعالیت ها.

• نظر به پلان سه ساله ستراتیژیک مسوده طرز العمل نظارت و ارزیابی از برنامه های قوه قضائیه با همکاری کمیته موظف ترتیب و غرض طی مراحل و تصویب

• بیانات اصلاحی برای کارمندان ستره محکمه بطور دوامدار.

• پاسخ به سوالات دینی مامورین ستره محکمه بشکل عمومی و یومی طی یک تقسیم اوقات منظم برای تمام کارمندان ریاست های مرکزی ستره محکمه طوری نوبت وار دروس اصلاحی تدریس میگردد.

قسمت ششم: در بخش امنیتی محاکم قوه قضائیه) ریاست عمومی امور امنیتی و اجرائیوی):

طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ اجراءات ریاست عمومی امور امنیتی و اجرائیوی قرار ذیل است:

• ارسال و دریافت (۱۳۳۵) قطعه مکتوب، احضار و جلب به ادارات مختلف.

• ارسال و تکثیر فرامین و هدايات عالیقدر امیرالمومنین و ریاست الوزراء به ادارات مربوطه.

• اشتراک در جلسات و تنظیم جلسات هفته وار بخاطر شنیدن و حل مشکلات منسوبین و ادارات مربوطه.

• به تعداد (۲۲۱) قلم جنس آشپزخانه، قرطاسیه، چاکلیت، آبگرمی از طریق ستره محکمه توزیع اكمال گردیده است (۴۱) قلم روغنیات (۱۴۸) طغرا مهر (۱۲۰) جلد کتاب حاضری (۴۴۱۸) متر موکیت (۱۱۹) قلم پرزه جات (۵۵) عدد بلوک کانکریتی (۵) باب کانترینر بیست فوته (۸) ثوب لباس فلز کاری توزیع گردیده است.

• به تعداد (۲۲۶۰) تن مجاهدین در بست های مربوطه بر اساس، ضرورت، لیاقت، بر اساس معیار تعیین شده و فورم کادری تعیین بست گردیده اند.

• نام های افراد نظامی با همکاری و هماهنگی اداره استخبارات، ادارات کشفی و امنیتی به شکل کتابی و الکترونیکی ثبت و تنظیم گردیده است.

• رسیده گی به حل مشکلات منسوبین ملکی و نظامی در بخش های ترفیع، ترتیب راپور معاشات، راپوراخصایوی، رخصتی، مریضی، مکافات، مجازات حاضری، تقرر، انفکاک، تبدیلی، دیگر امور ذاتی پرسونل، راپور احضارات، اکمالات اعاشوی، ایجاد دیتابس و ایجاد

مرکزی بابت ربع چهارم (شوال، ذوالقعدة و ذوالحجه) سال ۱۴۴۴ ترتیب و به ریاست عمومی دفتر عالیقدر امیر المؤمنین حفظه الله و ریاست عمومی اداره امور ارسال گردید.

• ارسال فورمه جات احصائیوی ربع اول سال ۱۴۰۲ اداره ملی احصائیوی بعد از خانه پری به آن اداره محترم.

• ارسال گزارش اجراءات قضایی محاکم (۳۴) ولایات و دیوان های (۱۰) گانه ستره محکمه و اجراءات کاری ریاست عمومی حقوق از بابت ربع اول سال ۱۴۰۲ ارسال آن به ریاست دفتر مشرتابه، معاونیت قضایی زون مرکز، معاونیت اداری، معاونیت قضائی زون کندهار و ریاست نشرات و ارتباط خارجه ستره محکمه.

• جمع آوری راپور اجراءات قضائی دیوان های (۱۰) گانه تمیز، محاکم (۳۴) ولایت کشور و اجراءات کاری ریاست عمومی حقوق ستره محکمه از بابت ربع اول سال ۱۴۰۲ و ثبت آن در دیتابیس احصائیه قضائی آمریت احصائیه.

• آمریت نظارت و ارزیابی از برنامه ها: بطور دوامدار از فعالیت های انجام یافته همه کارکنان آمریت های تحت اثر ریاست نظارت و ارزیابی نموده و نتیجه آن را با ریاست شریک ساخته است.

• نظارت و ارزیابی از فعالیت های انجام یافته بخش اداری ریاست های مرکزی مطابق پلان ستراتیژیک سه ساله قوه قضائیه از بابت شش ماه اول سال ۱۴۰۲ صورت گرفته است.

• مکاتیب که عنوانی مقام ستره محکمه در موضوعات مختلف از وزارت خانه ها، ادارات دولتی، کمیسیون ها و محاکم (۳۴) ولایت مواصلت ورزیده است که بعد از اخذ هدایت مقام عالی ستره محکمه به مراجعه مربوط آن اصدار گردیده است.

• احکام و فرامین مقام عالی ریاست الوزراء ۱.۱.۱ به این اداره مواصلت ورزیده که بعد از اخذ هدایت مقام عالی ستره محکمه به معاونیت اداری غرض اجراءات بعدی اصدار گردیده است.

بریاست عمومی تدقیق مطالعات ارسال گردیده است.

• به اساس مطالبه وزارت مالیه کانسیپ نوت پروژه های ۱۴۰۳ با همکاری کمیته ترتیب و به وزارت مالیه ارسال گردید

• ارایه نظریه کارشناسی به گزارشات ترتیب شده ریاست پالیسی وپلان.

• ایجاد کمیته غرض ترتیب رهنمود جمع آوری و ترتیب گزارشات گردید و اولین جلسه آن دایر گردیده است.

• پالیسی عمومی ستره محکمه ترتیب بعد از تأییدی مقام عالی ستره محکمه بریاست عمومی اداره امور ارسال گردید.

• جهت پروسه نظارت و ارزیابی چک لست های نظارتی برای ربع اول و دوم سال ۱۴۰۲ ترتیب گردیده است.

• تعقیب و پیگیری فرمان شماره (۳۸) مورخ ۱۴۴۴/۱۰/۲۷ عالیقدر امیرالمونین حفظه الله و مصوبه شماره (۳۶) کابینه امارت اسلامی افغانستان از مراجع مربوطه

• ترتیب گزارش از تطبیق و اجراءات انجام یافته (۲) قطعه هدیایات مقام عالی ریاست الوزراء و ارسال آن بریاست عمومی اداره امور.

• ترتیب گزارش سالتمام ۱۴۴۴ فعالیت های اداری و ارسال آن بریاست نشرات و ارتباط خارجه به ارتباط ارایه گزارش دولت به ملت.

• پرسشنامه تحلیلی محیطی پلان ستراتیژیک و وزارت تحصیلات عالی خانه پری و غرض اجراءات بعدی به آن وزارت ارسال گردید.

• راپور حاضری از محاکم ۳۴ ولایت کشور از بابت ربع دوم (سرطان، اسد و سنبله) بابت سال ۱۴۰۲ ترتیب و به مراجع ارسال گردید.

• گزارش ربع اول سال ۱۴۰۲ دسترسی زنان به حق میراث و مالکیت بابت سال ۱۴۰۲ ترتیب و به مراجع ارسال گردید.

• ترتیب گزارش از فعالیت های اداری ریاست های

• مصوبات کابینه ریاست الوزراء به این اداره موصلت ورزیده که بعد از اخذ هدایت مقام عالی ستره محکمه به معاونیت اداری غرض اجراءات بعدی اصدار گردیده است.

قسمت هشتم: در عرصه صدور فتاواى شرعى ریاست دارالافتاء

در جریان ربع دوم سال ۱۴۴۵ در مجموع تعداد (۶۰۵) دوسیه، مکاتیب، متحدالمال، مصوبات، حفظیه، وغیره مکاتیب وارد این ریاست گردیده است که از جمله در خصوص (۱۷۱) دوسیه فتاواى شرعى صادر شده است و در مورد (۲۰) مکتوب جهت تکمیل نمودن اوراق دوسیه های تحت بررسی شده به مراجع مربوط صادر گردیده است.

قسمت نهم: در عرصه ارتقاء ظرفیت قضات (ریاست تعلیمات قضائى)

در جریان ربع دوم سال ۱۴۰۲ ریاست تعلیمات قضائى زون مرکز سه برنامه آموزشی ده روزه، یک برنامه آموزشی پانزده روزه و دو برنامه آموزشی چهل و پنج روزه را جهت ارتقای ظرفیت (۳۹۶) تن روساء، قضات، مفتی ها و محررین داخل خدمت وجدید التقرر محاکم ولایات کابل، لغمان، سمنگان، لوگر، ننگرهار، بلخ، غزنی، کنرها، پروان، کاپیساء، پنجشیر و محاکم نظامی (۲۳) ولایات بدخشان، تخار، کندز، بغلان، سمنگان، سرپل جوزجان، فاریاب، بادغیس، فراه، نیمروز، زابل، دایکندی، بامیان، خوست، پکتیکا، ارزگان، نورستان، کنرها، لغمان، پنجشیر، پروان و کاپیساء در تالار عمومى ریاست تعلیمات قضائى دایر گردید که شامل مضامین و عناوین متعدد قضائى مجلة الاحکام العدلیه، اصولنامه اداری و حقوقی، معین القضاة، رهنمای وثایق، زاد القضاء، زاد الافتاء والاستفتاء، املاء الترقیم و اصول التحریر را توسط شیوخ و اساتید مجرب و مسلکی آن ریاست به شکل نظری و با اجرای کارهای عملی (تحریر عریضه، ورقه جلب، صورت دعوی، فیصله، وثیقه، وارده صادره و برنامه های کمپیوتر) را تدریس نمودند

موفقانه به پایان رسانیده است.

قسمت دهم: در عرصه امور مالی و اداری

ریاست عمومی مالی واداری طی ربع دوم سال ۱۴۰۲ فعالیت های ذیل را انجام داده اند.

در بخش امور مالی و حسابی :

ترتیب استحقاق معاشات ماهوار برج های سرطان اسد و سنبله، در وقت و زمان معین آن، ثبت و راجستر کارت و حسابات بانکی قضات، رؤسای مرکزی، کارمندان و اجیران جدید التقرر، توزیع چک بک به رؤسای محترم دیوان ها و اعضای محترم شورای عالی ستره محکمه، تأمین شفافیت در اجرای حواله ها و پرداخت به موقع معاشات و امتیازات، اشتراک در کمیته طلبات قبل از فتح امارت اسلامی اسناد و حقوق شرکت ها غرض پرداخت حقوق اشخاص و شرکت ها، ترتیب راپور بودجوی ربع دوم سال مالی ۱۴۰۲ بعد از تطبیق به دفتر م ۲۰ و ارسال آن به وزارت مالیه، اجرا و بررسی ۳۴۰ قطعه فورمه های م ۳ خریداری اجناس و ثبت آن به دفتر م ۲۰، ثبت فورمه های ب ۲۷ ب ۲۳ فورم ثبت تخصیصات و ب ۲۰ ولایتی به دفتر م ۳۸ کنترل تخصیصات، همکاری با هیئت اداره عالی تفتیش در بررسی اسناد سال های مالی ۱۳۹۹-۱۴۰۰-۱۴۰۱، معلومات در مورد پروژه های ساختمانی و طلبات اشخاص و قرار داد های قبل از فتح امارت اسلامی در ربع دوم سال مالی ۱۴۰۲.

در بخش محاسبه جنسی:

توزیع نکاح خط، قباله و ۲۱ نوع وثیقه شرعی، ترتیب موافقتنامه بین مطابع آزادی و ستره محکمه به منظور چاپ کتب، اوراق مطبوع، مواهیر، فورمه جات و پوش دوسیه جات، (۹۹۴) قطعه راپور رسید م ۷ و جمع قید آن به معتمد، (۱۲۰۴) قطعه تکت توزیع روغنیات برای عراده جات و جنراتورهای ستره محکمه، (۳۳۳) قطعه تکت توزیع پرزه جات، و (۷۱) قطعه تکت توزیع گازمایع اجراءات گردیده است. همچنان (۶۱۷) قطعه تکت توزیع اجناس خریداری شده (۳۶۳) قطعه تکت توزیع چای و شیرینی باب (۲۱۳) قطعه تکت توزیع ۲۶ قلم مواد تنظیفاتی و (۳۳۳) قطعه تکت توزیع چهار قلم مواد

و ولایات کشور به مقام عالی ریاست الوزراء، تطبیق و کنترل م ۱۶ و م ۴۱ ماشاات ربع دوم در دیتابیس بودجوی و ارسال متحدالمال های مربوط به محاکم ولایات کشور.

در بخش تکنالوژی معلوماتی:

ترمیم و فعال نمودن (۴) پایه کامره های امنیتی، تلیفون های دیجیتل، (۶۰) پایه پرنتر، فوتوکاپی های مختلف النوع، انستالیشن (۱۸۰) پایه کمپیوترهای لب تاب و دستکتاب، چک و سرویس (۸۵) پایه پرنتر، کیبل کشی و فعال سازی سیستم (پی بی اکس) زون های چهارگانه، تعلیمات قضائی و محکمه مرافعه ولایت کابل و ثبت و راجستر (۱۲۰۰) شماره سیمکارت افغان بی سیم و اریبا برای منسوبین ستره محکمه وسایر فعالیت های تکنالوژی در مربوطات ستره محکمه، قطعه محافظت قضاات، زون های چهارگانه و محکمه مرافعه ولایت کابل.

در بخش حفظ و مراقبت:

آمریت حفظ و مراقبت در جریان ربع دوم در قسمت پاکی و صفایی تعمیرات، صحن حویلی، رفع مشکل نلدوانی، نجاری، فلزکاری، سرسیزی صحن ستره محکمه، مشکلات برقی، طبخ غذا برای مامورین و مجاهدین و سایر امور را توسط پرسونل مسلکی و خدماتی انجام داده است.

در بخش کلینیک ستره محکمه:

ماه های سال	۱۷۸۵
مریضان مراجعه کننده	۹۱
مریضان معرفی شده در شفابخانه ها	۱۶۶۹
مریضان ناوای شده	۱۲
تعداد اجرائی E.C.G	۹۲۰
تعداد مصائبات لابر اتوار	۲۸۲
تعداد پانسمان	۲۸۲
تعداد زرقیات	۶۴
تعداد سیروم	۲۳۴۵
مجموع کل	سرطان اسد سنبله

خوراکه طعام خانه، توزیع (۹۴) عراده موتر های زرهی، صرف، پرادو، رنجر، هایلکس و کرولا برای روسای مرکز و محاکم مرافعه ولایات، (۳۸۰) قطعه تکت توزیع قرطاسیه باب، وثایق شرعی، مواهیر، واجناس تکنالوژی برای محاکم مرکز و ولایات اجراءات گردیده است. همچنان ۲۲۳ قطعه کارت ثبت ملکیت به جمع خانه سامان های ریاست ها قید گردیده است.

در بخش تدارکات:

(۴۶۰) قطعه پیشنهاد خریداری نیازمندی های ستره محکمه، ترتیب (۲۴۲) قطعه حواله م ۳، ترتیب (۳۳) قطعه حواله م ۲، خریداری (۲۰۹۰۰۰) لیتر تیل پترول و دیزل، ترتیب (۳۷) قلم وسایل ورکشاپ و (۲۸) قلم وسایل فلزکاری.

در بخش تحصیل عواید:

در جریان ربع دوم سال مبلغ (۵۶۹۶۱۸) افغانی عواید محاکم مرکزی به حساب واردات دولت انتقال گردیده است، ثبت (۲۰) قطعه آویز های بانکی به دفتر م ۲۸ و سیستم عواید وزارت مالیه، ارسال راپور م ۲۹ تحصیلات عواید ماهوار و راپور تحلیل و ارزیابی به وزارت مالیه و نظارت از سیستم های الکترونیکی بانکی محاکم.

در بخش تعمیرات:

برآورد و تطبیق پروژه های ساخت انتظارگاه مردانه و زنانه، اعمار دو باب حمام برای محاکم ابتدائیه شهری کابل، ترمیم اساسی تشناب های ستره محکمه، اعمار دفاتر وثایق حوزه پنجم شهر کابل، ترمیم کانکس های وثایق حوزه های پنج گانه شهر کابل.

در بخش بودجه:

اکمال و اجرائی تخصیص بودجوی ربع دوم معاشات و مصارفات مرکز و محاکم ولایات کشور، ریاست عالی تمیز زون کندهار، معاونیت قضائی ستره محکمه و ریاست امور امنیتی و اجرائیوی محاکم. پیشنهادات خرج دسترخوان، البسه زمستانی برای اجیران مرکز

قسمت یازدهم: در عرصه فعالیت های نشراتی و ارتباط خارجه (ریاست ارتباط خارجه، عامه و مطبوعات):
در بخش طباعتی، توزیع و کتابخانه قضاء:

شماره	نوع اجراءات کاری	تعداد	تفصیلات
۱	توزیع اولین شماره مجله قضاء	۱۵۰۰ جلد	<ul style="list-style-type: none"> ▪ تنظیم مضامین اولین شماره مجله قضاء برای دیزاین. ▪ توزیع مجله قضاء به ریاست های مرکزی ستره محکمه، محاکم مرکز و حوزه های مربوطه، محاکم استیناف، ابتدائیه شهری و ابتدائیه ولسوالی های ولایات، مقام ریاست الوزراء، ریاست های نشرات وزارت خانه ها و ادارات مستقل و ریاست های عدلیه و اطلاعات و فرهنگ ولایات.
۲	توزیع (۸) شماره جریده میزان	۱۲۰۰۰ نسخه	توزیع اخبار میزان از شماره (۳۴) الی (۴۲) به ریاست های مرکزی ستره محکمه، محاکم مرکز و حوزه های مربوطه، محاکم استیناف، ابتدائیه شهری و ابتدائیه ولسوالی های ولایات، مقام ریاست الوزراء، ریاست های نشرات وزارت خانه ها، ادارات مستقل و ریاست های عدلیه و اطلاعات و فرهنگ ولایات.
۳	اجراءات چاپی (فوتوکاپی)	(۲۷۸۰۴) ورق	فوتوکاپی قوانین مختلف، تکت دخولی و خروجی مراجعین، کتابچه های یادداشت و اوراق مختلف ریاست های مرکزی، دیوان های ستره محکمه و چاپ رنگه کارت های وسایط ستره محکمه و خدمات چاپ تصاویر و اسناد های قوماندانی امور امنیتی ستره محکمه.
۴	صحافت	(۱۰۰۱) جلد و (۲۷۸۰۴) ورق	صحافت قوانین، اصولنامه ها، دفاتر سوانح قضات و کارمندان ستره محکمه، کتب کتابخانه قضاء، کتابچه های خورد و کلان دفاتر و سایر امور دفاتر ستره محکمه.
۵	کتابخانه قضاء	۴۰۰ جلد	تنظیم و ردیف بندی کتب فقهی، تفسیر، حدیث، سیرت، تاریخ، حقوقی، فرهنگی، ادبیات، فلسفه، قوانین، علوم اسلامی، اقتصاد، کمپیوتر و روانشناسی، شامل اندراج و ثبت دیتابیس کتابخانه.

در بخش ارتباط خارجه:

شماره	نوع اجراءات كاری	تعداد	تفصیلات
۱	جلسات و ملاقات ها با موسسات و سفارت خانه های مقیم افغانستان	۵ جلسه	جلسه تعارفی با نماینده آژانس خبری فرانس پرس در مورد شریك ساختن نظریات دو جلسه با نماینده حقوق بشر دفتر یوناما در ارتباط راپور وضعیت محبوسین افغان و برخورد با آنها در زندانهای کشور. جلسه تعارفی با سكرتر اول سفارت جاپان راجع به زمینه فراهم نمودن ملاقات های مقامات سفارت جاپان با ستره محكمه. همكاری کشور جاپان با افغانستان، در امور قضایی . نقش عمده کشور جاپان در جلسات بین المللی (GV) و (UNCS)، تبادلہ نظر راجع به تحولات اخیر کشور. ملاقات تعارفی با سكرتر جدید و خدا حافظی با سكرتر قبلی سفارت جاپان.
۲	تبادلہ ایمیل با سفارت خانه ها و موسسات بین المللی	۲۵ ایمیل	تبادلہ ایمیل در ارتباط تنظیم ملاقات ها با مسولین سفارت جاپان در کابل . تبادلہ ایمیل با مسولین قضایی کشور جمهوری مردم چین در ارتباط سیمینار قضایی برای قضات افغانستان در آن کشور، تبادلہ ایمیل جهت فراهم نمودن سهولت پاسپورت برای منسوبین ستره محكمه بریاست پاسپورت. تبادلہ ایمیل با دفتر (IOM) راجع به وثایق بیرون مرزی از آن طریق. تبادلہ ایمیل با مسولین دفتر یوناما در کابل.

<p>اجراءات ۳۵ قطعه نکاح خط ارسالی وزارت خارجه بخاطر صحت و سقم آن از محاکم مربوطه آن .</p> <p>اجراءات ۲۰ نظر تدقیقی وزارت محترم خارجه و ارسال مجدد آن به وزارت محترم خارجه.</p> <p>معرفی رسمی ۴۰ تن منسوبین قضائی و اداری جهت تسهیل و دریافت پاسپورت به ریاست محترم عمومی پاسپورت.</p> <p>ارسال ۳۴ قطعه متحدالمال به محاکم ولایات کشور راجع به عدم ارسال مستقیم موضوعات حقوقی، جزایی، ثایق و جلب ها از طریق محاکم مرافعه ولایات و نماینده گی قونسلای های ولایات و وزارت خارجه.</p> <p>اجراءات ۵ قطعه مکتوب راجع به فیصله های محاکم در مورد اتباع خارجی افغانستان و ارسال آن به محاکم کشور.</p> <p>اجراءات ۲۲ قطعه وثایق بیرون مرزی بخاطر صحت و سقم آن به محاکم و ارسال مجدد آن به وزارت محترم خارجه.</p> <p>ارسال ۷۹ قطعه جلب های بیرون مرزی، استرداد مجرمین خارج از کشور، رسیده گی به شکایات اتباع خارجی، درخواست تبدیلی محاکم، موضوعات تجارتي و رسیده گی به قضایای فامیلی .</p>	۲۳۵ قطعه	اجراءات مکاتیب	۳
--	-------------	-------------------	---

در بخش فرهنگی و مطبوعاتی:

تفصیلات	تعداد	نوع اجراءات کاری	شماره
تنظیم و ارائیه کنفرانس مطبوعاتی حساب دهی دولت به ملت در مرکز رسانه های حکومت.	۱	کنفرانس مطبوعاتی	۱
ترتیب و چاپ شماره اول مجله قضاء.	۱	مجله قضاء	۲
در جریان این ربع ۸ شماره جریده میزان ترتیب، دیزاین و چاپ گردیده است. یادداشت: در جریده اخبار میزان علاوه بر گزارش های اجراءات قضائی و اداری محاکم تمام کشور متحدالمال های ریاست عمومی دارالانشاء و اقوال محترم قاضي القضاة و رئیس ستره محکمه نیز چاپ می شود.	۸	جریده میزان	۳

<p>در جریان این ربع علاوه بر زبان های رسمی کشور (پشتو و دری) به زبان های عربی و انگلیسی مجموعاً (۴۰) برنامه ستره محکمه در جریان یک هفته ثبت، ادیت و از طریق صفحات رسمی ستره محکمه نشر شده است.</p> <p>یادداشت: در این برنامه ها خلاصه گزارش های مهم یک هفته محاکم ولایات و ریاست های مرکزی ستره محکمه جمع و به شکل ویدیو جور و نشر می شود.</p>	<p>۴۰</p>	<p>ستره محکمه در جریان یک هفته (برنامه ویدیویی)</p>	<p>۴</p>
<p>در جریان این ربع در صورت نیاز سه اعلامیه مختلف ویدیویی ثبت، ادیت و نشر گردیده است؛ باید گفت که در این ربع چندین اعلامیه ها به زبان های پشتو و دری ترتیب و به شکل تصویری دیزاین و نشر شده است.</p>	<p>۳</p>	<p>اعلامیه های مطبوعاتی</p>	<p>۵</p>
<p>در این ربع اخبار مهم روز از رسانه های داخلی و خارجی جمع آوری و پس از دیزاین و ترتیب به شکل (۷۶) بلوتن به ادارات مربوطه ارسال گردیده است.</p>	<p>۷۶</p>	<p>بلوتن خبری</p>	<p>۶</p>
<p>در جریان این ربع سال حدود (۳۸۰) گزارش و عکس های اجراءات قضائی و اداری محاکم ولایات و ریاست های مرکزی ستره محکمه پس از ترتیب، تصحیح و دیزاین از طریق وب سایت، تویتتر، واتس اپ، تلگرام و آدرس های دیگر رسمی ستره محکمه نشر شده است.</p>	<p>۳۸۰</p>	<p>گزارشات و اخبار</p>	<p>۷</p>
<p>در جریان یک ربع یک برنامه (ولس و قضاء) ثبت، ادیت و نشر شده است.</p> <p>یادداشت: در این برنامه (ولس و قضاء) از آمرین آمریت های وثایق شهر کابل در رابطه به شیوه کاری، اجراءات و پاسخ به سوالات هموطنان راجع به اجراء وثایق معلومات خواسته شده و همچنان نظریات مراجعین وثایق در آن گنجانیده شده است.</p>	<p>۱</p>	<p>برنامه ویدیویی (ولس او قضاء)</p>	<p>۸</p>

<p>در جریان این ربع سه گزارش خاص ویدیویی ثبت، ادیت و از طریق صفحات رسمی، ویب سایت و یوتیوب ستره محکمه نشر گردیده است.</p> <p>یادداشت: برنامه ویدیویی یک گزارش از سیمینار ریاست عمومی حقوق ستره محکمه به تمام آمرین حقوق ولایات کشور، گزارش از تدویر سیمینار قضائی بخاطر ارتقای ظرفیت اعضای قضائی محاکم در ریاست عمومی تعلیمات قضائی و گزارش معرفی ریاست ارتباط خارجه، عامه و مطبوعات ستره محکمه شامل این گزارشات می باشد.</p>		<p>گزارش های خاص (برنامه ویدیویی)</p>	۹
<p>در جریان این ربع سال ۱۴ برنامه اخبار میزان که معمولا مسؤولین بلند رتبه ستره محکمه در رابطه به محاکم و طرز العمل محاکم سه گانه در آن معلومات ارائه میکنند، به زبان های پشتو و دری به شکل ویدیو و اودیو ثبت، ادیت و علاوه بر نشر آن در آدرس های رسمی ستره محکمه از طریق رادیو تلویزیون ملی افغانستان از و رادیوی (شریعت غیر) نشر شده است.</p>	۱۴	<p>برنامه اخبار میزان</p>	۱۰
<p>آمریت فرهنگی و مطبوعاتی ستره محکمه به شکل معمول طبق اصول و مقررات ستره محکمه با تمام رسانه های داخلی و خارجی روابط دارد و در صورت نیاز نقش خود را بین ایجاد روابط با ریاست ارتباط خارجه، عامه و نشرات و همچنان دفتر سخنگوی ستره محکمه را به وجه احسن انجام داده است.</p>		<p>روابط با رسانه های داخلی و خارجی</p>	۱۱
<p>آمریت فرهنگی و مطبوعاتی ریاست ارتباط خارجه، عامه و مطبوعات ستره محکمه به شکل دوامدار با مسؤولین تحریرات محاکم مرافعه ولایت کشور در تماس بوده، گزارش ها و مطالب نشراتی دیگر آن را در اسرع وقت جمع آوری و نشر کرده است؛ همچنان در صورت نیاز با آمرین تحریرات محاکم مرافعه به شکل مستقیم و غیر مستقیم بحث کرده و نظریات، پیشنهادات آن را شنیده و در رابطه به کارهای مطبوعاتی به آنها مشوره و هدایت داده است.</p>		<p>در بخش هماهنگی و تماس با مسؤولین تحریرات محاکم مرافعه ولایات کشور</p>	۱۲
<p>آمریت فرهنگی و مطبوعاتی در پایان هر ماه هجری قمری اعلام رسمی کمیته مرکزی رؤیت هلال، جنتری هر ماه را تهیه، نشر و به تمام وزارت خانه ها و ادارات مستقل مکتوبی روان کرده است.</p>		<p>در بخش اعلامیه های خبری کمیته مرکزی رؤیت هلال</p>	۱۳

د بهرنیو، عامه اړیکو او مطبوعاتو ریاست

طباعتي څانگه

طباعتي کپ

- د میزان جریدې، قضاء مجلې، او نورو قضائي خپرونو طبع او د چاپ شوو توکو د کیفیت څارل.
- د سترې محکمې مرکزې ریاستونو، د هیواد مرکز او ولایتونو د استیناف محاکمو، عدلي او قضائي ارګانونو ته د کتابونو او نورو چاپي خپرونو د ویش بهیر څارنه.
- د سترې محکمې د دفترې اسنادو چاپول.
- د سترې محکمې د کتابتون څارنه.

مطبوعاتي او فرهنگي څانگه

رسنيزه برخه

- د اخبار میزان خپرونې ثبت، اډیټ او ملي ټلويزيون ته د نشر لپاره سپارل.
- د ولس او قضاء خپرونې ثبت، اډیټ او د سترې محکمې په رسمي ادرسونو خپرول.
- د اسلامي عدالت خپرونې ثبت، اډیټ او د سترې محکمې په رسمي ادرسونو خپرول.
- ستره محکمه په اونۍ کې خپرونې ثبت، اډیټ او د سترې محکمې په رسمي ادرسونو خپرول.
- متفرقه ویديويي خپرونې لکه د سترې محکمې د ویاند، قضائي سیمینارونو، د سترې محکمې د نورو مسؤولینو د ویديويي پیغامونو ثبت، اډیټ او اړوند مرجع ته سپارل.

د چاپي رسنیو برخه کپ

- د میزان جریدې ترتیب، اډیټ او چاپ.
- د قضاء مجلې ترتیب، اډیټ او چاپ.

ګرافیکي برخه کپ

- د میزان جریدې ډیزاین.
- د قضاء مجلې ډیزاین.
- د خبري بولتن ډیزاین. د قضائي کتابونو ډیزاین.
- موشن ګرافیک، ویديو اډیټینګ، انفوګرافیک او نور ګرافیکي خدمات.

له رسنیو سره د اړیکو برخه کپ

- د اړتیا پر مهال د ټولو کورنیو او بهرنیو رسنیو سره د اړیکې ټینګول او همغږي کول.

د بهرنیو اړیکو څانگه

بهرنۍ اړیکې

- د سترې محکمې د مسؤولینو او منسوبینو لپاره د پاسپورټ د اخیستلو د بهیر اسانه کول.
- د بهرنیو سفرونو پر مهال د سترې محکمې د مسؤولینو لپاره د ویزو ترلاسه کول.
- د بهرنیو وثایقو د اعتبار او بې اعتبارۍ اړوند غوښتنو ترلاسه کول.
- له بهر څخه د حقوقي او جزائي مکتوبونو اجرا کول.

همغږي

- د بهرنیو سفرونو همغږي کول.
- له سفیرانو، د بهرنیو بنسټونو او ادارو د رئیسانو او نورو چارواکو سره د سترې محکمې د مسؤولینو د ناستو همغږي کول.

میزان جریده!

د هیواد د محاکمو د قضائې او اداري اجرائتو سر بېره د سترې محکمې په متحد المآلونه او د سترې محکمې د رئیس او قاضي القضاة محترم شیخ عبدالحکیم (حقاني) صاحب په اقوالو مشتمله څرگندویه خپرونه ده چې هرو لسو ورځو کې یو ځل چاپېږي.

[@supremecourt_af](https://www.instagram.com/supremecourt_af)

د افغانستان اسلامي امارت ستره محکمه

Supreme Court of Afghanistan

supremecourt.gov.af

publications.sc1443@gmail.com

2300361_2302263

Qaza

**Sharia_Judicial and Legal
Three monthly Journal**

**Published by the judiciary of the Islamic Emirate of Afghanistan
Under the supervision of the Editorial board**